

БИЛТЕН

11
2000

**МИНИСТЕРСТВО ЗА ФИНАНСИИ
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

Скопје, ноември 2000

ТАБЕЛИ И ГРАФИЧКИ ПРИКАЗИ

Табела 1: Република Македонија - Основни макроекономски индикатори	5
Функционална класификација на владините расходи	5
Бруто домашен производ	6
Цени	6
Работна сила (според Анкетата на работната сила)	7
Надворешно-трговска размена	7
Индустриското производство во 2000 година	8
Цените во 2000 година	9
Надворешно-трговската размена во 2000 година	10
Надворешен долг	11
Табела 2: Состојба на надворешниот долг	11
Буџетски приходи	12
Табела 3: Приходи на Буџетот на РМ	13
Буџетски расходи	14
Табела 4: Расходи на Буџетот на РМ	15
Буџет - Централна државна власт	16
Табела 5: Фонд за пензиско и инвалидско осигурување	17
Табела 6: Фонд за здравствено осигурување	18
Табела 7: Фонд за вработување	19
Табела 8: Фонд за магистрални и регионални патишта	20

СТАТИИ

Економските реформи и перспективите на Република Македонија, Интервју со г-дин Питер Стек, извршен директор во Светската банка	21
Проф. д-р Михаил Петковски. - Закон за хартии од вредност	23
Проф. д-р Живко Атанасовски. - Реформа на даночниот систем	25
Д-р Сем Вакнин. - ДДВ во Македонија и во светот	29
Д-р Стефан Георгиевски. - Денационализација во Република Македонија	34
М-р Зоран Ставрски. - Втора генерација на реформи во банкарскиот систем	36
Ванчо Каргов. - Трезорски систем - Прв дел	42
Драган Мартиновски. - Реформи во платниот систем	45
Тони Димитриоски. - Стратешки насоки во трансформацијата на Заводот за платен промет	48
М-р Анита Ангеловска. - Заштитата на инвестициите како инструмент за привлекување на странски инвестиции	50
Александра Наќева. - Развојот на осигурителните пазари во земјите на Централна и источна Европа	54
Драган Даравелски. - Реформи на царинскиот систем	56
Програма на Министерството за финансии за 2000 година	61

Почитувани,

Во месеците што изминаа во Министерството за финансии се донесоа многу новини, кои се од големо значење за Република Македонија. Давајќи се од себе, јас и мојот тим на соработници од министерството и надворешните консултанти на министерството, успеавме да завршиме повеќе значајни проекти.

Сонот кој многумина не веруваа дека ќе го доживеат во стварноста - денационализацијата, имплементацијата на данокот на додадена вредност, за која многумина веруваа дека ќе биде последниот проект на министерот, Законот за заробените девизи и неговата имплементација, Законот за банки, Законот за осигурување на штедните влогови, Законот за хартии од вредност, Законот за инвестициони фондови, измените на Законот за буџети во правец на воведување на трезорскиот систем, Царинскиот закон, започнувањето на реформите во платниот промет, неколкуте кредитни задолжувања во странство за инвестициона изградба на земјата, стотици подзаконски акти, правилници и уредби и конечно, завршувањето на преговорите со ММФ и Светската банка за аранжмани со Република Македонија, како резултат на завршените реформски проекти и пресвртот во односите со овие меѓународни финансиски институции, кои се верификација на стореното во оваа година и значат многу за иднината на државата... и ова е само дел од листата на нашите проекти.

Сето ова многу од нас во раководниот тим на министерството не чинеше во просек 15 до 16 часа работа секој ден, вклучувајќи ги викендите и празниците, заборавајќи ги нашите најблиски, користејќи го целокупното слободно време што му е важно на секој еден човек, а се со една непобедлива, нескршлива и бескомпромисна желба: да се успее во економскиот развој на земјата, да се извршат толку очекуваните ПРОМЕНИ во земјата и конечно сите ние, сите граѓани во земјата да го почувствуваме тоа со едно благопријатно живеење. Што и да се случи во иднина, ние нема да жалиме за загубеното време, вложениот труд и многуте денови исполнети со проблеми, стресови и болката од честото примање "отровни" стрели од повеќе страни. Затоа што сето ова овој млад, но стручен тим го сработи со огромна доза на ентузијазам, љубов и верба во иднината на оваа земја. А тоа е нешто што не може да се прераскаже или опише. Тоа само може да се почувствува и да се носи во себе до крајот на животот.

Но, ние веруваме дека ова што досега е направено е само дел од нашата визија и програма. Нецело полу-време од возбудливиот натпревар. Веќе десетина закони се завршени или се во завршна фаза и наскоро ќе се најдат пред Владата и пред Парламентот. Реформи и намалување на персоналниот данок од доход, нов Закон за акцизи, нов Закон за данок на добивка на корпорации, нов Закон за фискални маши-

Никола
ГРУЕВСКИ

Министер за Финансии

ни, нов Закон за Управата за јавни приходи, измените во Царинскиот тарифник, Законот за игри на среќа, Законот за осигурување, се дел од листата на речиси завршени работи и спремни за расправа во Владата, а подоцна и во Парламентот, до крајот на оваа година.

Веќе отсега почнуваме нови проекти кои ќе се остварат следната година.

За жал, во економијата во мал број на случаи ефектите доаѓаат брзо. Потребно е време, а ние брзаме. Странските експертски и материјални помошти кои доаѓаат и ни помагаат нам во Министерството, многу придонесоа во целата оваа динамика да не погрешиме или да не пропуштиме нешто. Ние многу сме им благодарни за тоа.

Каква и да е критиката за нашата работа, ние веруваме дека министерот за правда, а воедно и најстрогиот критичар - историјата, позитивно ќе го оцени нашето работење.

Во овој билтен можете да прочитате за дел од она што го направивме и што планираме да го направиме. Секоја критика ќе ја примиме како добронамерна и внимателно ќе ја анализираме. Секоја наша слабост ќе се обидеме да ја подобриме.

Уживајте во страниците на овој билтен.

Со почит,

Скопје, 1 ноември 2000

ТИМОТ НА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ФИНАНСИИ

Прв ред од лево кон десно:

проф. д-р Михаил Петковски
советник на Министерството за финансии,
м-р Анита Ангеловска
помошник на министерот - Сектор за трезор,
Драган Мартиновски
потсекретар - Сектор за финансиски систем,
м-р Зоран Ставрски
потсекретар - координатор,
Никола Груевски
Министер за финансии на Република Македонија,
Ванчо Каргов
потсекретар - координатор,
Тони Димитриоски
Директор на Управата за јавни приходи,
Александра Накева
помошник на министерот - Сектор за супервизија на осигурувањето,
проф. д-р Живко Атанасовски
советник на Министерството за финансии.

Втор ред од лево кон десно:

Мирослав Јовановиќ
помошник на министерот - Сектор за информатика,
Горан Анчевски
помошник на министерот - Сектор за меѓународни финансии,
Светлана Јаневска
помошник на министерот - Сектор за даночна политика и администрација,
проф. д-р Стефан Георгиевски
советник на Министерството за финансии,
Горан Анастасовски
потсекретар - координатор,
Менка Спасовска
помошник на министерот - Сектор за правни и административни работи,
м-р Димитар Тодевски
помошник на министерот - Секторот за Буџети,
Зоран Глигоров
помошник на министерот - Сектор за царински систем.

ОСНОВНИ МАКРОЕКОНОМСКИ ИНДИКАТОРИ

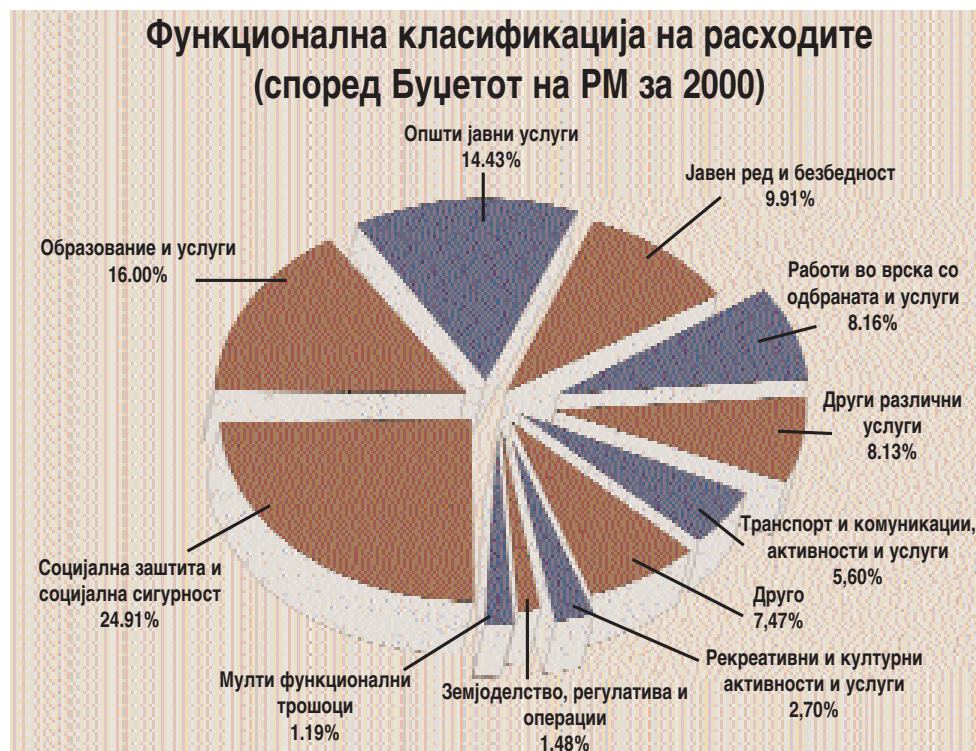
годишни податоци за Република Македонија

		1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000 проекција
Реален БДП	%	-9.1	-1.8	-1.2	0.8	1.5	2.9	2.7	6.0
Инфлација (просек)	%	349.8	121.8	15.9	3	4.4	0.8	-1.1	4.9
Инфлација (крај на период)	%	229.6	55.4	9.2	0.2	4.5	-1	2.3	6.0
Буџетски биланс	% БДП	-13.4	-2.9	-1.2	-0.5	-0.4	-1.8	-0.1	0.7
Девизен курс, просек	ДЕН/1УСД	23.6	43.2	38	40	49.8	54.5	56.9	65.6
Девизен курс, крај на период	ДЕН/1УСД	44.6	40.6	38	41.4	55.4	51.8	60.3	73.0
Извоз (Ф.О.Б.)	УСД млд.	1.06	1.08	1.2	1.15	1.2	1.32	1.2	1.41
Увоз (Ф.О.Б.)	УСД млд.	1.01	1.27	1.42	1.46	1.59	1.71	1.61	1.95
Трговски биланс	УСД млд.	0.05	-0.19	-0.22	-0.31	-0.39	-0.39	-0.41	-0.54
Биланс на тековна сметка	УСД млд.	0.02	-0.16	-0.22	-0.28	-0.27	-0.29	-0.14	-0.23
како % од БДП	%	0.6	-4.7	-5.0	-6.5	-7.4	-8.1	-4.1	-6.5
Девизни резерви	УСД млд.	0.12	0.16	0.27	0.27	0.28	0.34	0.46	0.63
Покривање на увозот (резерви/увоз)	месеци	1.4	1.6	2.3	2.2	2.1	2.3	3.1	3.5
Надворешен долг	УСД млд.	н.а.	н.а.	1.43	1.17	1.13	1.45	1.44	1.46
како % од БДП	%	н.а.	н.а.	32.3	26.6	30.5	41.5	43.4	43.5

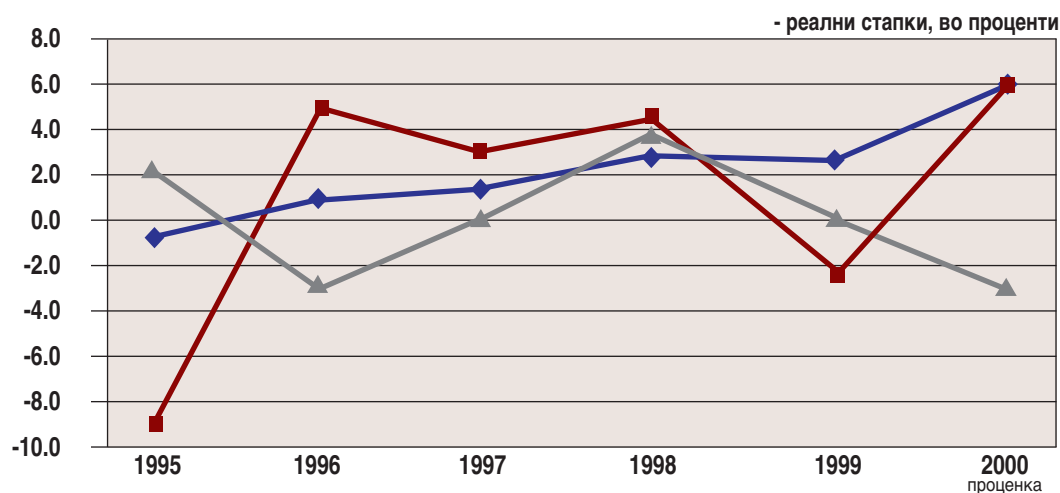
Извор: Државен завод за статистика, Министерство за финансии на Република Македонија и Народна банка на Република Македонија.

ФУНКЦИОНАЛНА КЛАСИФИКАЦИЈА НА ВЛАДИНИТЕ РАСХОДИ

Функционалната класификација на глобалната јавна потрошувачка овозможува согледување на структурните сегменти на јавната потрошувачка по функција, компарација со останатите земји во транзиција и откривање на можностите за рационализација. Функционалната структура на Буџетот за 2000 година, изработена според меѓународните стандарди, покажува дека најголем дел од расходите се насочени за социјална заштита и социјална сигурност (24,9%). Висока концентрација на буџетски средства бележи и образовната сфера, која повлекува 16% од вкупните расходи. Учеството на расходите за одбрана и јавен ред и безбедност во вкупен износ од 18,1% е во висина на општиот тренд во развиените земји и во земјите во развој.

БРУТО ДОМАШЕН ПРОИЗВОД

- во мил. САД долари

	1995	1996	1997	1998	1999
Бруто домашен производ (по тековни цени)	3,351	3,390	3,439	3,540	3,633

Извор: Државен завод за статистика

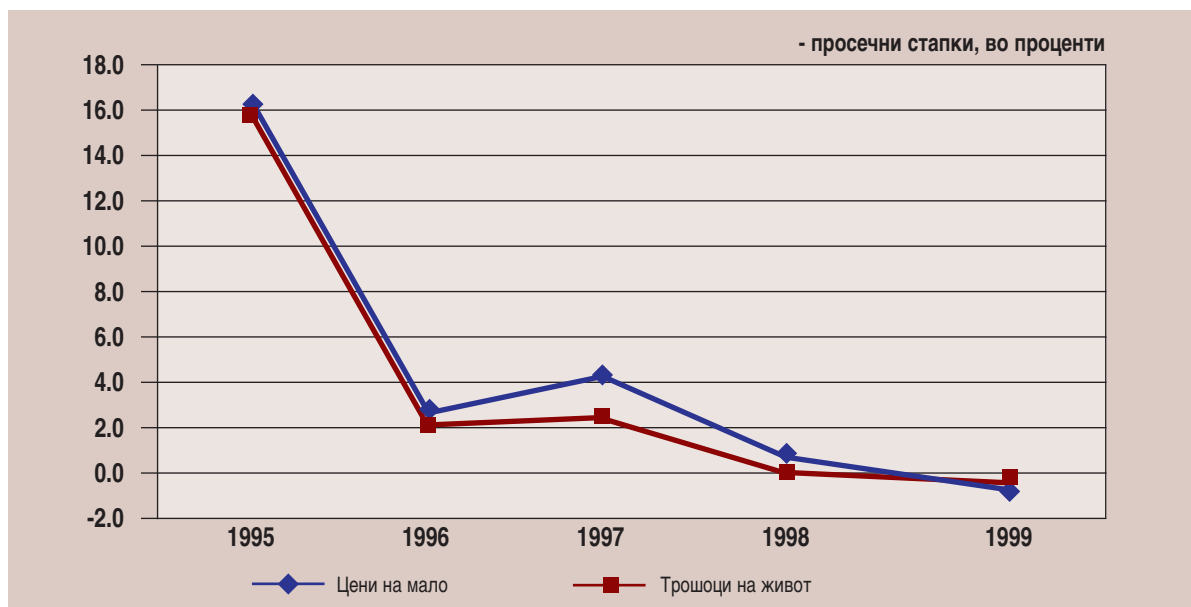
- во САД долари

	1995	1996	1997	1998	1999
Бруто домашен производ по жител¹	1,705	1,709	1,722	1,763	1,801

Извор: Државен завод за статистика

1) Пресметани по ПАРЕ методологија на ООН со која се врши конверзија со курс приспособен кон движењата на цените во националната економија. При тоа, како базен е земен курсот на САД\$ во однос на денарот во 1994 година и е извршена индексација со дефлаторот за секоја наредна година.

ЦЕНИ

- просечни стапки, во проценти

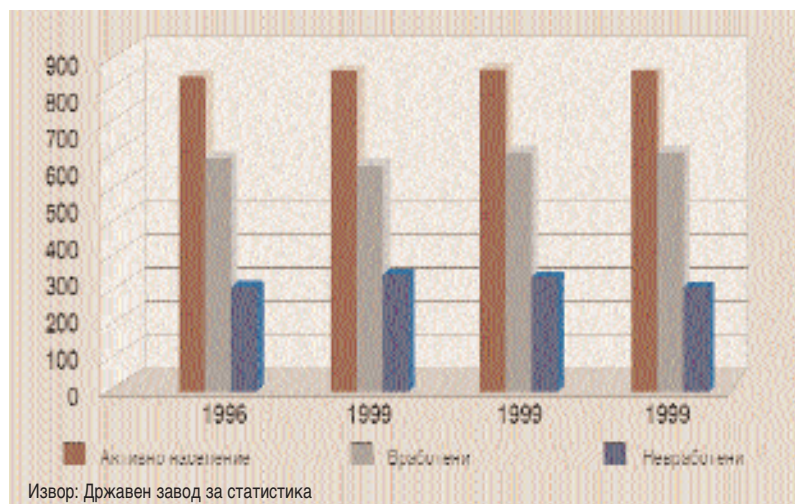
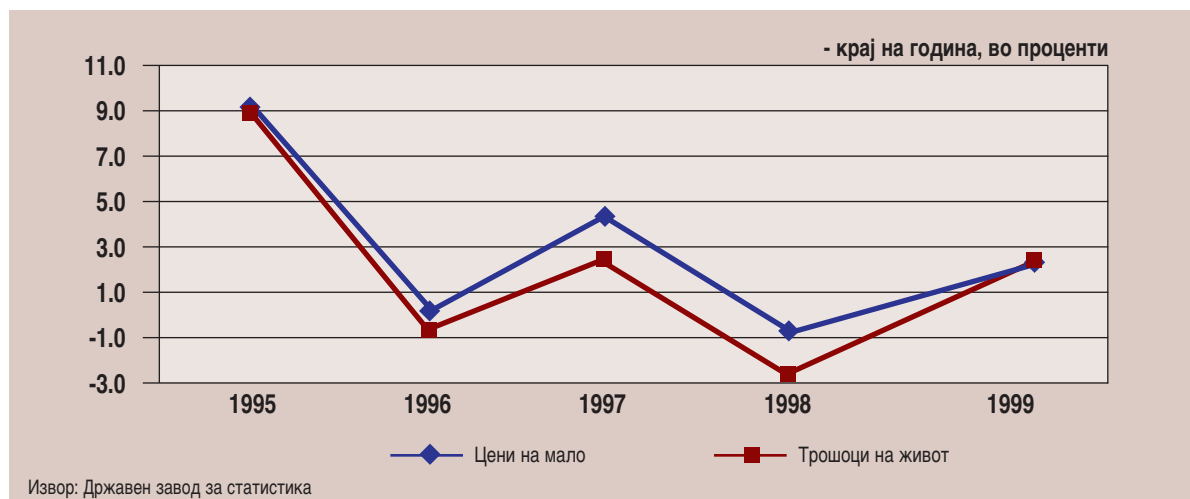
	1995	1996	1997	1998	1999
Цени на мало	15.9	3.0	4.4	0.8	-1.1
Трошоци на живот	15.7	2.3	2.6	-0.1	-0.7

Извор: Државен завод за статистика

- декември тек. година/декември прет. година во %

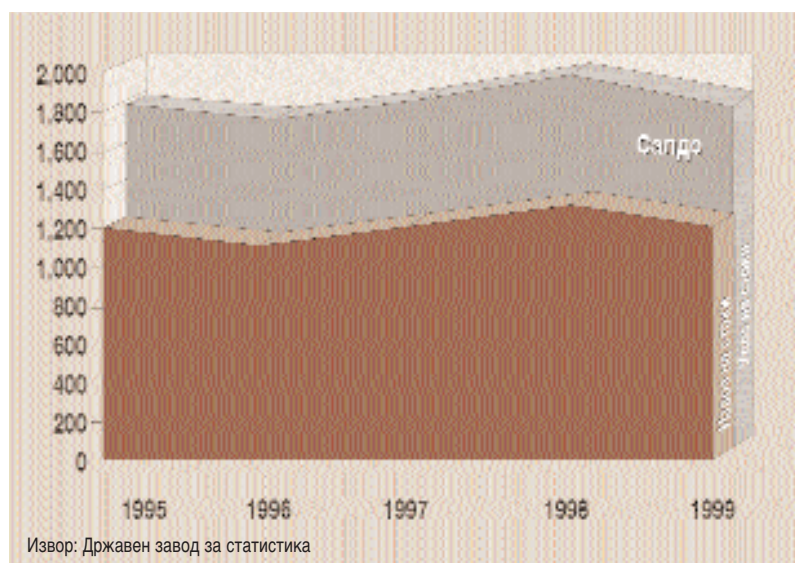
	1995	1996	1997	1998	1999
Цени на мало	9.2	0.2	4.5	-1.0	2.3
Трошоци на живот	8.8	-0.7	2.7	-2.4	2.4

Извор: Државен завод за статистика

РАБОТНА СИЛА (според Анкетата на работната сила)

	- во илјади лица			
	1996	1997	1998	1999
Активно население	789.1	800.5	823.8	806.7
Вработени	537.6	512.3	539.8	545.2
Невработени	251.5	288.2	284.1	261.5

НАДВОРЕШНО - ТРГОВСКА РАЗМЕНА

	- во милиони долари				
	1995	1996	1997	1998	1999
Извоз на стоки	1,204	1,148	1,237	1,311	1,192
Увоз на стоки	1,719	1,627	1,779	1,915	1,796
Салдо	-715	-634	-686	-777	-671

ИНДУСТРИСКО ПРОИЗВОДСТВО

Тенденцијата на пораст на индустриското производство продолжи и во октомври, при што во однос на септември е остварен пораст од 6,5%, додека во однос на минатогодишниот октомври производството во индустријата е зголемено за 4,8%. Според економската намена на производството, зголемувањето се должи на порастот на производството на стоки за широка потрошувачка, кое во октомври оваа година е повисоко во однос на октомври 1999 година за 14,4%. Истовремено, производството на материјали за репродукција е на исто ниво како лани, додека производството на средства за работа е намалено за 15,5%. Структурно, најголем пораст во октомври 2000 година во однос на истиот месец од 1999 година оствари производството на неметални минерали и на нафтени деривати.

Просечниот пораст на индустриското производство во периодот јануари - октомври 2000 споредено со истиот период од 1999 изнесува 5,2%. За остварениот пораст на индустриското производство во оваа година најмногу придонесоа високиот пораст на производството на неметални минерали (74%), црната металургија (57,5%), градежен материјал (44,4%), нафтени деривати (20,1%) и обоени метали (17,9%). Ваквата тенденција на индустриското производство се очекува да се задржи до крајот на годинава, со што ќе придонесе да се реализира очекуваниот пораст на бруто домашниот производ во 2000 година од 6%.

ЦЕНИ

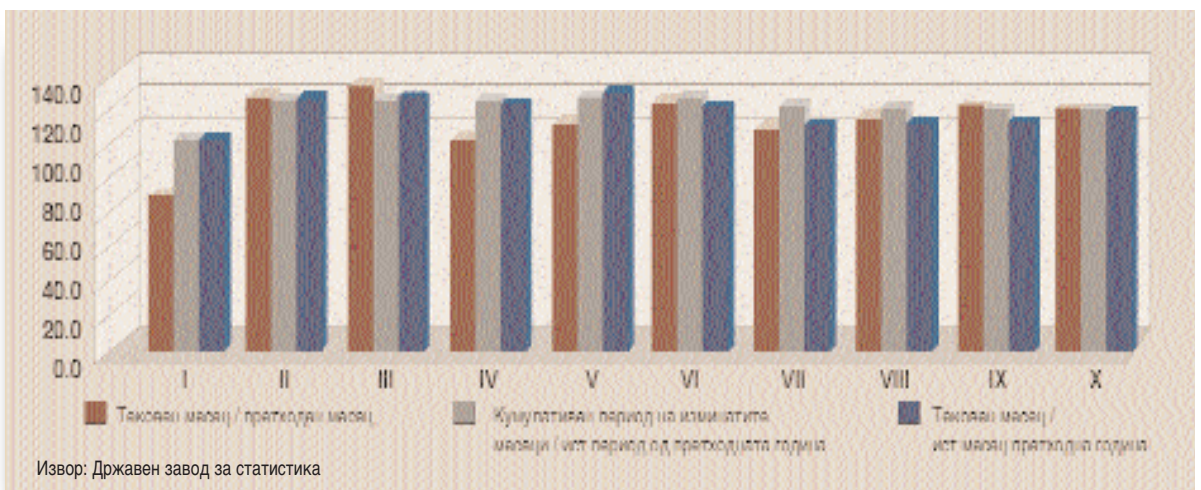
Трошоците за живот во ноември оваа година пораснаа за 1,7%, најмногу заради оствареното зголемување на трошоците во групите “станарина, вода и услуги” (за 1,8%), “огрев и осветление” (за 1,7%) и “сообраќајни средства и услуги” (за 6,8%). Во однос на минатогодишниот ноември, индексот на трошоци за живот во ноември оваа година покажува зголемување од 6,8%.

Во просек, во периодот јануари - ноември 2000 година остварен е пораст на трошоците за живот од 5,7%. Според овие резултати и врз основа на проценките за декември, може да се очекува дека инфлацијата мерена преку индексот на трошоци за живот во 2000 година ќе остане во рамките на проектираната просечна стапка на инфлација за оваа година (6,1%). На тој начин, наспроти негативното влијание на цената на нафтата и еднократното влијание врз цените од воведувањето на ДДВ во оваа година, Република Македонија според ценовната стабилност и натаму останува во групата на најуспешни земји во транзиција.

Цените на мало во текот на ноември остварија пораст во однос на претходниот месец од 2,7%. Во однос на минатогодишниот ноември, цените на мало се повиоки за 12,6%, додека во просек во периодот јануари - ноември нивното зголемување изнесува 10,6%.

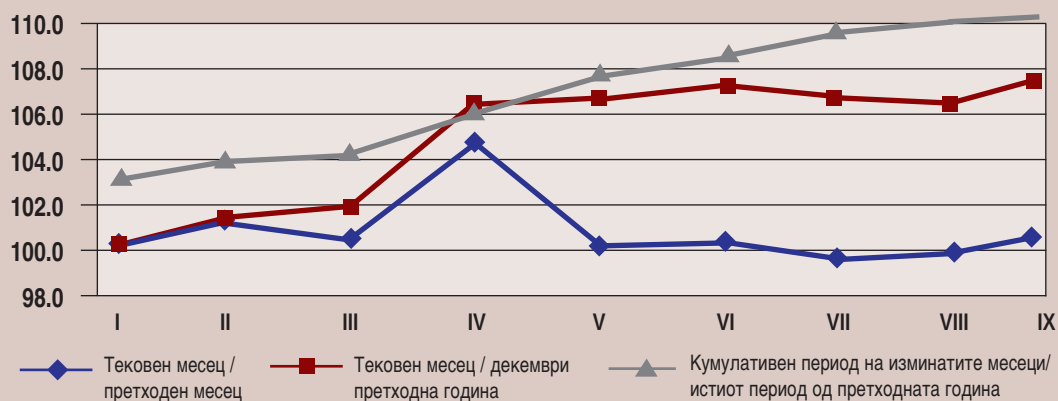
ИНДУСТРИСКО ПРОИЗВОДСТВО

Индустриско производство	2000 година - индекси									
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Тековен месец / претходен месец	76.4	112.9	119.0	87.5	96.6	109.3	92.3	99.2	109.4	106.5
Кумулативен период на изминатите месеци/ ист период од претходната година	107.9	110.0	110.3	110.0	111.0	110.6	108.4	106.4	105.3	105.2
Тековен месец / ист месец претходна година	107.9	112.2	110.7	109.0	115.6	109.0	96.4	93.2	98.2	104.8

ЦЕНИ
НА МАЛО

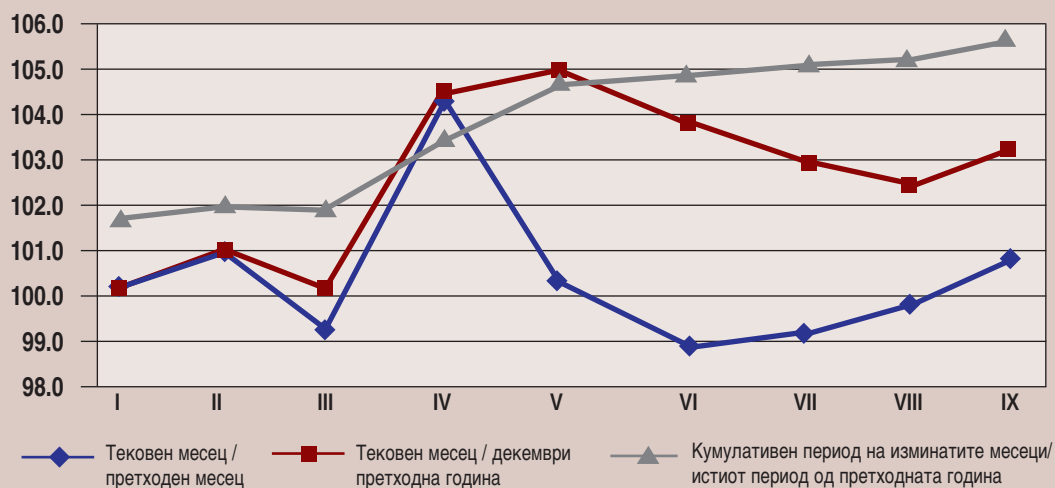
	2000 година - индекси								
Цени на мало	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Тековен месец / претходен месец	100.4	101.1	100.4	104.8	100.2	100.3	99.7	99.8	100.5
Тековен месец / декември претходната година	100.4	101.4	101.8	106.7	106.9	107.2	106.9	106.6	107.2
Кумулативен период на изминатите месеци/ ист период од претходната година	103.3	103.9	104.2	106.5	108.0	108.8	109.7	110.1	110.4

Извор: Државен завод за статистика

ТРОШОЦИ
НА ЖИВОТ

	2000 година - индекси								
Трошоци на живот	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Тековен месец / претходен месец	100.3	100.9	99.2	104.1	100.4	98.8	99.2	99.7	100.8
Тековен месец / декември претходната година	100.3	101.1	100.3	104.5	104.9	103.7	102.8	102.5	103.4
Кумулативен период на изминатите месеци/ ист период од претходната година	101.7	102.0	101.8	103.4	104.5	104.8	105.3	105.4	105.6

Извор: Државен завод за статистика

НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКА РАЗМЕНА

Извозот на стоки во првите осум месеци од оваа година изнесуваше 863,8 милиони долари, што е за 17,4% повеќе во однос на првите осум месеци од минатата година. Високиот пораст се должи на автентичното зголемување на извозот во оваа година, но и на ниската споредбена основа, заради косовската криза. Структурно набљудувано, најголемо учество во извозот на македонски стоки имаат топловаланите производи (46 милиони долари во првите осум месеци), нелегираниот цинк (45,5 милиони долари), ладноваланите производи (36,3 милиони долари) и кошулите (34,9 милиони долари).

Во периодот јануари - август 2000 година, остварен е вкупен увоз на стоки во износ од 1.374 милиони долари, или за 33,6% повеќе во однос на минатата година. Најголем дел од овој пораст е последица на енормниот пораст на увозот на стоки во февруари и март, непосредно пред воведувањето на данокот на додадена вредност. Во структурата на увозот, доминираат следните производи: нафта и нафтени масла (89,2 милиони долари во првите осум месеци) и моторни возила (58,4 милиони долари).

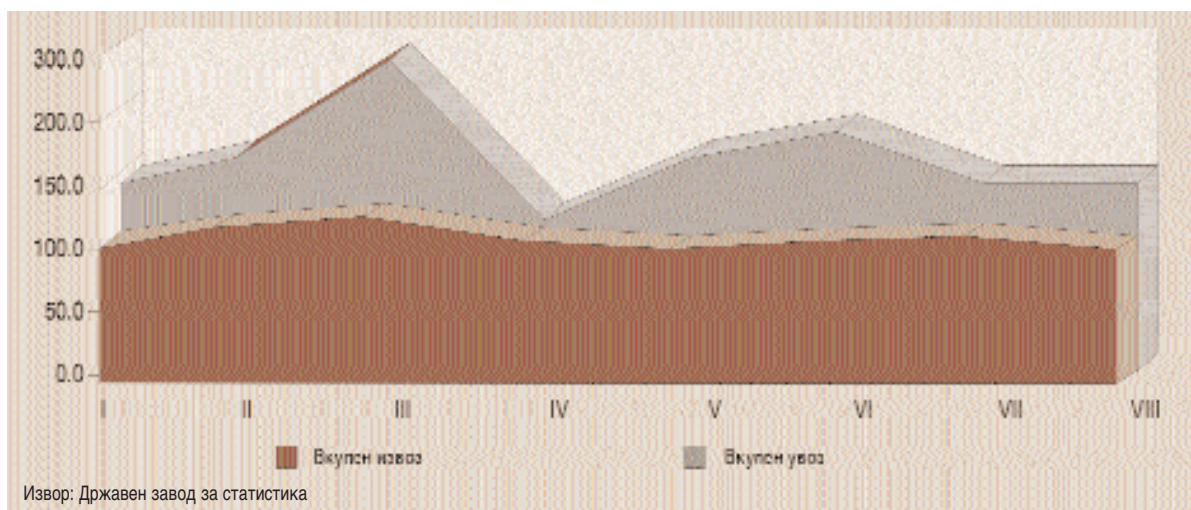
Најголем дел од извозот на македонски стоки се остварува во развиените земји (63,4%), при што на земјите на Европската Унија отпаѓа 43,7%, ЕФТА учествува со 3,3% и другите развиени земји со 16,5%. Позитивно е што извозот во развиените земји во првите осум месеци од оваа година во однос на истиот период лани е зголемен за 15,2%. Извозот во земјите

од поранешна Југославија се уште има високо учество од 31,5% од вкупниот извоз на стоки.

На страна на увозот, исто така доминира увозот на стоки од развиените земји (со учество од 48%), при што увозот од Европската Унија изнесува 38,5% од вкупниот увоз. Во однос на лани, увозот од развиените земји е зголемен за 25,3%. Увозот на стоки од земјите од централна и источна Европа учествува во вкупниот увоз со 27,8%, а земјите од поранешна СФРЈ со 19,1%.

По подделни земји, најзначаен трговски партнер на Република Македонија повеќе години по ред е Германија, со вкупно учество во надворешно-трговската размена од 15,2% (19,5% во извозот и 12,4% кај увозот). Потоа следува СР Југославија со 14,9% (24,1% кај извозот и 9,1% кај увозот). Фактот дека СР Југославија претставува втор најзначаен трговски партнер на Република Македонија, укажува на позитивните долгорочни перспективи кои се отвараат за македонското стопанство со отварањето на југословенскиот пазар. Притоа, значајно е да се задржи, макар и во ублажена форма, постоечкиот суфицит во размената со оваа земја. Со вложувањата во Република Македонија и отварањето на границите по подобрувањето на политичките односи, Грција прерасна во трет најголем трговски партнер на Република Македонија, со учество од 7,9%. Потоа следуваат САД (7,5%), Украина (6,7%), Италија (6,3%), Русија (5,1%), Словенија (5,0%), Бугарија (3,6%), Хрватска (3,0%), Холандија (2,4%), итн.

2000 година - во милиони САД долари									
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	вкупно
Вкупен увоз	131.4	172.0	297.1	123.0	163.5	184.4	142.7	150.4	1364.4
Вкупен извоз	89.2	115.2	126.9	105.6	100.6	112.9	114.3	104.5	869.2
Салдо	-42.2	-56.8	-170.2	-17.4	-62.9	-71.5	-28.4	-45.9	-495.2

НАДВОРЕШЕН ДОЛГ

Надворешниот долг на Република Македонија врз основа на долгорочни и среднорочни кредити во првите шест месеци од оваа година оствари незначително зголемување од 20,8 милиони долари, достигнувајќи на тој начин ниво од 1.459,3 милиони долари. Во однос на мултилатералните кредитори долгот е зголемен за 2,8 милиони долари, што најмногу се должи на повлечените транши од претходно добиените ИДА кредити. Во првите шест месеци од оваа година, склучени се нови кредити со билатерални кредитори во износ од околу 7,5 милиони долари. Останатото зголемување на долгот во оваа година се однесува на стокови и финансиски кредити земени од страна на македонските деловни банки.

Имајќи го предвид порастот на бруто домашниот

производ и проекцијата на нови кредитни задолжувања и отплати на кредити за оваа година, се предвидува во 2000 година да дојде до незначително зголемување на степенот на надворешна задолженост на Република Македонија за околу 2% од БДП. Според тоа, Република Македонија со предвидената стапка на задолженост на крајот од оваа година од околу 45% од БДП (43% на крајот од 1999) и натаму ќе остане во групата на средно задолжени земји. Притоа, на среден рок ќе треба постепено да се намалува постоечкото ниво на дефицит во платниот биланс и внимателно да се дизајнира натамошното задолжување на земјата, посебно во однос на кредити под неконцесионални услови, што е предвидено и во договорената макро-економска програма со ММФ за следните три години.

СОСТОЈБА НА НАДВОРЕШНИОТ ДОЛГ

(по кредити врз основа на користени среднорочни и долгорочни кредити)

во милиони УСД	31.12 1997	31.12 1998	31.12 1999	30.06 2000 ¹⁾	План на отплата 01.07 – 31.12.2000		
					главнина	камата	вкупно
	1	2	3	4	5	6	7
1. ОФИЦИЈАЛНИ КРЕДИТОРИ	870.1	1004.2	1030.8	1041.2	42.0	21.8	63.8
1.1. Мултилатерални кредитори	520.7	683.7	713.7	716.5	28.5	14.2	42.7
1.1.1 IMF	99.4	114.2	113.2	100.1	9.4	1.6	11.0
1.1.2 IBRD	92.0	114.8	116.8	112.6	2.0	3.3	5.3
1.1.3 IFC	1.5	55.5	56.9	58.7	5.8	2.8	8.6
1.1.4 IDA	145.4	179.1	221.9	244.0	0.0	0.9	0.9
1.1.5 EIB	36.8	54.3	68.3	63.6	1.4	1.7	3.1
1.1.6 EUROFIMA	24.8	21.9	17.1	16.6	1.1	0.7	1.8
1.1.7 Фонд за социјален развој	5.4	4.8	4.6	3.9	0.6	0.0	0.7
1.1.8 EBRD	87.8	90.1	72.3	77.1	8.0	2.2	10.2
1.1.9 Европска Унија	27.6	48.1	40.8	38.2	0.2	0.8	1.1
1.1.10 IFAD	0.0	0.8	1.7	1.6	0.0	0.0	0.0
1.2. Билатерални кредитори	349.4	320.5	317.1	324.7	13.4	7.6	21.1
1.2.1. Репрограмиран долг	289.4	280.1	265.3	268.6	11.1	6.9	18.0
1.2.2. Нерепрограмиран долг	40.5	32.5	14.3	13.7	0.6	0.1	0.7
1.2.3. Новозаклучени кредити	19.4	7.9	37.5	42.3	1.7	0.7	2.4
2. ПРИВАТНИ КРЕДИТОРИ	261.0	394.4	407.7	418.1	47.0	13.6	60.6
2.1. Комерцијални банки (Лондонски клуб)	234.1	243.1	250.2	253.8	0.1	8.9	9.0
2.1.1. Долг согл. "NFA" - 26.03.1997	228.7	238.5	245.3	248.6	0.0	8.8	8.8
2.1.2. Долг кој не е вклучен во "NFA"	1.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
2.1.3. Долг по основа на АПИ обврзници	4.2	4.6	5.0	5.2	0.1	0.1	0.2
2.2. Останати	27.0	151.3	157.5	164.4	46.9	4.7	51.6
2.2.1. Претпријатија (комерцијални кредити)	16.0	26.7	25.9	24.9	3.7	0.9	4.6
2.2.2. Банки (стоковни кредити)	2.8	51.9	62.1	66.0	1.9	1.7	3.6
2.2.3. Банки (финансиски кредити)	8.1	72.6	69.5	73.5	41.2	2.0	43.3
2.2.4. Останати кредити	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
ВКУПНО (1+2)	1131.1	1398.6	1438.5	1459.3	89.0	35.4	124.4

1) Претходни податоци

Извор: Квартални билтени на НБРМ и интерни податоци на Министерството за финансии.

БУЏЕТСКИ ПРИХОДИ

Вкупните приходи на буџетот во првите девет месеци од оваа година достигнаа 44.460 милиони денари, што претставува 87,3% од планираните приходи за 2000 година. Во однос на истиот период лани, буџетските приходи во периодот јануари - септември 2000 година се повисоки за 22,3%. Високиот прилив на средства во буџетот во оваа година се должи на два фактори: а/ интензивната динамика на економската активност во текот на оваа година, изразена во двоцифрена стапка на пораст на БДП за првото полугодие од годината; и б/ воведувањето на данокот на додадена вредност, со кој значајно се зголеми опфатот и респонзивноста на даночните обврзници и се намали даночната евазија. Така, во периодот јануари - септември 2000 година, вкупните приходи остварени од данок на промет (кој се применуваше заклучно со март) и данок на додадена вредност (од април до септември) достигнаа 12.243 милиони денари, што е за 26,2% над предвидените приходи за цела 2000 година.

Значајно е што и кај другите даноци во текот на изминатите девет месеци се остварени повисоки приходи во однос на минатогодишните. Така, од персонален данок на доход остварени се приходи во износ од 7.762 милиони денари, или 77,4% од планираните за 2000 година. Во однос на првите девет месеци од 1999, приходите од овој данок се повисоки за 6,6%, што се должи на поредовната исплата на плати во оваа година.

Во периодот јануари - септември 2000, од данок од добивка се наплатени вкупно 2.152 милиони денари, што претставува 82,4% од предвидените приходи од овој данок за 2000 година. Во однос на истиот период лани, приходите од данок на добивка се зголемени за 5,4%, при што порастот е реално поголем доколку се има предвид дека во текот на јули е извршено и враќање на данок на правно лице во износ од 250 милиони денари, како резултат на извршно судско решение. Порастот на приходите од данок на добивка

укажува на зголемување на бројот на фирмите кои работат профитабилно, што е добар индикатор за вкупната динамика на економската активност во оваа година.

Приходите од акцизи во првите девет месеци од оваа година достигнаа 9.375 милиони денари, односно 76,2% од проектираните приходи за 2000 година. Во однос на истиот период од 1999, тие се повисоки за 23,8%. Високиот пораст на овие приходи се должи на поголемиот промет на автомобили пред воведување на данокот на додадена вредност, како и на подобрата наплата на акцизите кај нафтениите деривати и кај алкохолните пијалоци. Истовремено, приходите од акцизи на тутунските производи и на кафето се пониски во однос на минатогодишните, пред се заради зголемените цени на тутунските производи и намалената потрошувачка врз таа основа.

Од царини во првите три тримесечја од оваа година се остварени приходи во износ од 5.758 милиони денари, што претставува 67% од планираните приходи за оваа година. Според тоа, остварените приходи од царини во оваа година во апсолутен износ се на исто ниво како приходите реализирани во периодот јануари - септември 1999 година. Ефектот врз приходите од царини што би требало да произлезе од зголемениот увоз на стоки во оваа година во споредба со лани, е делумно неутрализиран преку ефектуирање на новите спогодби за слободна трговија и тоа со Бугарија (01.01.2000) и со Турција (01.09.2000).

Од останатите буџетски приходи, позначаен е приливот на средства од неданочни приходи (добивка на јавни претпријатија, такси, надоместоци и сл.) во вкупен износ од 2.847 милиони. Тоа претставува зголемување на овие приходи за 45% во однос на приходите остварени по оваа основа во периодот јануари - септември 1999 година.

ПРИХОДИ НА БУЏЕТОТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (за периодот јануари - септември 2000 година)

(во милиони денари)

Вид на приходи	Планирано со буџетот за 2000 година	Остварено		Остварени приходи по месеци											Август 2000 година	Септември 2000 година
		јануари–септември 2000 година	2000 година	Јануари 2000 година	Февруари 2000 година	Март 2000 година	Април 2000 година	Мај 2000 година	Јуни 2000 година	Јули 2000 година						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12					
БИЛАНС НА ПРИХОДИТЕ ИЗВОРНИ ПРИХОДИ ДАНОЧНИ ПРИХОДИ Данок од доход, од добивка и од капитални добивки Персонален данок од доход Данок од добивка Други даноци од доход, од добивка и од капитални добивки	50,994	44,460	3,837	3,821	5,268	5,603	6,333	5,389	4,615	5,408	4,186					
	46,961	40,194	3,120	3,589	4,951	4,511	4,830	5,223	4,555	5,238	4,176					
	43,396	37,347	2,936	3,362	4,606	4,250	4,608	4,551	4,266	4,834	3,933					
	12,646	9,914	711	1,162	1,452	1,091	993	1,122	1,057	1,252	1,073					
	10,033	7,762	559	874	988	916	801	941	967	841	874					
	2,613	2,152	152	288	464	175	192	181	90	411	199					
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0				
	22,009	21,617	1,708	1,556	2,116	2,291	2,997	2,795	2,809	2,942	2,404					
	9,700	12,243	956	951	1,070	1,173	1,781	1,655	1,696	1,808	1,153					
	12,309	9,375	752	605	1,046	1,118	1,216	1,140	1,113	1,133	1,251					
	8,600	5,758	511	643	1,022	867	616	633	637	639	440					
	7,176	4,531	408	518	842	667	469	498	304	507	318					
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0					
1,424	1,227	103	125	180	200	148	135	132	83	132	122					
141	59	6	1	16	1	1	1	1	13	1	16					
Други даноци кои не се класифицирани на друго место НЕДАНОЧНИ ПРИХОДИ Претприемачки приход и приход од имот Добивка од нефинансиски јавни претпријатија Добивка од јавни финансиски институции Други приходи од имот Такси и надоместоци Парични казни Судски такси Административни такси Комунални такси	141	59	6	1	16	1	1	1	13	1	16					
	3,565	2,847	185	227	345	261	223	671	289	404	242					
	1,200	909	49	70	140	67	37	300	116	39	91					
	300	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0				
	720	667	25	70	140	67	35	205	80	0	45					
	180	242	24	0	0	0	2	95	36	39	46					
	1,308	906	68	115	123	101	119	111	97	77	95					
	170	111	6	15	14	11	28	14	10	4	8					
	600	375	30	53	59	45	48	44	38	20	37					
	530	416	32	46	49	45	43	53	48	52	50					
	8	4	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0				
	200	232	23	22	26	22	24	24	28	35	28					
200	232	23	22	26	22	24	24	28	35	29						
552	278	15	19	57	41	22	25	47	23	29						
552	278	15	19	57	41	22	25	25	47	23	29					
305	522	30	0	0	30	20	210	210	1	230	0					
5	3	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0					
300	519	30	0	0	30	19	210	210	0	230	0					
ТРАНСФЕРИ И ДОНАЦИИ Трансфери на капитал од невладини извори Трансфери од други нивоа на власт Тековни трансфери од други нивоа на власт Донации од странство Општи и тековни донации ЗАДОЛЖУВАЊЕ ВО СТРАНСТВО Меѓународни развојни агенции Задолжувања кај меѓународни развојни агенции	0	2,442	717	27	106	4	1,503	16	60	0	10					
	0	717	717	0	0	0	0	0	0	0	0					
	0	717	717	0	0	0	0	0	0	0	0					
	0	1,726	0	27	106	4	1,503	16	60	0	10					
	0	1,726	0	27	106	4	1,503	16	60	0	10					
	4,033	1,824	0	205	211	1,088	0	151	0	169	0					
	4,033	1,824	0	205	211	1,088	0	151	0	169	0					
	4,033	1,824	0	205	211	1,088	0	151	0	169	0					

БУЏЕТСКИ РАСХОДИ

Буџетските расходи во првите девет месеци од оваа година беа во рамките на планираните големини. Така, во периодот јануари - септември остварени се вкупни расходи во износ од 35.263 милиони денари, што претставува 69,2% од проектираните расходи за 2000 година. Споредено со истиот период од 1999 година, буџетските расходи во оваа година се пониски за 2,5%, што во основа се должи на минималните трансфери за бегалци кои минатата година претставуваа значајна расходна ставка во Буџетот. Од друга страна, позитивно е што во структурата на расходите е остварено зголемување на капиталните расходи во однос на минатата година за 1.092 милиони денари (или за 75%), што е во функција на зголемување на економскиот раст.

Трошоците за плати на буџетските корисници во првите девет месеци од оваа година изнесуваа 11.492 милиони денари, што е во рамките на планираниот износ и претставува 74,8% од годишниот износ на предвидени трошоци за оваа намена. Во однос на минатата година, расходите за плати во првите три квартали од оваа година се пониски за 104 милиони денари. Предвидените реформски активности во секторот на јавната администрација ќе овозможат да се остварат две основни цели: а/ да се намали превисокото учество на расходите за плати во структурата на буџетските расходи; и б/ да се создаде простор за релативно зголемување на платите на вработените во јавниот сектор. За таа цел, потребно е да се имплементираат реформските мерки договорени со Светската банка, со кои меѓу другото се предвидува рационализација на бројот на вработени во јавниот сектор преку приватизација на несуштинските активности, но и подобра контрола над трошењето на буџетските средства преку имплементација на трезорскиот систем.

Вкупните расходи за стоки и услуги во периодот јануари - септември 2000 година изнесуваа 4.334 милиони денари, што во однос на истиот период од 1999,

претставува зголемување за 31%. Имајќи предвид дека реализираните трошоци за оваа намена во првите три квартали претставуваат 67,7% од планираните расходи за цела 2000 година, може да се предвиди дека до крајот на оваа година тие ќе останат во проектираните рамки.

Високата невработеност претставува основен економски проблем во Република Македонија, кој бара соодветна социјална политика. Од таа причина, тековните трансфери претставуваат висока ставка во структурата на буџетските расходи. Во периодот јануари - септември оваа година, тековните трансфери од буџетот изнесуваа 13.214 милиони денари, што е за 7,9% помалку во однос на истиот период од 1999 година. Намалувањето на учеството на овие расходи во буџетската структура имплицира натамошно интензивирање на економската активност од кое ќе произлезе отварање на нови работни места, но и да се забрза започнатиот процес на реструктурирање на пензискиот систем.

Позитивно е што капиталните расходи во првите девет месеци од оваа година достигнаа 2.513 милиони денари, или за 76,8% повеќе во однос на соодветниот период во 1999 година. Зголемувањето на капиталните расходи е значајно за долгорочниот економски раст, имајќи предвид дека средствата главно се вложуваат за нови јавни инвестиции или за реконструкција на постоечките објекти. Од тие причини, а и заради компаративно ниското учество на овие расходи во структурата на буџетот во Република Македонија, во натамошниот период е предвидено дополнително зголемување на учеството на јавните инвестиции во буџетската потрошувачка.

Заради значајно повисокиот прилив на средства од ДДВ во однос на предвидувањата, кој резултираше и со повисок суфицит во салдото на буџетот во однос на проекцијата, во тек е изработка на ребаланс на Буџетот на Република Македонија за 2000 година, кој се очекува да биде донесен на почетокот од ноември.

РАСХОДИ НА БУЏЕТОТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (за периодот јануари - септември 2000 година)

Вид на расходи	Планирано со буџетот за 2000 година	Остварено јануари-септември 2000 година	Остварени расходи по месеци												(во милиони денари)	
			Јануари 2000 година	Февруари 2000 година	Март 2000 година	Април 2000 година	Мај 2000 година	Јуни 2000 година	Јули 2000 година	Август 2000 година	Септември 2000 година					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12					
БИЛАНС НА РАСХОДИТЕ ТЕКОВНИ ТРОШОЦИ	50,994	35,263	2,833	3,675	3,968	5,448	3,592	4,578	3,906	3,827	3,437					
	42,846	30,417	2,318	3,156	3,366	4,498	3,239	4,035	3,424	3,305	3,076					
	15,955	11,942	559	1,510	1,481	1,432	1,515	1,433	1,407	1,242	1,363					
	14,001	10,596	542	1,305	1,272	1,246	1,329	1,249	1,229	1,231	1,194					
	1,954	1,347	17	206	209	186	186	184	178	11	169					
	6,401	4,334	348	397	490	600	600	516	662	347	375					
	271	208	28	22	22	22	22	25	14	31	23					
	372	235	17	36	58	27	13	21	40	6	15					
	464	288	53	40	81	43	7	11	30	-1	24					
	2,947	1,952	165	162	205	215	208	255	325	221	194					
Трошоци за транспорт Тековно (рутинско) одржување Договорни услуги Други оперативни трошоци Тековни трансфери	201	136	18	17	22	14	12	15	13	15	11					
	125	106	6	4	9	5	6	14	53	3	7					
	843	582	35	61	64	64	53	108	114	46	37					
	1,178	826	25	55	29	209	279	66	73	25	65					
	18,400	13,214	1,411	1,142	1,287	1,911	1,124	2,012	1,355	1,633	1,338					
	1,967	1,264	101	125	152	127	179	194	138	156	92					
	11,321	9,318	1,093	985	985	1,072	908	850	1,127	1,200	1,101					
	5,111	2,633	217	32	150	712	36	968	90	277	145					
	2,090	926	0	106	107	555	0	74	0	83	0					
	2,090	926	0	106	107	555	0	74	0	83	0					
КАПИТАЛНИ ТРОШОЦИ Кулување на капитални средства Кулување на градежни објекти Мебел и канцелариска опрема Кулување на моторни возила Кулување на студии, подготовка на проекти и дизајн	4,341	2,513	145	183	296	271	229	276	376	402	336					
	2,483	1,408	55	84	147	175	109	163	166	212	298					
	50	27	0	0	22	0	0	0	0	0	5					
	272	131	8	6	15	40	7	12	12	12	17					
	39	14	0	9	1	1	0	3	0	0	0					
	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0					
	16	12	0	1	1	0	8	1	0	0	1					
	1,010	787	34	59	73	76	53	99	87	149	157					
	1,092	439	12	9	35	58	40	48	67	51	118					
	1,859	1,104	90	99	149	96	120	113	209	190	38					
Капитални трансфери Капитални трансфери до владини институции Капитални трансфери до единици на локална самоуправа ДАВАЊЕ НА ЗАЕМИ, УЧЕСТВО ВО ДЕЛ ОД ХАРТИИТЕ ОД ВРЕДНОСТ И ОТПЛАТА НА ГЛАВНИНА	1,671	1,026	71	71	149	96	120	113	189	200	16					
	188	78	20	28	0	0	0	0	20	-11	22					
	3,807	2,334	370	337	306	680	124	267	106	120	25					
	1,855	1,428	370	238	203	147	124	182	106	33	25					
	1,333	1,048	169	216	184	105	100	162	86	17	8					
	522	380	200	22	19	42	23	20	20	16	18					
	1,952	906	0	99	103	533	0	84	0	86	0					
	9	8	0	0	0	0	0	8	0	0	0					
	1,943	898	0	99	103	533	0	76	0	86	0					

БУЏЕТ - ЦЕНТРАЛНА ДРЖАВНА ВЛАСТ

	(во денари)			
	1997	1998	1999	2000
	Завршни сметки			Планирано
ВКУПНИ ПРИХОДИ	41,397,671,588	42,655,242,010	50,478,031,862	50,994,000,000
ИЗВОРНИ ПРИХОДИ	38,463,672,428	39,819,455,478	47,147,265,067	46,961,000,000
ДАНОЧНИ ПРИХОДИ	35,441,934,489	36,862,905,436	41,851,364,294	43,396,000,000
Данок од доход, од добивка и од капитални добивки	10,049,793,265	10,930,866,437	12,793,078,783	12,646,000,000
Персонален данок од доход	8,754,521,386	9,177,331,950	10,233,016,110	10,033,000,000
Данок од добивка	1,295,271,879	1,751,993,102	2,559,325,945	2,613,000,000
Други даноци од доход, од добивка и од капитални добивки	0	1,541,385	736,728	0
Данок на имот	0	0	0	0
Данок на имот	0	0	0	0
Домашни даноци на стоки и услуги	19,868,455,320	19,040,756,078	20,631,883,947	22,009,000,000
Данок на промет и ДДВ (од 1.04.2000)	8,816,364,578	8,804,306,262	9,958,866,206	9,700,000,000
Акцизи	11,052,090,742	10,236,449,816	10,673,017,741	12,309,000,000
Данок од меѓународна трговија и трансакции (царини и давачки)	5,523,685,904	6,810,246,851	8,302,773,971	8,600,000,000
Увозни давачки	5,523,685,904	5,457,623,960	6,802,005,702	7,176,000,000
Увозни такси	0	0	0	0
Други увозни давачки и такси	0	1,352,622,892	1,500,768,269	1,424,000,000
Други даноци	0	81,036,069	123,627,594	141,000,000
Други даноци кои не се класифицирани на друго место	0	81,036,069	123,627,594	141,000,000
НЕДАНОЧНИ ПРИХОДИ	3,021,737,941	2,956,550,042	2,876,811,149	3,565,000,000
Претприемачки приход и приход од имот	363,000,570	1,164,552,642	798,125,658	1,200,000,000
Такси и надоместоци	1,072,358,567	1,034,299,151	1,164,070,817	1,308,000,000
Други административни такси и надоместоци	0	58,463,174	127,316,281	200,000,000
Други неданочни приходи	1,560,025,704	611,053,352	632,921,803	552,000,000
Продажба на капитални средства	26,353,100	88,181,722	154,376,592	305,000,000
ТРАНСФЕРИ И ДОНАЦИИ	0	0	2,419,089,625	0
ЗАДОЛЖУВАЊЕ ВО СТРАНСТВО	2,933,999,160	2,831,412,264	3,330,766,795	4,033,000,000
ПРЕНЕСЕНИ ПРИХОДИ ОД ПРЕТХОДНАТА ГОДИНА	0	4,374,272	0	0
ВКУПНИ РАСХОДИ	41,393,297,317	42,622,958,920	49,761,209,035	50,994,000,000
ТЕКОВНИ ТРОШОЦИ	36,957,036,534	37,212,362,572	42,088,365,187	42,845,600,000
Плати, наемнини и надоместоци	15,148,126,018	15,938,752,620	15,996,631,930	15,955,245,000
Стоки и останати услуги	4,902,305,529	4,942,028,582	5,646,765,633	6,400,829,000
Тековни трансфери	15,250,604,987	14,774,801,368	18,227,967,626	18,399,526,000
Каматни плаќања	1,656,000,000	1,556,780,002	2,217,000,000	2,090,000,000
КАПИТАЛНИ ТРОШОЦИ	1,995,203,339	2,136,424,527	2,407,296,601	4,341,400,000
Купување на капитални средства	1,292,445,919	1,291,021,946	1,312,799,356	2,482,900,000
Капитални трансфери	702,757,420	845,402,581	1,094,497,245	1,858,500,000
ДАВАЊЕ НА ЗАЕМИ, УЧЕСТВО ВО ДЕЛ ОД				
ХАРТИИТЕ ОД ВРЕДНОСТ И ОТПЛАТА НА ГЛАВНИНА	2,441,057,444	3,274,171,821	5,265,547,247	3,807,000,000
Давање на заеми и учество во дел од хартиите од вредност	1,155,057,444	1,739,299,316	2,942,547,247	1,855,000,000
Амортизација (отплата на главнина)	1,286,000,000	1,534,872,505	2,323,000,000	1,952,000,000

ФОНД ЗА ПЕНЗИСКО И ИНВАЛИДСКО ОСИГУРУВАЊЕ

Вкупните приходи на Фондот за пензиско и инвалидско осигурување во периодот јануари-август 2000 година изнесуваат 15.288 милиони денари, а истовремено се остварени расходи во износ од 14.895 милиони денари. Остварениот суфицит од 393 милиони денари е за 95 милиони денари повисок од соодветниот во 1999 година.

Инаку, Фондот, како значаен сегмент на јавната потрошувачка во Република Македонија, најголемиот дел од своите приходи во периодот јануари-август 2000 година ги алиментира од придонесите од плати

(65,8%), што е за само 0,6 процентни поени повисоко од 1999 година. Забележително е и учеството на буџетската поддршка, која изнесува 16,2%, односно 1,9 процентни поени помалку од кумулативниот износ за истиот период минатата година. Што се однесува до расходите, најголема концентрација е забележана за исплата на пензиите (85,9%), која е во висина на минатогодишното ниво, а истото се однесува и за евидентираното префрлање на 11,8% од средствата како придонес за здравствена заштита.

Фонд за пензиско и инвалидско осигурување

(во милиони денари)

Вид на приходите / расходите	1997 годишно извршено	1998 годишно извршено	1999 годишно извршено	2000 јануари-август извршено
ПРИХОДИ	20,675	20,717	21,229	15,288
Придонес од плати	14,242	13,373	14,316	10,161
Придонес од доходот	281	239	311	190
Приходи од Буџетот на Републиката	4,066	3,618	3,266	2,769
Приходи од приватен сектор	418	400	439	265
Приходи од индивидуални земјоделци	143	74	65	34
Приходи од акцизи	731	691	632	518
Придонес од Заводот за вработување за невработени лица	713	961	868	663
Други приходи	33	122	45	51
Приходи од дивиденди	48	50	67	23
Приходи по основ на нови вработувања	0	419	841	167
Приходи од продажба на акции	0	569	178	15
Пренесени приходи од претходна година	0	201	201	432
РАСХОДИ	20,129	20,521	20,669	14,895
Пензии	17,330	17,730	17,756	12,796
Пензии	16,417	16,912	16,977	12,251
Воени пензии	492	464	458	328
Земјоделски пензии	421	354	321	217
Надоместок за телесно оштетување	62	63	69	48
Надоместоци од инвалидско осигурување	105	98	95	64
Вработување и интернатско сместување на деца инвалиди	14	15	13	8
Придонес за здравствена заштита	2,290	2,321	2,450	1,755
Надоместок на стручната служба	129	133	132	92
Други расходи	199	161	154	132
РАЗЛИКА				
Дефицит / Суфицит	546	196	560	393

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

ФОНД ЗА ЗДРАВСТВЕНО ОСИГУРУВАЊЕ

Фондот за здравствено осигурување во периодот јануари-септември 2000 година оствари вкупни приходи во висина од 7,9 милиони денари и вкупни расходи од 7 милиони денари.

Најголемиот дел од приходите во периодот јануари-август 2000 година се остварени од придонесите од Пензискиот фонд (22%), што е за 2,8 процентни поени повисоко од 1999 година. Учеството на придонесите од Заводот за вработување во 2000 година е 13,4%, што во споредба со кумулативниот износ за истиот период минатата година е за 1,8 процентни поени повисоко.

Што се однесува до расходите, најголемиот дел од средствата (44,1%) се редистрибуира за програмите во областа на здравството, што е на релативно исто ниво од претходната година. Забележително е учеството на трошоците за болничко лекување (44,5%) во вкупните расходи, што е за 3,8 процентни поени помалку од износот во истиот период во 1999 година.

Суфицитот во разгледуваниот период изнесува 895,9 милиони денари и е за 533,6 милиони денари повеќе од соодветниот во 1999 година.

Фонд за здравствено осигурување

(во илјади денари)

Вид на приходите / расходите	1997	1998	1999	2000
	годишно извршено	годишно извршено	годишно извршено	јануари-август извршено
ПРИХОДИ	10,261,085	10,641,361	12,067,718	7,945,119
Придонеси	6,727,553	6,780,408	7,362,662	4,996,425
Придонеси од Пензискиот Фонд	2,415,208	2,309,412	2,417,000	1,750,845
Придонеси од Заводот за вработување	886,898	1,037,290	1,350,421	1,065,498
Други приходи	231,426	185,919	937,635	132,351
Приходи по договори за сини картони	0	328,332	0	0
РАСХОДИ	10,356,130	11,905,967	11,691,628	7,049,235
Амбулантни трошоци	3,794,038	3,457,967	2,491,206	1,537,633
Болничко лекување	3,708,673	5,182,874	5,482,375	3,110,285
Трошоци по програми	93,355	124,969	125,468	67,397
Лекови	872,199	1,024,178	1,248,676	1,027,263
Забна заштита	478,846	637,157	667,077	437,723
Ортопедски трошоци	126,685	157,410	154,311	92,690
Лекување во странство	188,320	289,973	161,307	43,800
Друг вид лекување (надоместоци)	688,339	705,372	800,513	408,942
Администрација	157,903	224,073	288,020	138,454
Опрема и одржување	112,483	14,122	38,905	6,160
Други трошоци	135,289	87,872	233,770	178,888
РАЗЛИКА				
Дефицит / суфицит	-95,045	-1,264,606	376,090	895,884

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

ФОНД ЗА ВРАБОТУВАЊЕ

Фондот за вработување во периодот јануари-септември 2000 година има остварено приходи во износ од 3,441 милиони денари и расходи од 3436 милиони денари, односно 9,5 и 10,3 процентни поени, респективно, повеќе од истиот период во 1999 година.

Најголемиот дел од приходите на Фондот за вработување во периодот јануари-септември 2000 година се остварени од дотации од Буџетот на Републиката (76.1%), што е само за 1,1 процентни поени повисоко од 1999 година. Забележително е и учеството на при-

ходите од придонеси кои изнесуваат 23.7%, односно 1,1 процентни поени помалку од вкупниот износ за истиот период минатата година. Што се однесува до расходите, најзабележителна е ставката расходи за функцијата (95.8%). Овој процент е на пониско ниво од минатогодишното за само 0.5 процентни поени. Расходите за стручната служба изнесуваат 4.1%, односно 0.5 процентни поени повеќе од минатата година.

Во разгледуваниот период е остварен суфицит од 5 милиони денари, кој е за 13 милиони денари понизок од периодот јануари-септември 1999 година.

Фонд за вработување

(во илјади денари)

Вид на приходите / расходите	1997	1998	1999	2000
	годишно извршено	годишно извршено	годишно извршено	јануари-септември извршено
ПРИХОДИ	3,983,318	4,260,446	4,128,879	3,440,940
Приходи од придонеси	993,550	990,240	1,057,733	816,184
Придонес од плати	971,254	968,627	1,036,577	799,860
Придонес од работни луѓе кои самостојно вршат дејност	22,257	21,610	21,156	16,324
Придонес што го уплатуваат работниците на привремена работа во странство	39	3	0	0
Дотации од Буџетот на Републиката	2,980,848	3,261,419	3,065,639	2,618,486
За покривање на дефицитот на Републичкиот завод за вработување	2,414,496	2,737,137	2,575,427	2,244,597
За исплата на паричен надомест на вработените од претпријатијата кои во своето работење искажуваат загуба (загубари)	565,716	524,282	490,212	370,510
По други основи	636	0	0	3,379
Други приходи	8,920	8,787	5,507	6,270
РАСХОДИ	3,990,662	4,264,470	4,135,373	3,435,785
Расходи за функцијата	3,829,635	4,084,268	3,970,275	3,293,313
Средства за обезбедување паричен надоместок на невработени лица	2,114,430	2,073,058	1,754,718	1,303,444
Придонеси за здравствено осигурување	886,310	1,038,951	1,347,336	1,231,234
Придонеси за пензиско и инвалидско осигурување	828,895	972,259	868,221	758,635
Расходи за стручната служба	161,027	180,202	165,098	142,472
Основни плати и наемнини	97,810	99,244	105,358	87,739
Надоместоци	12,161	13,924	17,144	14,744
Стоки и останати услуги	31,137	43,443	34,161	33,531
Тековни трансфери	0	0	0	0
Каматни плаќања	0	0	0	647
Капитални трошоци	19,919	23,591	8,435	5,811
Дел од хартиите од вредност и отплата на главницата	0	0	0	0
РАЗЛИКА				
Дефицит / Суфицит	-7,344	-4,024	-6,494	5,155

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

ФОНД ЗА МАГИСТРАЛНИ И РЕГИОНАЛНИ ПАТИШТА

Во периодот јануари-септември 2000 година вкупните приходи изнесуваа 2,427 милион денари, додека остварените расходи беа 2,397 милиони денари. Во разгледуваниот период е остварен суфицит од 30 милиони денари, кој е за 28 милиони денари понизок од суфицитот во периодот јануари-септември мината година.

Во вкупните приходи на Фондот за магистрални и регионални патишта, најголемо учество имаат годишните надоместоци за патните моторни возила, што подлежат на регистрација со 22,2%, што е за 8,8 процентни поени повисоко од 1999 година. Тоа е

резултат на оствареното повисоко ниво на купување на моторни возила, особено во периодот пред воведувањето на данокот на додадена вредност.

Кај расходите, најголемо е учеството на инвестициите кои учествуваат со 57% во вкупните расходи. Ова е за 11,9 процентни поени повеќе споредено со процентот од минатата година. Како позначајни се јавуваат и расходите за одржување на патиштата и расходите од ставката средства за локални патишта, кои учествуваат во вкупните расходи со 27,8% и 17%, респективно.

Фонд за магистрални и регионални патишта

(во милиони денари)

Вид на приходите / расходите	1998 годишно извршено	1999 годишно извршено	2000 јануари-септември извршено
ПРИХОДИ	2,660	3,793	2,427
Приходи од Буџет	668	924	967
Надоместок за употреба на патишта што ги користат странските моторни возила	49	54	67
Годишен надоместок за патни моторни возила што подлежат на регистрација	524	518	538
Надоместок за употреба на автопат	468	492	413
Странски кредит	939	1,793	434
Други приходи	12	13	8
РАСХОДИ	2,660	3,793	2,397
Инвестиции	1,203	1,985	1,082
Расходи за студии, проектирање, надзор, провизии и материјални трошоци	0	0	131
Одржување на патиштата	784	790	666
Зимско одржување	101	220	170
Редовно одржување	153	148	193
Инвестиционо одржување	291	194	152
Одржување на мостови	65	39	13
Други работи сврзани со одржувањето	173	189	139
Отплата на кредити	264	148	111
Средства за локални патишта	321	386	407
Останати трошоци	89	142	0
Обврски од претходната година	0	342	0
РАЗЛИКА			
Дефицит / суфицит	0	0	30

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

г-дин Питер
СТЕКИзвршен директор
во Светската банка за РМ

Интервју со г-дин Питер Стек, септември 2000

ЕКОНОМСКИТЕ РЕФОРМИ И ПЕРСПЕКТИВИТЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Владата на Република Македонија направи долга листа на економски реформи за оваа година, како и за следните две години. Која е оценката на Светската банка за досегашната реализација на овие реформски активности?

Јас сум голем оптимист со оглед на тоа дека се што беше преземено како обврска, сега е и реализирано. Списокот на постигнувања е навистина значителен, некои од реформите беа многу тешки, но исто така, и многу важни. Дозволете ми да го спомнам решавањето на првите десет големи загубари, што значеше нивна ликвидација или продажба, а во тие десет спаѓа и ФЕНИ на што ќе се навратам подоцна. Можеме да зборуваме за реформите на даночниот систем, вклучувајќи го и успешното воведување и применување на данокот на додадена вредност. Тука се и реформите на банкарскиот систем, вклучително новиот современ закон за банки, а да не ги заборавам продажбата на Стопанска банка на стратешки инвеститори, потоа новиот Закон за хартии од вредност, за залог и хипотека и Законот за стечај кои се важни за финансиската дисциплина. Решен е и проблемот со замрзнатите девизи, а да кажам и дека разговорите за понатамошните реформи и нивната реализација се веќе започнати. Овде мислам на системот на пензиско осигурување и на системот на здравство. Ние, Светската банка и Македонската влада разговараме и за реформата на јавната администрација. Мојам да продолжам со набројување, но сето тоа веќе е постигнато во последните осум месеци и е многу, многу значајно. Многу работи што беа вклучени во аранжманот за структурно приспособување, договорен со претходната влада, мислам на периодот 1997-1999, реализирани се оваа година. Морам да кажам дека постигнувањата навистина беа импресивни за толку краток временски период.

Пред неколку месеци, се сметаше дека Република Македонија е далеку од постигнувањето договор со

Светската банка. Какво е вашето мислење за сегашната состојба?

Мислам дека на почетокот Владата имаше извесни тешкотии поради тоа што беше соочена со последиците од Косово, па од објективни причини немаше време да им се посвети на реформите. Оттогаш Владата ги има прифатено сите предизвици и се движи многу брзо, па така, релацијата со Светската банка сега е на многу здрави основи и можам да кажам, без никакви претерувања, дека Светската банка смета оти Македонија цврсто чекори по реформскиот пат и е силно посветена на реформите. Моето мислење е дека менаџментот на Светската банка е подготвен да ја поддржи оваа реформска ориентација, затоа што има доверба во она што се случува.

Која е разликата меѓу тогаш и сега? Кој беше клучниот чекор, што ја промени оценката на Светската банка за економската ситуација во Македонија?

Во почетокот имаше тешкотии, но откако политичката ситуација стана поопуштена, се најде време и концентрација за реформите. Владата навистина почна да се движи, тука има и нов тим кој го презеде предизвикот и тоа многу сериозно. Дозволете ми да кажам дека тоа е тим на млади реформисти, кои со своите дела докажаа дека се вистински реформисти кои се искрено посветени на реформите во земјата и мислам дека тоа ќе биде многу важно за Македонија и за нејзината перспектива.

Што беше договорено во Вашингтон минатата седмица?

Беше договорен ФЕСАЛ аранжманот, толку едноставно, но истовремено и толку комплицирано. Сите документи, потреби за презентација на Фесалот пред Бордот, се усогласени. Усогласена е и Спогодбата за заемот, Писмото за развојни политики и таканаречената "Матрица" за реформски активности. Се на се, преговорите беа целосно успешни, а Записникот е потпишан.

Кога очекувате Договорот да биде презентираан пред Одборот на директори на Светската банка?

Како што знаете, се уште беше отворено прашањето за ФЕНИ, што ќе се случи со него, но сега е решено. Има спогодба со која се прифаќа независен надворешен ревизор да одлучи дали ФЕНИ ќе се ликвидира или ќе се продаде. Надворешниот совет беше дека не треба да се ликвидира, туку да се продаде. Светската банка и македонската влада, на обострано задоволство, го прифатија овој заклучок. Но, се уште ќе биде потребно извесно време затоа што условот за презентација на Фесалот на Бордот е продажбата на ФЕНИ да се заврши. Очекуваме тоа да се случи по три-четири седмици, а мислиме дека работите треба да одат колку што е можно побргу. Фесалот би требало да биде презентираан пред Бордот до средината на ноември, можеби една седмица подоцна, но не очекуваме веќе никакви пречки, благодарение на решеноста на двете страни да го почитуваат договорот.

Зошто се промени позицијата на Светската банка околу ФЕНИ? Што ќе се случи со ова претпријатие?

Како што реков, сега сметаме на продажбата на ФЕНИ. Постапката е во рацете на Владата, таа треба

уште поважно е Македонија да продолжи по тој пат, затоа што има тенденција за избегнување на ризикот што го претставува овој регион. Не е лесно да се привлече интересот на странските инвеститори, но навистина тоа е неопходен услов за иднината на Македонија, а истовремено, да стане и напредно стопанство, интегрирано во светското стопанство, а посебно во Европската Унија.

Кои ќе бидат главните предизвици и ризици за иднината на македонската економија?

Дозволете ми да кажам дека земјата веќе има значителен напредок во преговорите за стабилизација и за пристапување кон Европската унија. Мислам дека Владата има активна и многу конструктивна улога во Пактот за стабилност на регионот. Ако Владата продолжи по овој пат, истовремено со реформите, тогаш мислам дека иднината е навистина добра. Од друга страна, вистинскиот ризик за Македонија е можност повторно да се појават политички тешкотии и како резултат на тоа повторно да се случи стагнација во реформскиот процес. Јас се надевам дека сите партии во Македонија ќе сфатат дека е од заеднички интерес да се продолжи по реформскиот пат. Не е многу ко-

ИЗЈАВА на
г-дин ЈОХАНЕС
ЛИН

потпретседател на
Светската банка,
септември 2000

Кој е вашиот став за релацијата Република Македонија - Светска банка?

Односите се одлични, ние веруваме дека Владата навистина прави сериозни напори во голем број области на економските реформи, но исто така сигурно чекори и кон подобрување на социјалните услови и нашето мислење е дека Македонија е успешен случај. Среќни сме што работиме со Македонија.

Како ги гледате економските перспективи на Македонија на среднорочен период?

На среден рок мислам дека има добра перспектива за Македонија, како во контекст на Пактот за стабилност, така и во рамките на регионалните збиднувања, а особено во контекст на домашната политика. Јас мислам дека на Македонија и претстои светла иднина и им пожелувам се најдобро на Македонија и на министерот за финансии.

да ја одбере најповолната понуда, а притоа ќе продолжи да прима совети од објективен надворешен консултант. Светската банка ќе продолжи да ја набљудува ситуацијата и да соработува со Владата. Очекуваме комбинација од транспарентна и брза постапка.

Како ги гледате економските перспективи на Република Македонија на среден рок?

Ако Владата ја одржи ваквата ситуација со реформите, каква што беше постигната во последните 8 месеци, тогаш мислам дека перспективата на Македонија за среднорочен период е многу добра. Среднорочен е вистинскиот збор, затоа што реформите, најчесто, не значат и директни резултати за население. Ако размислуваме за период од една до две години, мислам дека тогаш луѓето ќе почнат да ги чувствуваат позитивните ефекти. Сакам да кажам дека регионот не е меѓу најпривлечните за стратешки инвестиции. Многу е важно Македонија да остави добар впечаток врз странските инвеститори. Мислам дека ако Владата продолжи со овој реформски процес, тоа ќе стане очигледно и за надворешниот свет со што овој дел од регионот, многу ќе ветува. Мислам дека

рисно, дури ни за опозицијата, да се напаѓаат реформите за потоа повторно, веднаш да се започнат реформите по доаѓањето на власт.

Не можам да го осудам политичкиот процес, тоа е искушение во секоја земја. Но, имајќи ја на ум чувствителноста на една толку мала земја како Македонија, за надворешниот свет, мислам дека треба да постои разбирање кај секој дека легитимните политички борби може секогаш да постојат. Но, никој не смее да прави предмет за политичка аргументација од реформите, ако тоа може да се избегне. Но, кој сум јас да судам за македонската политичка ситуација и за можностите? Само се надевам дека кај сите учесници ќе биде присутно конструктивното однесување, затоа што мислам дека тоа е она што навистина му треба на македонскиот народ и сите ние во и надвор од Македонија, разбираме дека македонскиот народ има навистина големи потреби. Има многу сиромашни луѓе во Македонија, има многу невработеност и мислам дека создавањето нови работни места е најголемиот приоритет во вашата земја. Тоа може единствено да се реализира преку инвестиции.

проф. др. Михаил
ПЕТКОВСКИ

ЗАКОН ЗА ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ

Донесувањето на новиот Закон за хартии од вредност, претставува продолжување во насока на континуирано подобрување и приспособување на законската рамка не само кон македонските услови, туку и кон современите западни трендови во операциите со хартии од вредност

Хартиите од вредност, како една од главните категории во современото финансиско работење во светот, во последните години се понагласено го завземаат своето вистинско место и во финансиската сфера на Р. Македонија. Во таа смисла, од 1995 година наваму во континуитет се работи на подобрување на системските рамки (законска регулатива, органи на регулирање на операциите со хартии од вредност и сл.) за нормално функционирање на трансакциите со хартии од вредност, при што како крајна цел се смета создавањето на услови за масовна примена на хартиите од вредност, како на страната на емитентите, така и на страната на инвеститорите. Донесувањето на новиот Закон за хартии од вредност, претставува продолжување во насока на континуирано подобрување и приспособување на законската рамка не само кон македонските услови, туку и кон современите западни трендови во операциите со хартии од вредност. Тоа може да се забележи уште при првичното погледнување на Законот, без посебно навлегување во содржината на текстот. Новиот закон добива ново име и наместо Закон за издавање и тргување со хартии од вредност, се нарекува на начин кој е повообичаен во светската практика, едноставно и сосема разбирливо-Закон за хартии од вредност (Securities Law).

Новиот Закон содржи една крупна промена- измена на обликот на евиденција на хартиите од вредност, што претставува еден од најзначајните светски трендови во современото работење со хартии од вредност. Наместо досегашното класично евидентирање на хартиите од вредност со издавање на физички сертификати со кои се докажува сопственоста над одредена хартија од вредност, се воведува електронскиот запис како дематеријализиран облик на евиденција. Според дефиницијата на Меѓународната организација на комисији за хартии од вредност (IOSCO, 1997): "Во дематеријализиран систем, не постои документ кој физички го претставу-

ва побарувањето, односно сопственоста. Системот се темели на збир на сметки за хартии од вредност, инструкции за финансиските институции кои ги водат тие сметки и конфирмации за промените на сметките". Ова е современа појава на електронска евиденција која е присутна не само во развиените финансиски системи, туку и кај голем број земји во транзиција, како Словенија, Хрватска, Бугарија и тн.

При постојното ниво на развој на пазарите на капитал, законодавецот во Р. Македонија се соочи со дилема при одлуката дали да се следат современите трендови и да се воведат дематеријализирана евиденција на хартии од вредност или да се следи градуалистичкиот пристап, кој нужно ќе води кон минување на стадиумите кои развиените пазари ги поминувале со децении. Поради очигледните предности кои ги носи овој облик на евиденција како што се:

- Намалување на трошоците на евидентирање и зголемување на ефикасноста;
- Зголемување на безбедноста на хартиите од вредност (намалување на ризикот од кражба или злоупотреба) и заштита на инвеститорите;
- Обезбедување на конзистентност на евиденцијата на хартиите од вредност;
- Подобрување на контролата од страна на КХВ;
- Усогласување со Директивите на ЕУ и Препораките на Г-30, Законот ја содржи одредбата за полна дематеријализација.

Основањето на Централниот регистар на хартии од вредност, што се очекува да се случи кон крајот на оваа година ќе преставува логистичка поддршка на овој дематеријализиран систем на евиденција.

Друга значајна новина во Законот за хартии од вредност претставува проширувањето на членството на берзата со банките како нови членки, што е предвидено да се случи од 2002 година. Членството на банките на берзите често се среќава во светската прак-

тика и во најголема мера е определено од останатите системски решенија. Класичен пример за тоа се САД каде долго време поради раздвојувањето на комерцијалното и инвестиционото банкарство, банките не беа членки на берзите. Со престанувањето на важноста на познатиот Glass-Steagall Act, започната е ерата на фузии меѓу банки и брокерски куќи, со што е отворена можноста и банките да се појават на берзите. Законското решение од една година претставува солиден период за консолидирање на состојбите во банките кои веќе имаат основано брокерски друштва, како и за банките кои се заинтересирани да нудат услуги за тргување со хартии од вредност и планираат да станат членки на берзата. Дополнителен аргумент за оваа измена претставува капиталната сила и кадровската екипираност на банките за поквалитетно пружање на одреден вид услуги во работењето со хартии од вредност.

Една од не помалку значајните новини во Законот за хартии од вредност е воведување на капитално базирани овластувања (capital based activities) на брокерските куќи во извршувањето на одредени активности,

Новиот Закон содржи една крупна промена - наместо досегашното класично евидентирање на хартиите од вредност со издавање на физички сертификати со кои се докажува сопственоста над одредена хартија од вредност, се воведува електронскиот запис како дематеријализиран облик на евиденција

предвидени со Законот. Имено, стариот Закон за хартии од вредност утврдуваше единствен износ на основна главнина на брокерските куќи и тој на никаков начин не беше поврзан со одделните видови активности кои брокерската куќа може да ги извршува. Тоа значи дека сите брокерски куќи можеа да извршуваат работи на посредување во тргувањето со хартии од вредност за своите клиенти, да тргуваат со хартии од вредност во свое име и за своја сметка, да раководат со имотот на својот клиент, да организираат, подготвуваат и откупуваат нови емисии на хартии од вредност, како и да даваат совети при издавање и тргување со хартии од вредност.

Со Законот предвидено е поврзување на основната главнина со дејностите за кои таа куќа е регистрирана. Така, брокерските куќи кои се регистрирани за примање и извршување на налози на инвеститорите што се однесуваат на купување и продажба на долгорочни хартии од вредност, во име и за сметка на клиентот, како и за советување на клиентите при издавање и тргување со долгорочни хартии од вредност може да се основаат со основна главнина од најмалку 75.000 ЕВРА. Ако кон овие две основни активности се додаде раководењето со финансискиот имот за сметка на клиентот, брокерската куќа ќе мора да пријави како основна главнина, двојно поголем износ,

односно 150.000 ЕВРА, што претставува логично поврзување на ризикот на кој дополнително се изложува брокерската куќа и нејзините клиенти. Во овие случаи ликвидниот капитал на брокерската куќа се утврдува на износ од 30.000 ЕВРА.

Најголем износ на основна главнина, брокерските куќи обезбедуваат во случај на регистрација за сите дејности кои ги предвидува Законот. Тоа е износ од 500.000 ЕВРА кој обезбедува освен овластување за извршување на претходно споменатите активности, дополнување и со право на тргување со долгорочни хартии од вредност во свое име и за своја сметка, како и организирање, подготвување и откуп на новоиздани хартии од вредност. Дополнително на ова зголемување на основната главнина, ликвидниот капитал се зголемува на 50.000 ЕВРА. Ова претставува обид за приспособување на капиталот на ризикот на кој брокерската куќа се изложува, при што со зголемувањето на ризикот се зголемува и потребниот основачки капитал на куќата. Во случај на тргување со хартии од вредност во свое име и за своја сметка, брокерското друштво отвора позиција и се изложува на ценовен ризик, а при откуп на нова емисија ценовниот ризик се дополнува и со ризикот од нарушување на ликвидноста. Како и вообичаено, брокерската куќа е должна да ја одржува вредноста на основната главнина во секој момент од своето работење.

Во настојување да се развие оваа област, а сметајќи на фактот дека најбрз начин за нејзино динамизирање и развивање е привлекувањето на странските инвеститори, извршена е корекција на правото на учество на странските основачи во основната главнина на брокерските куќи. Досегашното право на учество на странските основачи само со 25% од основната главнина, е проширено, со што брокерска куќа може да основаат најмалку две домашни и/или две странски правни или физички лица. Вклучувањето на странските брокерски куќи на македонскиот пазар на хартии од вредност би обезбедило не само дополнително динамизирање и развивање, туку и зголемување на шансите за привлекување на странски инвеститори кои преку овие брокерски куќи би инвестирале во македонското стопанство.

Интенцијата на Законот за хартии од вредност е да се создаде современ закон, кој ќе претставува практична законска рамка за поуспешно решавање на проблемите во работењето со хартиите од вредност. Во таа смисла новиот закон содржи и други значајни измени кои се однесуваат на проширувањето на делот од Законот кој ги третира финансиските деривати, како современи инструменти за заштита од ризик, издавањето и јавната понуда на хартии од вредност, тргувањето со хартии од вредност и тн.

проф. др. Живко
АТАНАСОВСКИ

РЕФОРМА НА ДАНОЧНИОТ СИСТЕМ

Реформирањето на постојниот даночен систем мора да се базира врз одредени универзални принципи, што важат за еден современ и економски ефикасен даночен систем, кој ќе го поттикнува зголемувањето на работниот напор, штедењето и новите инвестиции

Со даночната реформа и воведувањето на новиот даночен систем се извршија суштински промени во однос на претходната состојба во даночната област. Како резултат на тоа, даночниот систем значајно се доближи до структурата и основните решенија на даночните системи на земјите од Европската Унија. Покрај тоа, реформата го оспособи даночниот систем да обезбедува доволно приходи за јавното финансирање, со што се избегна можната фискална криза во првите години на економско-социјалната трансформација.

Во даночниот систем на Република Македонија денес функционираат следните видови даноци:

- даноци на доход: персонален данок на доход и данок на добивка;
- даноци на потрошувачка: ДДВ, акцизи и царини (како и други видови увозни давачки);
- даноци на имот: данок на имот, данок на наследство и подарок и данок на промет на недвижности и права.

Во Република Македонија постои релативно екстензивен систем на социјално осигурување, за кој приходите во најголем обем се обезбедуваат од три посебни придонеси: за пензиско и инвалидско осигурување, за здравствено осигурување и за осигурување од невработеност. Во системот на јавни приходи постојат и други јавни давачки: такси, надоместоци итн. Практиката на користење на јавните заеми се уште не е развиена.

Општите карактеристики на најважните даночни облици може да се сумираат во следните констатации:

- персоналниот данок од доход не е интегрален модел, поради миксот кој постои со данокот на добивка. Имено, со персоналниот данок не се опфатени приходите од стопанска и професионална дејност на граѓаните (физичките лица), освен

еден мал дел од тие приходи кој се води под категоријата "лични примања" од стопанска и професионална дејност (всушност самоисплатени плати на приватните претприемачи);

- данокот на добивка не е данок на добивка на корпорации, туку ги опфаќа и приходите од стопанска и професионална дејност на граѓаните (односно добивка остварена од сопствено претпријатие и сл.). Стапката на овој данок е повеќе од двојно пониска од највисоката маргинална стапка во прогресијата на персоналниот данок од доход. Поради ова, нарушен е принципот на хоризонтална праведност во оданочувањето. Исто така, не може доследно да се реализира принципот на вертикална праведност во рамките на персоналниот данок од доход, што значи дека граѓаните немаат еднаков даночен третман;
- данокот на промет е заменет со данокот на додадена вредност (ДДВ), кој претставува најсовремен облик на оданочување на прометот на добра и услуги;
- придонесите од социјално осигурување се уште се пресметуваат само од платите и другите приходи на осигурениците. Овие придонеси, заедно со персоналниот данок на доход високо ја оптоваруваат цената на трудот, односно натпросечно во однос на други земји, кои се економски поразвиени од Република Македонија.
- со усвојувањето на новиот царински закон и царинската тарифа се намалува просечната царинска стапка и диференцирањето на стапките по групи производи и услуги. Тарифата е сообразена со номенклатурата и принципите на Светската трговска организација и со царинската тарифа на Европската Унија.

Во однос на улогата и поставеноста на Управата за

јавни приходи - УЈП (даночната администрација), по осамостојувањето на Република Македонија, извршени се одредени позитивни промени: подобрена е да-

Структурата на буџетските приходи ја илустрира следнава табела:

Во проценти	1999 (остварено)	Извршено прво полугодие, 2000
А. Даночни приходи	88,77	87,20
Персонален данок на доход	21,70	18,22
Данок од добивка	5,43	5,21
Данок на промет	21,12	14,15
Данок на додадена вредност (од 1.04.2000)	0	13,05
Акцизи	22,64	21,08
Увозни давачки	17,61	15,39
Други такси	0,26	0,10
Б. Неданочни приходи	6,10	6,86
В. Донации	5,13	5,94
Вкупни приходи (А+Б+В)	100	100

Извор: Податоци на Министерството за финансии на РМ, јули 2000 год.

ночната процедура; воведен е единствен даночен број за секој даночен обврзник; во тек е компјутеризација и комплетирање на евиденцијата за даночните обврзници. Организационо, УЈП и Царинската служба прават целина во рамките на Министерството за финансии. УЈП, меѓутоа се уште не ги превзела сите надлежности во поглед на утврдувањето, контролата и наплатата на даноците, туку, како во случајот со персоналниот данок на доход од лични примања, дел од нејзините надлежности се уште се во делокругот на Заводот за платен промет.

Перспективите на Република Македонија, како мала држава со ограничени економски ресурси, се во градењето на отворена економија и во развојот на економските односи со светот и посебно со Европската Унија. Прилагодувањето на стопанскиот систем на пазарните односи и создавањето на деловна клима како во земјите на Европската Унија и јакнењето на конкурентските позиции на домашното стопанство на меѓународниот пазар се основните претпоставки за обезбедувањето одржлив развој. Исто така, неопходно е да се реформира постојниот даночен систем. Неговото уредување мора да се базира врз одредени универзални принципи, што важат за еден современ и економски ефикасен даночен систем, кој ќе го поттикнува зголемувањето на работниот напор, штедењето и новите инвестиции. Во оваа смисла, главни принципи и цели на даночната реформа се следните:

1. даночниот систем да се приспособи на условите на пазарни односи во стопанството. Ова налага пос-

тигнување на алокативна неутралност на даноците, односно елиминирање на елементите кои внесуваат дисторзија помеѓу различните стопански активности и кои ги дестимулираат факторите на производство;

2. даночниот систем да биде ефикасен во исполнувањето на фискалната функција, во услови на подносливо фискално оптоварување;

3. даночниот систем да биде конкурентен од аспект на висината на даночното оптоварување во споредба со соседните земји и земјите конкурентни во надворешно-трговската размена;

4. даночниот систем, во поглед на структурата на даноците и основните решенија кај главните видови даноци, да биде меѓународно компатибилен, односно сличен со даночните системи на западно-европските земји и да ја олеснува соработката и асоцирањето со Европската Унија;

5. даночниот систем да биде транспарентен и едноставен за примена;

6. пошироко дефинирање на даночната основа и создавање услови за примена на пониски стапки (без намалување на даночните приходи), кои позитивно ќе влијаат на штедењето, инвестициите и развојот;

7. ограничување на даночните стимулации кои се со дисторзивни ефекти и нивно сведување на рестриктив но определени цели: за нови вложувања, модернизација, извозна експанзија и сл.;

8. во распределбата на глобалниот даночен товар да се оствари постепено поместување на тежиштето од даноците на доход кон даноците на потрошувачка, кои се економски понеутрални и постимулативни од аспект на формирањето на штедењето и поттикнувањето на инвестициите;

9. зголемување на ефикасноста на даночната администрација во исполнувањето на контролата на даночната обврска и сузбивањето на даночната евазија.

Со цел стопанските субјекти (претпријатијата) во Република Македонија да се стават во поволен економски амбиент како во пазарните економии и да се подобри нивната конкурентивна позиција на меѓународниот пазар, даночната реформа ќе опфати два сегмента:

- А. модернизација на структурата на даноците и,**
- Б. редефинирање на некои од постојните даноци.**

А. Модернизацијата на даночната структура во Република Македонија се постигна првенствено со воведувањето, односно примената на ДДВ (од април 2000 година). Законот за ДДВ е во согласност со Шестата директива за ДДВ/ВАТ на Европската Унија и е потполно компатибилен со европскиот модел на овој данок. Воведувањето на ДДВ ќе има повеќекратни

позитивни ефекти: претпријатијата ќе се доведат во еднаква економска положба, бидејќи сите тие (освен најмалите) ќе бидат даночни обврзници; економската неутралност во поглед на изборот на потрошувачите и алокацијата на ресурсите значајно ќе се подобри во однос на данокот на промет; во извозот ќе може целосно да се идентификува износот на данок кој треба да се одбие, со што ќе се подобри конкурентската позиција на македонските претпријатија; фискалните ефекти треба да се подобрат, со што ќе може да се компензираат очекуваните намалувања на приходите од царините и од снижувањето на стапките на директните даноци; ќе се намали сивата економија, особено ако ДДВ се наплатува доследно при увозот и при продажбите од страна на домашните производители.

ДДВ се применува со две стапки: 5% која е на долната граница од редуцираната стапка која се сугерира со директивите на Европската Унија, и 19% која е на горната граница во однос на препораките за нејзино определување помеѓу 15% и 19%. Примената на ДДВ доведе до очекуваниот пораст на цените, со оглед на тоа дека некои добра и услуги кои со данокот на промет беа ослободени со ДДВ веќе се оданочуваат. Меѓутоа, порастот на цените е еднократен и се исцрпи заклучно со мај 2000 година, односно два месеци по воведувањето на ДДВ. Макроекономската политика координирано ќе ги користи инструментите на регулирање и контрола на реалните и монетарните текови за да се избегне евентуалниот премин во инфлација.

Примената на ДДВ ќе бара поголемо ангажирање на даночната администрација. Неопходна ќе биде континуирана обука на соодветни кадри за овој вид данок. Исто така, ќе мора да се изгради ефикасен информативен систем за да може ДДВ ефикасно да се применува и наплатува.

Б. Редифинирањето на одделните облици на даноци е неопходно поради примената на ДДВ, или поради нивното усогласување со решенијата во земјите на Европската Унија заради остварувањето на напред споменатите цели и принципи на даночниот систем.

- Акцизите се наплатуваат на прометот на производи кои се, инаку, опфатени со овие давачки и во другите држави во Европа. Акцизите поради примената на ДДВ, во догледна иднина треба да се прилагодат во поглед на висината на стапките и начинот на пресметувањето. Исто така, ќе се елиминира дискриминацијата, која постои во однос на некои увозни производи.

Даноците на доход (персоналниот данок на доход и данокот на добивка) се само формално споредливи со истите облици на даноци во Европската Унија, или во

другите земји кои веќе имаат модерен даночен систем.

- Во уредувањето на персоналниот данок на доход ќе се прифатат меѓународните стандарди. Тоа подразбира, првенствено, воведување на чист модел на овој данок, со кој би се оданочувале сите приходи (односно доходот) на граѓаните (вклучително приходите од работа на приватните претпријатија во индивидуална сопственост) врз принципот на светски доход. Тоа ќе овозможи еднаков третман на сите видови на приходи независно од нивниот извор и утврдување на даночната обврска според економската сила на даночните обврзници. Сегашната прогресија е релативно остра. Таа треба да се направи поумерена, особено со снижувањето на најниската и највисоката маргинална стапка. Во примената на персоналниот данок ќе се постигне поголем опфат на приходите кои подлежат на оданочување и ќе се создадат правила и механизми за реално искажување на личните примања, односно платите во приватниот сектор.

Со цел стопанските субјекти во Република Македонија да се стават во поволен економски амбиент како во пазарните економии и да се подобри нивната конкуритивна позиција на меѓународниот пазар, даночната реформа ќе опфати два сегмента: модернизација на структурата на даноците и редифинирање на некои од постојните даноци

- Уредувањето на идниот данок на добивка на корпорации, наместо постојниот "данок од добивка" треба да се базира на моделот на овој данок во Европската Унија. Значи, даночни обврзници на овој данок треба да бидат само претпријатијата организирани во облик на акционерски друштва, друштвата со ограничена одговорност, јавните претпријатија итн. За ваква промена веќе се создадени услови со приватизацијата на претпријатијата и конституирањето на трговските друштва. Стапката на данокот на добивка на корпорации треба да се доведе на ниво на највисоката маргинална стапка на персоналниот данок на доход (или приближно на тоа ниво), за да се неутрализира дејството на фискалниот фактор врз обемот, организацијата и видот на сопственоста на претпријатијата. Покрај тоа, кај овој данок, мора да се интегрираат некои решенија кои се инаку универзално прифатени како: пренесување на загубата во годините кога се остварува добивка, создавање резервирања за нови инвестиции и слични решенија кои сега не се предвидени со даночните прописи.

Исто така, треба прецизно да се дефинира даночната обврска, со цел да се оданочат приходите кои сега недоволно се оданочуваат (капиталните добивки и сл.). Даночната процедура (утврдувањето и наплата, пред се) треба значајно да се подобри во однос на сегашната состојба, која се карактеризира, меѓу другото, со наплатата на данокот спротивно на духот на законските одредби.

- Во сегментот на даноците на имот не се нужни коренити промени. Овие даноци, во основа се добро организирани. Кај овие даноци првенствено се актуелни прашањата како што се: уредувањето на евиденцијата на имотот кој подлежи на оданочување и ажурното валоризирање на вредноста на имотот, која претставува даночна основа.

Модернизацијата на даночната структура во Република Македонија се постигна првенствено со воведувањето, односно примената на ДДВ (од април 2000 година). Законот за ДДВ е во согласност со Шестата директива за ДДВ/ВАТ на Европската Унија и е потполно компатибилен со европскиот модел на овој данок

- Промените во сферата на придонесите за социјално осигурување се поврзани со спроведувањето реформа во системот на социјалното осигурување, посебно на пензиско-инвалидското осигурување, и со редукцијата на висината на овие придонеси. Во оваа смисла, Република Македонија се наоѓа пред реформа, која треба да доведе до конституирањето на два паралелни система на пензиско-инвалидското осигурување: јавниот и приватниот (систем на три столба). Врз основа на промените кои ќе настапат, треба да се снижи придонесот за овој вид осигурување, а тоа заедно со евентуалното намалување на персоналниот данок на доход ќе влијае на намалувањето на цената на трудот и зголемувањето на конкурентноста на пертпријатијата.
- Во делот на царините промените ќе се одвиваат во правец на намалување на нивниот фискален ефект, како резултат на склучувањето на меѓудржавни спогодби за слободна трговија и натамошното преиспитување и снижување на царините, особено во случаите кога тие попримаат исклучиво фискална улога и претставуваат "конкурентција" на ДДВ и акцизите.

Во однос на идната улога на царинската администрација актуелни ќе бидат, пред се, следниве задачи: зголемувањето на ефикасноста на оваа администрација, обуката на кадарот за ефикасна примена на царинскиот закон, кој натаму мора да се усогласува според стандардите на Европскиот царински кодекс и оспособувањето за остварување на обврските во однос на примената на ДДВ и акцизите при увозот и извозот.

4. По воведувањето на ДДВ и со промената на карактерот на акцизите и на даноците на доход ќе се создадат нови обврски за даночната администрација. За ефикасна имплементација на реформираниот даночен систем, неопходно е да се подобрат кадровската екипираност, стручната обука, да се прецизираат правата и обврските на даночната администрација, да се изврши компјутеризација на нејзината работа и да се изгради единствен информационален систем за даночните обврзници. Овие мерки треба да ја зголемат нејзината ефикасност во примената на даночните прописи и наплатата на даноците. Во работата на даночната администрација неопходно е да се подобри даночната процедура, да се унапреди комуникацијата со даночните обврзници, да се почитуваат нивните права и нивниот интегритет.

5. За да може да се оствари даночната реформа и да се реализираат напред наведените цели и задачи ќе биде неопходно да се менува постојната, или да се изградува нова регулатива за одделни даночни облици. За ДДВ веќе е усвоен модерен закон. Но, промените во доменот на акцизите ќе се извршат со донесување на нов закон, кој ќе биде сообразен со стандардите на Европската Унија. Во случајот со даноците на доход постојната законска регулатива (Законот за персоналниот данок на доход, и Законот за данокот на добивка на коорпорации) ќе претрпи значајни измени и дополнувања. Во оваа смисла, работите треба да се одвиваат со динамика која ќе овозможи промените во доменот на акцизите и даноците на доход, како и донесувањето на новиот Закон за даночната управа да се остварат во втората половина на 2000 година. Со тоа ќе се заокружи даночната реформа и ќе се изгради современ, транспарентен и меѓународно споредлив даночен систем во Република Македонија, чија примена ќе отпочне од почетокот на 2001 година.

др. Сем
ВАКНИН

ДДВ ВО МАКЕДОНИЈА И ВО СВЕТОТ

ДДВ е економски неутрален данок, признаен борец против црната економија, кој нуди моќен поттик за неучество во даночните малверзации

За да бидат оправдани, даноците треба да задоволуваат неколку услови: Пред се, треба да бидат охрабрувачки за економската активност со тоа што ќе обезбедуваат поттик за штедење и за инвестирање. Штедењето, трансформирано во инвестиции, ја зголемува продуктивноста и прогресот на економијата како целина.

Данокот треба да биде едноставен за администрирање и за усогласување. Тој треба да биде “фер” (прогресивен, во професионална смисла), иако изгледа дека не постои согласност околу тоа што ова значи.

Во најдобар случај, треба да ги замени другите даноци, чија усогласеност со горенаведените услови е помалку ригорозна. Во тој случај, ова обично би довело до намалувања во буџетот и редуцирање на вкупното даночно оптоварување.

Најпознатиот данок е данокот на доход. Сепак тој не задоволува еден од горенаведените услови.

За почеток, сето ова е бескрајно компликувано. ИРС¹⁾ кодовите во САД се протегаат на повеќе од 8000 страници и 500 формулари. Само оваа една особина го прави скап за спроведување.

Се проценува дека годишно се трошат 100 милијарди САД\$ (од страна на владата како и даночните обврзници) за да се усогласат со данокот, да го администрираат и да го спроведуваат.

Данокот на доходот е на страната на потрошувачката, а спротивставен на штедењето: тој потрошениот доход го оданочува само еднаш - но истото го прави двапати со приходот кој е наменет за штедење (со оданочување на каматата на истиот).

Данокот на доход ги дискриминира деловните трошоци, поврзани со купувањето на капитални средства. Овие не можат да бидат дедуцирани (одбени) истата фискална година. Поточно, тие треба да се амортизираат во текот на “сметководствениот живот”, кој би требало да го рефлектира корисниот жи-

вот на средството. Ова не е случај со речиси сите други деловни трошоци (на пример, трудот како најголем) кои целосно се одбиваат во текот на истата фискална година во која се потрошени.

Даноците на доход го фаворизираат задолжувањето, наместо финансирањето со акционерски капитал. На крајот, задржаната добивка се оданочува - додека каматните трошоци се одземаат.

Можеме безбедно да кажеме дека даноците на доход во нивната тековна форма беа донекаде одговорни за зголемувањето на потрошувачките кредити и на националниот долг (како што е манифестирано и во буџетските дефицити). Тие исто имаа свој удел и во слободното опаѓање на стапката на штедење во САД (од 3,6% во осумдесеттите на 2,1% во деведесеттите). Парите, кои што ги “заобиколуваа” даночните органи, се глобализираа - самите користејќи многу разновидни начини, како што се оф-шор банкарството и компјутерско мрежно поврзување. Ова го направи оданочувањето софистицирано, а големите износи на пари речиси невозможни.

Не е чудо што даноците собрани од потрошувачка, а не од доход почнаа да се гледаат како интересна алтернатива.

Даноците на потрошувачката се прибираат на местото на продажбата (МП).

Сите ние сме запознаени со акцизите. Тие се наметнати на производи кои се смета дека се лоши и за потрошувачот и за општеството. Тие производи носат негативни последици: пушење и рак на белите дробови - во случајот со тутунот на пример. Така, кога тутунот или алкохолот се така оданочени - идејата е да се модифицира и да се промени нашето однесување, кое се смета за штетно за општеството како целина. Околу 7% од даночните приходи во САД

1) IRS, Internal Revenues Service е Управата за јавни приходи во САД.

доаѓаат од овој извор - а во други земји двојно од тоа.

Даноците на промет имаат многу поскупо цел: да ги зголемат приходите со оданочување на готовите производи на малопродажно ниво. За жал, толку многу органи имаат право да ги наметнуваат - така што тие многу варираат од една до друга локација. Ова ја зголемува конфузијата кај плаќачите на данокот (и на продавачите во малопродажбата) и го прави данокот поскап за собирање, отколку што тој би требало да биде.

Понатаму, ги искривува деловните решенија: претпријатијата имаат тенденција да се лоцираат во места со пониски даноци на промет.

Даноците на промет имаат подмолен ефект при опрередувањето на цените на готовите производи. Прво, не е дозволен даночен кредит (даноците на промет платени на инпутите не можат да се одземаат од даноците на промет, кои ги плаќа малопродажбата). Второ, данокот има тенденција да биде каскаден, ги зголемува цените на добрата (оние што се оданочуваат, како и оние што не се оданочуваат), влијае на инвестициите во капитални добра (кои не се иззе-

ДДВ го зголемува профитот на извозниците и на производителите на увозни супститути, ги зголемува инвестициите во трговскиот сектор и го зголемува извозот, а го намалува увозот

мени). Тој спротивно влијае на извозот и на домашните добра, кои му конкурираат на увозот.

Накратко: даноците на промет имаат тенденција да бидат пречка за прогресот и да ја спречуваат оптимизацијата на економските ресурси. Споредете го ова со ДДВ: едноставен, евтин за собирање, не содржи имплицитни даноци на инпутот. ДДВ ја прави транспарентна ценовната структура на добрата. Ваквата транспарентност ја охрабрува економската ефикасност.

ДДВ се применува во 80 земји ширум светот и во 22 од 24 земји на ОЕЦД, со исклучок на федералните: САД и Австралија.

Постојат три типа на ДДВ. Тие во многу се разликуваат еден од друг, а единственото заедничко им е даночната основа: додадената вредност од страна на даночниот обврзник.

Економската теорија ја дефинира додадената вредност како збир од сите плати, камати платени на капиталот, ренти платени на сопственост и профит. Како дополнителен на ДДВ методот, овие четири компоненти се оданочуваат директно. Државата Мичиген во САД го користи овој метод од 1976 год. Искуството покажа дека овој метод носи попредвидливи даночни

приходи и е помалку чувствителен на деловните или индустриските циклуси.

Методот на одземање, кој се применува во Јапонија и во неколку многу помали земји, е веројатно наједноставниот. Тој ја оданочува разликата помеѓу продажбата на даночниот обврзник и оданочените инпути. Сепак, станува многу комплицирано кога земјата има неколку ДДВ стапки, затоа што инпутите мора да се раздвојат според различните стапки.

Сепак, најшироко прифатениот систем е кредитната фактура. Претпријатијата стануваат неплатени прибирачи на данок. Тие се одговорни да прибираат даночни признаници од нивните снабдувачи (инпути). Тие ќе бидат задолжени со износите за ДДВ со признаниците кои ги имаат прибрано, па така имаат голема мотивација да го прават тоа. Тие периодично ќе им ја плаќаат на даночните служби разликата помеѓу ДДВ на нивната продажба и ДДВ на нивните инпути, како што е евидентирано во признаниците кои ги имаат собрано. Ако разликата е негативна, тие ќе добијат повратна сума (во некои земји, директно на нивната банкарска сметка).

Ова е зачудувачки едноставен концепт на прибирање данок, кој исто така го дистрибуира трошокот на управување на данокот помеѓу милиони претпријатија. Во фискалната година 1977/78 во Велика Британија - даночната продуктивност (трошокот за 1 долар прибран данок) беше 2%. Тоа значи дека владата платила 2 центи за прибирање на 1 долар. Но претпријатијата ги плаќаат останатите 10 центи.

Ако се воведо во САД, ДДВ ќе чини само 3 милијарди САД\$ (со 30.000 даночни службеници вработени во различни администрации). За да се прибере 1 долар данок на доход во САД ќе чини 0,56%. Но, да се прибере ДДВ во Норвешка чини 0,32%, во Белгија - 1,09%, и просечно - 0,68%. Накратко ДДВ не чини многу повеќе отколку прибирањето на данокот на доход.

Сепак, она што е точно за владата не мора да е точно и за населението.

Трошокот за усогласување за претпријатијата во САД е 49\$. Во другите земји, тој е од 53\$ до 282\$.

Малите претпријатија страдаат диспропорционално повеќе од нивните големи браќа. Нив ги чини 1,94% од ДДВ приходот во фискалната година 1986/87 во Велика Британија. Многу повеќе отколку големите претпријатија (0,003%!).

Трошоците за усогласување за малите претпријатија се во просек 40 пати поголеми. Овој број ја маскира поголемата разлика во малопродажните и базичните индустрии (80 пати поголема), во продажбата на големо (60 пати поголема) и во производството и во услугите (45 пати поголема).

Беше неизбежно да се размислува за изземање на малите претпријатија од плаќање на ДДВ.

Ако се изземат 16 од 24 милиони претпријатија - трошоците за прибирање ДДВ ќе се намалат за 33% - додека приходите ќе се намалат само за 3%. КПМГ тврди дека за претпријатијата со помалку од 50.000 САД\$ годишен обрт (18 од 24 милиони) изземени од данокот во САД, приходите би се намалиле за 1,5%. Околу 70% од даноките се плаќаат од страна на 10% од претпријатијата во Велика Британија. За 69% од претпријатијата во оваа земја (со годишен обрт помалку од 100.000 САД\$ годишно) трошоците за прибирање надминуваат 60% од приходот. За 96% од претпријатијата (со помалку од 1 милион САД\$ годишно) - трошоците надминуваат 50%. Само во случајот на 30.000 претпријатија - трошоците се помалку од 20%. Овие бројки не ги содржат трошоците за подмирување на даночната обврска (= трошоци што ги сносат претпријатијата, кои се повинуваат на даночниот закон).

Не е ни чудо што малите претпријатија позајмуваат пари да ги платат сметките за ДДВ. Многу од нив иако изземени - доброволно се регистрираат, за да добијат бесконечна низа на враќања. Ова е главниот хендикеп на даночниот систем и значајно ја редуцира неговата продуктивност. Во очајнички обид да се справи со оваа поплава од повинувања на законот, даночните органи прибегнуваат кон подолги периоди на известување (наместо месечно). Некои од нив (на пр., во Велика Британија) дозволуваат годишни ДДВ извештаи.

Дел од проблемот е политички. Постои мало несогласување помеѓу економистите околу тоа дека ДДВ се претпочита пред даноките на доход. Но оваа изјава доаѓа со следнава забелешка: данокот мора да има една стапка, универзално применета, без секторски изземања. Тоа е идеалниот ДДВ.

Но, светот е се, само не идеален и е населен со политичари, па ДДВ не се функционира на ваков начин. Тој содржат многу стапки и изземања за категории на добра и услуги.

Оваа деформирана верзија се вика диференциран ДДВ.

Идеалниот ДДВ е економски неутрален, иако не е праведен. Тоа значи дека данокот не влијае на економските решенија на начини на кои не би требал. Од друга страна, товарот не е подеднакво распределен меѓу има(њата) и нема(њата).

ДДВ ја оданочува додадената вредност во секоја фаза на производниот процес. Тоа го чини така што собира данок на добра и услуги, но она што навистина е оданочено се средствата за производство, трудот и капиталот. Конечно, акционерите на претпријатија-

та-даночни обврзници ја плаќаат цената - но повеќето од нив се обидуваат да го префрлат на потрошувачот, и таму почнува нееднаквоста. Богатиот потрошувач ќе го плати истиот данок како и неговиот посиромашен колега - но данокот ќе претставува помал дел од неговиот доход. Ова е најдобрата дефиниција досега најдена за регресивноста.

Површно гледано, во текот на подолг период ДДВ служеше како пример за регресивно, нефер оданочување.

Долго време, т.е. до развивањето и пропагирањето на теориите за животниот циклус. Главната идеја во сите овие теории беше дека потрошувачката не се заснова само на годишниот, тековен доход. Многу повеќе, ги земаат предвид идните приливи на доход (очекувањата за доход). Луѓето се трудат да бидат постојани во нивното ниво на потрошувачка (во различни периоди од нивните животи), дури и ако нивниот годишен доход е колеблив. Со исклучок на милионерите и милијардерите, поголемиот дел од својот доход луѓето го трошат во текот на животот.

Затоа ДДВ беше праведен и рамноправен данок. Ако долгорочно гледано, доходот е еднаков на потрошувачката, ДДВ беше форма на данок на доход, собирајќи растечка тенденција, при секоја купопродажба. Тој ја рефлектираше способноста на даночниот обврзник да плати (= да консумира). Тоа беше данок на богатство. Како таков покажа потреба за редуцирање на другите даноци. Даночните пари потрошени на потрошувачка беа даночни пари кои се веќе еднаш оданочени (како доход). Тоа е класично двојно оданочување - ситуација која мораше да биде коригирана.

Но, во секој случај, кога ќе се поврзе со доходот во текот на животот ДДВ беше многу повеќе пропорционален, отколку регресивен данок ако се спореди со годишниот приход. Бидејќи потрошувачката е многу постабилен параметар од доходот, ДДВ е создаден да биде постабилен и попредвидлив данок.

Најмногу преовладуваше изземањето на кошничката на "добра на сиромашните луѓе" од ДДВ.

Ова подигна цела серија на заплеткани прашања:

Ако на пример, храната, е изземена (а секогаш е) - не е ли тоа субвенција која им е дадена и на богатите? Зарем тие не јадат?

Понатаму, кој решава што е, а што не е храна? Дали кавијарот е храна? Што со здравата храна? Очигледно беше многу тешко да се постигне општествен консензус.

Ако данокот на овие производи е еднаков на нула, тогаш данокот на останатите производи ќе треба да се покачи за да се задржи истиот приход. Така и беше направено. Во повеќето земји ДДВ се прибира на

помалку од 45% за БДП и се претпоставува дека е два пати повисок отколку што треба да биде.

Постоеја обиди за поправање на ситуацијата со вклучување на услугите под ДДВ, но ова се покажа тешко и невозможно да се примени во одредени сектори на економијата (банкарството и осигурувањето, како пример за две).

Други, пак, предложија приходите остварени од ДДВ да им се посветат на програмите за проширување на прогресијата. Но, ова би наложило воведување на дополнителни даноци за покривање на дефицитот.

Постои општа согласност дека најдобар начин да им се компензира на сиромашните поради нивната тешка и регресивна состојба е директно да им се префрлат пари од буџетот или да им се дадат ваучери (или даночни кредити) кои ќе ги употребат за да добијат попуст во образованието, лекарските третмани, итн. Овие мерки барем нема да ги нарушат економските одлуки. А ние, помалку среќните плаќачи на данок, ќе знаеме колку плаќаме, за што и кому.

ДДВ се применува во 80 земји ширум светот и во 22 од 24 земји на OECD, со исклучок на федералните: САД и Австралија

Ова е еден од буџетските проблеми, кој се зголеми со воведувањето на ДДВ. Истражувањата покажуваат дека постои силна корелација помеѓу воведувањето на ДДВ и порастот на владините расходи. Да признаеме, тешко е да се каже што довело до што. Сепак, извесни групи од популацијата сметаат дека нивно природно право е да добијат компензација за секоја мерка на намалување на приходот, врз основа на тврдењето дека немаат доволно приход.

Но, познато, е дека ДДВ има и некои општествено пожелни резултати.

Да почнеме со тоа дека ДДВ е признаен борец против црната економија. Оваа незаконска гранка на економската активност се состои од три елементи:

1. Неофицијална продажба на легални стоки (произведени во рамките на даночниот систем);
2. Продажба на нелегални стоки (кои никогаш не биле во даночниот систем);
3. Потрошувачка на пари кои не се пријавени или откриени од страна на даночните органи. ДДВ ги поставува своите тешки шепа врз сите три активности.

ДДВ е самоприменлив. Како што рековме, ДДВ нуди моќен (паричен) поттик за неучество во даночните малверзации. Секоја даночна признаница подразбира пари, кои се создадени (произведени) од даночните органи.

ДДВ е инкрементален. За целосно да се избегне плаќањето на ДДВ за некој производ, потребна е соработка со многу претпријатија, набавувачи и произ-

ведувачи. Многу е поисплатливо да се измаат даночните органи. ДДВ се применува за секоја фаза од производниот циклус - можно е да се избегне во некоја од овие фази, но никогаш во сите. ДДВ е целосно продорен данок.

ДДВ се прибира при потрошувачката. Индиферентен е кон изворот на парите кои се користат за негово плаќање. Според тоа, лесно е применлив на "црните", непријавени пари, како што е и на целосно легалните средства.

Секако дека постојат поттикнувања за негово одбегнување и заобиколување. Ако инпутот во производите е многу низок, ДДВ на продажбата ќе претставува голем товар. Претпријатие, кое не е регистрирано кај ДДВ органите, ќе има значителна предност во цените над регистрираниот конкурент.

Со еден диференцијален ДДВ систем, лесно е да се пријави лажната продажба, по нулта стапка, на производи или услуги на поврзаните субјекти или пак да се фалсификуваат инпутите, или и двете. Дури и компјутерите (кои вршат споредба меѓу односот на продажбата и инпутите) не можат да откријат ништо сомнително во ваквиот модел.

Сепак, ова се ретки појави, кои лесно се утврдуваат со вкрстено испитување на информациите добиени од неколку бази на податоци. Се на се, ДДВ е краен, неизбежен данок.

Освен тоа, тој е полн со предности. Со покачување на цената на потрошувачката, ќе има тенденција да го пренасочи капиталот во инвестиции и заштеди. Барем така ни кажува интуицијата.

Истражувањата се разликуваат. Ја демонстрираат еластичноста на потрошувачите, кои го задржуваат нивото на потрошувачка во однос на зголемените притисоци врз цените. Дури и ги намалуваат заштедите за да го сторат тоа. Ние велíme дека нивната потрошувачка е ригидна, нееластична. Исто така, луѓето не штедат заради тоа што повеќе се "исплати" да се штеди, отколку да се троши. Тие не штедат, бидејќи релативната добивка од штедењето е повисока при штедењето, отколку при потрошувачката. Тие штедат затоа што имаат одредена цел.

Кога приходот се зголемува, ќе им биде потребно помалку да штедат за да стигнат до истата цел во дадениот временски период. Би можеле да кажеме, дека донекаде, заштедите покажуваат негативна еластичност.

Пазарите се урамнотежуваат самите себе преку серија заплеткани повратни врски и "вистински модели" на економската активност. Да земеме едно зголемување на заштеда генерирано од воведувањето на ДДВ: осудено е да има краток век. Зошто? Затоа што рамнотежата повторно ќе се воспостави.

Зголемените заштеди ќе го зголемат износот на капитал, кој е на располагање и ќе ги редуцираат приходите од овој капитал. Редуцирањето на овие приходи пак, за возврат ќе ја редуцира стапката на штедење.

Понатаму, тесно (диференцирано, неидеално) заснованиот ДДВ води до повисоки стапки на ДДВ (кои би го генерирале истиот приход). Ова го редуцира поттикот да се работи и износот на приход, кој е на располагање за штедење.

Во едно многу детално истражување, Кен Милицер не најде врска помеѓу воведувањето на ДДВ и порастот на стапката на штедењето во 22 земји на ОЕЦД од 1965 (ДДВ првпат беше воведен во Франција во 1954). Тој исто така не најде поврзаност помеѓу ДДВ и промените во даноците на добивка и на доход.

Во Европа ДДВ замени многу даноци на промет, на начин што неговото влијание не беше многу значајно. Тој немаше влијание ниту на инфлацијата. ДДВ очигледно има две конфликтни влијанија: го зголемува општото ниво на цени преку еднократен "ценовен шок", од една страна. Од друга страна, ја "стега" економијата со тоа што ја дестимулира потрошувачката. Ако ДДВ влијае на инфлацијата - неговото влијание ќе се одгласи и ќе се зголеми преку индексација на платите и преку поврзувањето на трансферите со индексот на потрошувачки цени (ЦПИ). Во ваков случај, можеби неговите ефекти треба да се стерилизираат од пресметките на ЦПИ.

Но, истражувањето беше во состојба да ги демонстрира само потенцијално опасните договарања,

дефлационите (стагфлационите, да бидеме прецизни) влијанија на овој данок. Препораката е зачудувачка: на централната банка и се советува да ја зголеми понудата на пари за да се приспособи на одгласот од воведувањето на ДДВ.

Конечно, ДДВ е данок "приспособен на границите" (според повелбите на ГАТТ и СТО).

Тоа значи ДДВ е намален за извозниците, а наметнат на увозниците.

Пред се, тоа треба да го о храбри извозот, а подеднакво да го обесхрабри увозот.

Изнаенавачки, овојпат интуицијата е во право, иако за само ограничен временски период.

И покрај жестоката дебата во економската литература, изгледа дека е сигурно да се каже следново:

- ДДВ го зголемува профитот на извозниците и на производителите на увозни супститути;
- ДДВ ги зголемува инвестициите во трговскиот сектор, и
- ДДВ го зголемува извозот а го намалува увозот.

Овие предности делумно се неутрализирани со движењето на девизните курсеви.

Ако извесни сектори не се оданочени - инвестициите ќе течат во тој сектор и лошо ќе влијаат на трговскиот сектор и на конкурентноста на земјата на светските пазари.

Со црниот пазар во процут, неразвиените извозни индустрии и огромниот кусок во даночните приходи - Македонија имаше итна потреба од ДДВ.

ДЕНАЦИОНАЛИЗАЦИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Донесувајќи го Законот за изменување и дополнување на Законот за денационализација, Република Македонија покажа јасна волја за почитување на еден од основните демократски принципи, а тоа е правото на лична сопственост

проф. др. Стефан
ГЕОРГИЕВСКИ

Република Македонија презеде обврска да ги врати имотите, односно да даде надомест за имоти одземени во корист на државата по 2 август 1994 година. За остварување на таа обврска беше потребно донесување на Закон за денационализација, како и преземање на низа мерки и активности за неговото спроведување. Гледано од двата аспекта - правната регулатива и нејзината имплементација, мора да се има предвид дека станува збор за мошне обемен и сериозен зафат, бидејќи е потребно да се разрешат бројни сопственичко-правни и други имотно правни односи и состојби, кои биле создадени во време од речиси пет децении, кога врз основа на присилни прописи е вршено одземање и ограничување на сопственоста.

1. Комплетирање на правната регулатива

За процесот на трансформација на општествената сопственост беа важни два момента: донесувањето на Уставот на Република Македонија, со кој беа поставени конститутивните основи за изградба на граѓанско општество, приватната сопственост и претприемништво и почитување на човековите слободи и права, како и Уставниот закон за спроведување на Уставот, во кој експлицитно беше утврдена обврска да се донесе закон за трансформација на општествената сопственост.

Враќањето на имотите одземени од поранешните сопственици е облик на трансформација на општествената сопственост во чиј состав беа тие имоти. Тоа е обликот кој требаше да добие приоритет, за да се утврди нето-општествената сопственост која понатаму треба да се трансформира во сопственост на поединци и колективи. Наместо тоа, на почетокот се пристапи кон трансформација на станбениот фонд во општествена сопственост, а потоа кон трансформација на претпријатијата со општествен капитал, како и кон трансформација на општествената сопственост во сопственост на државата. Сето тоа, на определен начин беше неприродно и нелогично. Доказ за тоа е и фактот дека во законската регулатива за сите тие

трансформации како и за продажбата на недвижности во сопственост на државата, редовно беа предвидувани заштитни одредби во полза на поранешните сопственици, така што одземените имоти се изземаа од тие трансформации, односно за поранешните сопственици се резервираа акции, удели и недвижности. Всушност, и во самиот Закон за денационализација е предвидена одредба дека, ако со трансформацијата на претпријатијата со општествен капитал не е обезбеден доволен имот за поранешните сопственици, тогаш тие се овластени да бараат разлика во постапката за денационализација. Последнава мерка е резултат на погрешните чекори во трансформацијата на општествената сопственост.

Паралелно со ова се работеше и врз донесување на Закон за денационализација. Со различен интензитет и прекини, Собранието на Република Македонија, на својата седница од 21 април 1998 година го донесе Законот за денационализација, кој формално влезе во сила на 7 мај 1998 година. Меѓутоа, Законот содржеше бројни рестриктивни одредби и одредби од дискриминаторски карактер. Законот беше оспорен пред Уставниот суд, кој со својата Одлука У.број 120/99 од 10 март 1999 година укина многу одредби. Законот за денационализација формално остана во сила, но заради бројните слабости, не се пристапи кон негова имплементација. Конечно, на почетокот на 2000 година се интензивира работата врз Законот, што резултираше со донесување на Закон за изменување и дополнување на Законот за денационализација, кој Собранието на Република Македонија го усвои на својата седница од 14 април 2000 година.

Со последната интервенција во Законот за денационализација се внесени крупни промени: проширен е кругот на субјектите, така што покрај државјаните на Република Македонија, како баратели на денационализација се признати и верските храмови, манастири и вакавите; посебен режим е предвиден за денационализација на имотите на Евреите од Македонија кои ги загубија животите во логорот на смртта Треблин-

ка, а кои немаат наследници: оваа денационализација се врши по службена должност и наменски за одбележување на холокаустот; проширен е кругот на основите за денационализација, така што се враќа имот и се дава надомест за имотот и кога тој е "подарен" под закана и присилба или бил одземен без правна основа; извршена е рационализација во постапката, така што претходните прашања мора да се решат пред поведувањето на постапката за денационализација; прецизирано е кога имот не се враќа поради постоење на јавен интерес утврден со Законот за денационализација или со друг закон и кога имот не се враќа поради правни и фактички пречки; утврдено е надомест на имот што не се враќа да се дава во реален имот што го има државата, а само кога тоа не е можно, со обврзници. Целта на последнава промена е што помалку да се товарат идните генерации преку зафаќање во националниот доход (со издавање на обврзници).

По влегувањето во сила на Законот за изменување и дополнување на Законот за денационализација, во рок од само три недели, донесени се сите предвидени подзаконски акти: Уредбата за спроведување на постапката за денационализација и Уредбата за начинот и постапката за утврдување на вредноста на имотот кој е предмет на денационализација, а Министерот за финансии го пропиша образецот на барањето за денационализација и Упатството за водење на посебна евиденција за денационализација. Со ова е комплетирана правната регулатива на денационализацијата во Република Македонија.

2. Спроведување на денационализацијата

Комплетирањето на правната регулатива за денационализацијата, покажува дека политичката волја да се изврши денационализација во нашава држава е дефинитивно формирана. Потребно е таа одлука да се почитува и од страна на оние кои ќе ја спроведат постапката за денационализација, во прв ред - комисиите на денационализација, а и од страна на другите органи кои ќе учествуваат во постапката, како што е Јавниот правобранител на Република Македонија, но и сите други органи кои се повикани да им помогнат на комисиите за денационализација во успешно завршување на работата.

3. Две пораки наместо заклучок

Донесувајќи го Законот за изменување и дополнување на Законот за денационализација, Република Македонија покажа јасна волја денационализацијата да ја спроведе согласно одредбите на тој Закон. Постапката за денационализација е прогласена и за итна, што значи дека државата е заинтересирана денационализацијата да се заврши во зацртаните рокови (за

време од шест-седум години). За сето тоа да се постигне потребно е барателите на денационализацијата и органите на денационализацијата и другите органи што ним им помагаат стриктно да се држат до законските определби. Тоа практично значи:

1. Барање за укинување или преиначување на одлука со која е изречена казна конфискација на имот и барање за прогласување на наследници на правото на денационализација, како и барање за денационализација треба да се поднесат, ако според Законот за денационализација следува право на денационализација и во форма предвидена во законот. Тоа значи: да не се поднесуваат барањата за денационализација на имот кој не е предмет на денационализација, односно да не се бара враќање на имот ако следува надомест за одземен имот, и обратно. Кон секое барање мора да се поднесат потребните докази во форма како што е пропишана во Законот. Ако така не се постапи, тогаш надлежните органи (судовите, комисиите за денационализација) ќе бидат присилени

Комплетирањето на правната регулатива за денационализацијата, покажува дека политичката волја да се изврши денационализација во нашава држава е дефинитивно формирана

да бараат потребни исправки и доставување на пропишаните докази, но тоа ќе значи дека тие органи нема да бидат во состојба да ги донесат своите одлуки во пропишаните рокови што постапката за денационализација ќе ја одложува и ќе ја прави поскапа.

2. Органите за денационализација и Јавниот правобранител се должни да водат грижа денационализацијата да се изврши според Законот. Тоа значи да се признае право на денационализација само за одземен имот што е предмет на денационализација, односно денационализацијата да се изврши во вид како е пропишано во Законот, како и да се платат потребните разлики во вредноста на имотот што се враќа. Правото на денационализацијата треба да се признае ако тоа е поткрепено со пропишаните докази (акт за државјанство, акт за одземање на имотот, односно ако таков нема - акт за сопственост). Ако доказите не се приложени во форма пропишана со Законот, органот за денационализација и судот ќе побараат од барателот во определен рок да ги поднесе, а ако тој не постапи по тоа барање поднесеното барање ќе се отфрли како нецелосно.

ВТОРА ГЕНЕРАЦИЈА НА РЕФОРМИ ВО БАНКАРСКИОТ СИСТЕМ

Донесувањето на новиот Закон за банки, продажбата на најголемата македонска банка и другите промени на законската регулатива во финансиската сфера, се дел од реформските активности од т.н. "втора генерација" насочени кон заздравување и модернизација на банкарскиот систем, подобрување на финансиската дисциплина и што е многу важно - намалување на превисоките активни каматни стапки

м-р Зоран
СТАВРЕСКИ

Теоретските сознанија и практичните искуства во голем број земји во светот укажуваат на неопходната симбиоза на макроекономската и микроекономската политика, како две компоненти кои се надополнуваат со цел да се оствари општиот баланс во економијата. Во последните две децении, искуствата на преку 130 земји кои минаа низ помали или поголеми кризи на банкарските системи (меѓу кои има развиени земји, како на пр. САД, скандинавските земји, Франција, Германија, Грција; земји во развој, како на пр. Чиле, Бразил, Аргентина, Израел, Ирска, Исланд, Турција; и земји во транзиција - Чешка, Унгарија, Хрватска, Бугарија, Македонија итн.) ја потврдуваат оваа интерактивност низ релацијата меѓу банкарскиот систем и макроекономската стабилност и развој. Здравиот, конкурентен банкарски систем и адекватната институционална и регулаторна рамка се предуслови за мобилизација на финансиските ресурси и за ефикасна алокација на кредитните средства, за зголемување на штедењето и инвестициите, за создавање на оптимална структура на каматните стапки, за ефикасна трансмисија на монетарните сигнали и за ниски фискални трошоци, а сето тоа има позитивно влијание врз макроекономската стабилност и степенот на економски раст. Ова е посебно значајно за земјите во транзиција и земјите во развој, во кои пазарот на капитал и воопшто финансискиот пазар се недоволно развиени и не обезбедуваат алтернативни финансиски инструменти. Од друга страна, економските циклуси исто така имаат повратно влијание врз здравоста на банкарските системи, при што ликвидноста и профитабилноста на претпријатијата имаат пресудно влијание врз квалитетот на кредитното портфолио на банките, а со тоа и врз нивната солвентност и ефикасност. Покрај влијанието преку реалниот сектор, макроекономската политика ја детерминира здравоста на банкарскиот систем и преку

монетарната политика, фискалната политика и политиката на девизен курс.

Основните претпоставки за постоење на здрав и модерен банкарски систем се постоење на здрава макроекономска рамка, квалитетно корпоративно управување и соодветна економска инфраструктура. Постојат два битни елементи на инфраструктурата: институционална рамка, која вклучува правна, административна и политичка структура за управување со економските и финансиските трансакции и; структура на финансиските пазари, како оперативна рамка во која работат банкарските институции. Банкарството бара правен систем кој ќе го олеснува спроведувањето на финансиските договори, наплатата на кредитите и реализацијата на колатералот. Мора да се создадат услови банките да можат да ги наплатат побарувањата кои им се достасани, за што се неопходни квалитетни стечајни процедури и адекватна заштита на сопственичките права. Исто така неопходна е и административна структура која ќе може да ги примени законите и ќе обезбеди коректна и брза судска постапка при решавањето на финансиските спорови. Се разбира, и самата структура на банкарскиот систем е од круцијално значење за неговата здравост и ефикасност. Преголемата концентрираност (географска, институционална и сл.) на банкарската индустрија, неразвиеноста на меѓубанкарските пазари на пари и на пазарот на капитал како алтернативни облици на финансирање, се инфериорни во однос на отворената и здрава конкуренција, која единствено води кон здрав и ефикасен банкарски систем.

Македонскиот банкарски систем произлезе од банкарскиот систем на поранешна СФРЈ, при што во моментот на монетарно осамостојување тој имаше класична монополско-олигополска структура, во која доминираа две најголеми банки, кои поседуваа преку 80% од банкарскиот пазар. Основната функција на

работењето на банките беше инверзно поставена - наместо нивна основна цел да биде профитот - тие беа поставени во функција на сервис на нивните главни акционери, кои истовремено беа и најголеми должници, односно корисници на кредити. Дерогацијата на основната функција на банките и развивањето на "култура на неплаќање на обврските", предизвикаа нарушени перформанси на работење на банките, изразени во концентрација на огромни износи на нефункционални пласмани во нивното кредитно портфолио (преку 70%), превработеност, високи трошоци, лоша географска дисперзија, доминација на должниците во управувачките органи, отсуство на кредитни политики и интерни процедури, итн. Екстерно наметнатиот проблем на "замрзнување" на старите девизни штедни влогови, кои останаа заробени во Централната банка на СФРЈ, дополнително ја наруши довербата во банкарскиот систем, резултирајќи во ниско ниво на штедење и финансиска интермедијација. Обидот на монетарните власти да ја разбијат олигополската структура на банкарскиот систем преку одредување на многу низок капитален цензус во првите години по монетарното осамостојување беше непродуктивен и резултираше само во формирање на тнр. "цудести банки" кои реално не можеа да ја нарушат доминацијата на двете најголеми македонски банки. Во текот на 1995 година, спроведена е скапа санација на банкарскиот систем, со комбинација на линеарни мерки (со кои од билансите на сите стари банки се отстранети лошите денарски и девизни пласмани кои ги презеде државата и за истите издаде обврзници) и посебни мерки за санација на најголемата банка - Стопанска банка а.д. Скопје. Покрај линеарните мерки за санација на оваа банка беа преземени и дополнителни мерки: трансформација на побарувањата на НБРМ кон оваа банка во долгорочни пласмани и одделување на петте најголеми филијали на оваа банка и нивна трансформација во самостојни банки. Меѓутоа, ниту скапата санација која државата ја чинеше преку 4% од БДП, ниту обидот за внесување на конкуренција во банкарскиот систем, ниту пак напорите за негова докапитализација со зголемувањето на капиталниот цензус по 1996 година, не ги дадоа очекуваните резултати. Појдовните слабости на македонскиот банкарски систем, во ублажена форма, се присутни и денес.

Функционирањето на македонскиот банкарски систем во изминативе години покажа дека и покрај неспорниот напредок, сеуште сме многу далеку од она што во светот се дефинира под поимот модерно банкарство. Клучните слабости можат да се идентификуваат во следните домени:

1. Предиименизираност и висок степен на концентрација на банкарскиот систем. Во Република Маке-

донија, која е мало економско подрачје и пазар за 2 милиони жители, работат 22 банки, една филијала на странска банка и 16 штедилници. Двете најголеми банки опфаќаат над 55% од вкупната актива на банкарскиот систем, а доколку се опфатат трите најголеми банки тоа учество достигнува 63,7%. Неповолната структура на банкарскиот систем се потврдува и со фактот дека само 6 банки и 4 штедилници се лоцирани надвор од Скопје, а нивниот вкупен потенцијал е само 1/10 од вкупниот потенцијал на банкарскиот систем. Овој проблем делумно се компензира преку релативно широката мрежа на филијали и експозитури, од кои најголем дел и припаѓаат на Стопанска банка а.д. Скопје;

2. Постоење на сиромашна лепеза на финансиски продукти, при што не само што отсуствуваат некои современи финансиски производи (деривативи, инвестициско банкарство итн.), туку се запоставени и одредени класични банкарски работи (како на пример, потрошувачки и станбени кредити за населението);

3. Исклучително висок износ на лоши (нефункционални) пласмани во портфолиото на банките, кој стерилизира најголем дел од нивниот потенцијал. На крајот на 1999 година, вкупното учество на кредити класифицирани во најлошите три категории (В, Г и Д) во кредитното портфолио на банките достигна 41,3%. Тоа е двојно пониско од почетното ниво во 1992 година, но само за 3 процентни поени пониско во однос на 1995 година, а за 10 процентни поени повисоко во однос на 1998 година. Несомнено дека проблемите на стопанството и неликвидноста на голем број претпријатија, посебно потенцирани со воената криза на Косово во 1999 година, како и бавната и неефикасна извршна процедура се клучни фактори за ваквите состојби. Но, исто така битно влијание врз лошиот квалитет на билансите на банките имаат и слабите и недоволно разработени кредитни процедури (со одредени исклучоци);

4. Многу низок степен на финансиска интермедијација. Степенот на финансиска длабочина, мерен како сооднос на најширокиот монетарен агрегат МЗ и БДП за 1999 година, изнесува само 19,5%, што е за два - три пати помалку во однос на понапредните земји во транзиција, а за 4 - 5 пати помалку во однос на развиените земји. Споредено со 1997 и 1998, евидентно е дека во 1999 и 2000 постои тренд на реинтермедијација, односно позабрзан пораст на депозитите кај банките во однос на стапката на пораст на економската активност. Сепак, останува констатацијата дека постои низок степен на доверба во банките и дека голем дел од финансиските трансакции се одвиваат надвор од регуларните финансиски канали;

5. Ориентација кон ризични вонбилансни активности. Според податоците за декември 1999 година, вон-

билансните активности изнесуваат 22% од вкупната актива на банкарскиот систем. Високиот износ на вонбилансни трансакции генерира висок потенцијален кредитен ризик за банките. Тоа создава непредвидлив обем на кредитна експонираност за самите банки, а воедно креира и ризик за нереспонзивност на монетарните сигнали и неможност централната банка да имплементира рестриктивни монетарни мерки, доколку е тоа потребно;

6. Неповолна сопственичка структура, која е рефлексивна на начинот на приватизација на претпријатијата во Република Македонија. Просечната стапка на приватизираност на банките во Република Македонија на крајот од 1999 изнесуваше 76,8%, а во текот на 2000 година со приватизацијата на единствената државна банка - Стопанска банка а.д. Скопје, формално речиси целосно банкарскиот систем е приватизиран. Меѓутоа, иако сите комерцијални банки во Република Македонија се приватни, се задржа доминацијата на банки создадени во претходниот систем во кои доминантни акционери се мал број на претпријатија кои и самите не се реструктурирани, односно работат со големи загуби;

Донесувањето на новиот закон за банки ги сублимира заедничките едногодишни напори на експертските тимови од Министерството за Финансии и Народна банка на Република Македонија, но и искуствата и сугестиите на еминентни странски експерти од Светската банка

7. Многу низок степен на учество на странски капитал во сопственичката структура, што посебно важи за периодот до 2000 година. Имено, до крајот на минатата година просечното учество на странски капитал во вкупниот капитал на банкарскиот систем во Република Македонија изнесуваше 19,3%, при што освен бугарски, руски и турски капитал, немаше значајно присуство на ниедна реномирана европска банка (освен акционерскиот капитал на ЕБРД во Комерцијална банка а.д. Скопје). Со влегувањето на грчката Национална Банка, заедно со ЕБРД и ИФЦ во Стопанска банка а.д. Скопје, инвестицијата на грчката Алфа Кредит банка во Кредитна банка а.д. Скопје и најновата најава за инвестирање на словенечката Нова Љубљанска банка и германската ЛХБ банка во Тутунска банка а.д. Скопје, состојбите во овој домен драстично се менуваат на подобро.

8. Низок степен на профитабилност и ефикасност на банките во Република Македонија. Просечната стапка на поврат на активата во банкарскиот систем на крајот од 1999 година изнесуваше само 0,8%, што знаи дека 100 единици актива носат само 0,8 единици профит. Вториот показател за профитабилноста,

стапката на поврат на капиталот, изнесуваше во просек 3,5%, што значи дека 100 единици капитал носат 3,5 единици профит. И двата показатели укажуваат дека профитабилноста на македонските банки е значајно пониска во однос на развиените западно-европски банки, но и во однос на банките од најнапредните земји во транзиција.

Покрај неспорното влијание на субјективните фактори, несомнено дека голем дел од слабостите на банкарскиот систем се и од објективна природа. Системските пропусти во изминатиот период (нефункционален Закон за хипотека; лош Закон за извршна постапка; тромост на судските институции при решавањето на финансиските спорови) кои ја стимулираа финансиската недисциплина, дополнително ја зголемија конзервативноста на банките, која во одредени фази и кај одредени институции, прерасна во класично лихварско однесување. Но пред се, проблемите на банкарскиот систем се во причинско-последична врска со проблемите на претпријатијата, кои се главни партнери на банките како на страна на пасивата, така и на страна на активата од нивните биланси. Начинот на кој се изврши приватизацијата во Република Македонија не обезбеди прилив на свеж капитал не само во банките, каде што претпријатијата се акционери, туку и во самите претпријатија. Од овие причини, влегувањето на странски стратешки инвеститори кое се случи во оваа година, е вистинскиот чекор во реструктурирањето и единствен начин за надминување на овој проблем, бидејќи на тој начин всушност вистински се донесе свеж капитал кој што ќе овозможи банките да се докапитализираат. Тоа е основен предуслов за реформирање на нивното работење. Со докапитализацијата банките ќе имаат поголема капитална сила и поголема можност за кредитирање на стопанството, а логично тогаш ќе се заинтересираат и за нови финансиски продукти кои ќе можат да им ги понудат на граѓаните и на претпријатијата.

Продажбата на најголемата и најпроблематична банка во Република Македонија - Стопанска банка а.д. на странски инвеститори, продажбата на Кредитна банка а.д. Скопје исто така на странски инвеститор, најавата за продажба на третата најголема банка - Тутунска банка а.д. Скопје на инвеститори од Германија и Словенија, како и затварањето на Алмако банка а.д. Скопје во текот на оваа година, несомнено претставуваат крупни чекори во процесот на реструктурирање на банкарскиот систем во Република Македонија. Сепак, на долгорочна основа, камен-стожерник, на реформите на банкарскиот систем од тнр. "втора генерација", претставува донесувањето на нов Закон за банки во јуни 2000 година. Донесувањето на овој модерен законски текст ги сублимира заеднич-

ките едногодишни напори на експертските тимови од Министерството за Финансии и Народна банка на Република Македонија, но и искуствата и сугестиите на еминентни странски експерти од Светската банка.

Основна интенција при подготовката на новата законска регулатива, беше да се оствари оптимална рамнотежа меѓу стриктното регулирање на супервизорските аспекти и оставањето на висок степен на либерализација во кој ќе дојдат до израз конкурентноста, способноста и креативноста на поодделните банкарски институции. Новиот банкарски акт е изработен врз основа на Европските директиви од тнр. "Бела книга" и тнр. "Базелски принципи на банкарска супервизија". При работата на овој закон, покрај законските текстови на развиените европски земји, користени се и компарации со решенијата во оваа област во неколку напредни земји во транзиција, како на пример Словенија, Унгарија, Чешка и сл.

Основните принципи и промени кои ги носи новиот Закон за банки се следните:

1. Од аспект на опфатност, новиот Закон исклучително ќе го регулира работењето на банките

- Заради значењето на банките како финансиски посредници кои имаат изразено доминантна улога во финансискиот систем во Република Македонија, од Законот се исклучени одредбите кои се однесуваат на работењето на штедилниците, како и работењето на Фондот за осигурување на депозити и Агенцијата за санација на банка. За работењето на Фондот за осигурување на депозити е веќе донесен посебен нов закон, со кој е предвидено Фондот да прерасне во државна сопственост. Се очекува тоа да има позитивно влијание врз довербата на населението во банкарскиот систем и да доведе до зголемување на стапката на домашно штедење. Работењето на штедилниците ќе биде регулирано со посебен Закон за останати небанкарски финансиски институции, кој е предвидено да се донесе до крајот на оваа година. Во постоечкиот закон од јуни оваа година, во преодните одредби е предвидено штедилниците кои се основани според претходниот закон, да можат да продолжат со работа согласно тој закон, се до донесувањето на нова законска регулатива. Во однос на Агенцијата за санација на банка, предвидена е трансформација на истата во Компанија за управување со средства и згаснување (решавање) на постоечкото портфолио во рок од 3 години.
- Во новиот закон, прецизно е дефиниран поимот банка, на следниот начин: "банка е правно лице чија основна дејност е прибирање на депозити и нивно целосно, или делумно пласирање во кредити и други инвестиции за нејзина сметка".

За разлика од претходниот закон, јасно е прецизирано дека ниту едно друго правно или физичко лице, кое нема лиценца за работа за банка издадена од НБРМ, нема право да прибира депозити и истите да ги пласира во вид на кредити. Воедно, во дефинициите кои се составен дел на законот, наведени се основните (класични) банкарски работи врз основа на кои институцијата добива статус на банка. Имено, "банкарски работи" се следниве финансиски активности: прибирање на депозити, пласирање на прибраните депозити во кредити или други инвестиции за сметка на банката и други активности кои со закон се дадени да ги вршат исклучиво банки;

- Со новиот закон, Поштенска банка е дефинирана како "единствено правно лице во Република Македонија основано согласно со одредбите на овој закон, при што еден од основачите и акционерите задолжително мора да биде Јавното претпријатие Македонски пошти или неговиот правен следбеник. Според тоа, со евентуално исполнување на пропишаните услови, Поштенската штедилница би можела да се трансформира во Поштенска банка. Капиталниот цензус за нејзино основање е 3,5 милиони евра, а ќе може да ги извршува сите банкарски работи како и другите банки со мало овластување, но и специфичните поштенски активности (пресметување и контрола на уплатите и исплатите на поштенските и телеграфските упатнички дознаки во внатрешниот платен промет; меѓународна упатничка, поштенско-чековна, поштенско-штедна и откупна служба; и сл.). Предвидено е независно од акционерската структура, Република Македонија да задржи тнр. "златна акција" во Поштенската банка, со соодветните права кои таа ги носи. Во случај на приватизација на "ЈП Македонски пошти", тоа право би било лимитирано на 12 месеци по приватизацијата.

2. Од аспект на либерализацијата, новиот закон во основа содржи многу повисок степен на либерализација споредено со претходниот законски текст. Најзначајните измени се содржани во следното:

- учеството на поединечен акционер во банка се зголемува од 20% на 33,3% (една третина), што значи наместо најмалку пет, сега се доволни најмалку три акционери за основање на банка. Воедно, за да се оствари целосна хармонизираност со европските стандарди (кои не предвидуваат никакво ограничување), во преодните и завршни одредби е предвидено по 01.09.2003, и во Република Македонија еден акционер да може

сам да основа банка;

- банките се обврзуваат да бараат претходна согласност за промена на сопственичката структура тогаш кога кумулативно се стекнуваат над 10%, 20%, 33%, 50% и 75% од акциите со право на управување, наместо досегашното решение кое предвидуваше таква обврска и за промена над 3%;
- намален е капиталниот цензус за стекнување на дозвола за платен промет и кредитни работи со странство, и тоа од 21 милиони ДЕМ на 18 милиони ДЕМ. Имено, се смета дека доволен број на македонски банки остварија солидна капитална основа, при што натамошното инсистирање на зголемување на капиталот би било контрапродуктивно, односно би резултирало во натамошна "трка за достигнување на цензусот" по секоја цена;
- агрегатниот износ на вложувања на банката во имот и во капитални делови на други правни субјекти е зголемен од 25% на 60% од гарантниот капитал на банката. Притоа, целосно е елиминирano ограничувањето на учеството на банката како процент од капиталот на другиот субјект,

Банкарството бара правен систем кој ќе го олеснува спроведувањето на финансиските договори, наплатата на кредитите и реализацијата на колатералот. Мора да се создадат услови банката да можат да ги наплатат побарувањата кои им се достасани, за што се неопходни квалитетни стечајни процедури и адекватна заштита на сопственичките права

што значи дека банката може целосно да поседува друго правно лице. Оваа измена е направена со цел да се стимулира работењето на банките во сферата на тнр. „инвестициско банкарство,.. Решенијата на Европската Унија во овој домен се уште полиберални, при што е предвидена можност вкупниот износ на вложувања на банката во имот и во капитални делови на други правни субјекти да достигне 100% од капиталот на банката;

- новиот закон предвидува можност за откуп на сопствени акции до 10% од вкупните акции, за разлика од претходниот закон кој не дозволуваше ваква можност воопшто. Оваа одредба е во целост компатибилна со препораките на Европската Унија;
- постапката на издавање на дозвола за работа ќе се одвива во две фази: прво се издава привремена дозвола, а во втората фаза по исполнувањето на капиталниот цензус, предлог статут, изработка на политики и процедури за работа, обезбеду-

вање на простор и сл. ќе биде издадена конечна дозвола за основање и работење;

3. Во однос на управувањето, новиот Закон предвидува зајакнување на процесот на управување со банките, како една од послабите точки на банкарскиот систем во Република Македонија. Притоа, интенцијата е да се прошират ингеренциите, но и одговорноста на Управниот одбор и да се воведат други механизми на повеќеслојна филтрација на процесот на одлучување и управување со банките:

- најкрупна измена, која впрочем предизвика и најпротивречни дискусии и ставови во јавноста и секако меѓу банкарите, е воведувањето на тнр "принцип на четири очи". Според ова решение, кое во европски рамки егзистира успешно долги години и децении, предвидено е работоводната функција во банката да ја извршуваат најмалку две лица. Во законот, тоа е дефинирано на следниот начин: "работоводниот орган на банката се состои од најмалку две лица, кои се подеднакво одговорни за работењето на банката и за обврските што ги презема банката. Со статутот на банката може да се утврдува кој од членовите на работоводниот орган ја претставува банката";
- со цел да се воспостави повеќестепен систем на донесување на позначајните одлуки и да се зголеми одговорноста на органите на управување, во новиот закон значајно е зголемена надлежноста на Управниот одбор. Имено, се предвидуваат многу поголеми ингеренции за членовите на управниот одбор при дефинирањето на работите за кои тие одлучуваат, но воедно се бара и многу поголема стручност и одговорност од истите;
- предвидено е формирање на два нови органи во процесот на управување со банките: Одбор за управување со ризикот и Одбор за ревизија. Одборот за управување со ризикот, кој го сочинуваат три претставници од Управниот Одбор, во основа има задача да ги воспостави политичките и процедурите за следење на ризици (кредитен ризик, каматен ризик, девизен ризик, ризик при вонбилансно разботење итн.) и да го следи нивното извршување. Воедно, тој треба и да предлага мерки за наплата на лошите побарувања на банката. Одборот за ревизија се состои од три стручни лица, од кои најмалку едно треба да биде овластен ревизор или сметководител. Основната функција на овој одбор е да ги дефинира сметководствените принципи и процедури и да ја контролира нивната усогласеност со законските одредби;

4. Новиот закон содржи и постриктни и подетално разработени корективни мерки кои Народноата Банка

е должна да ги преземе спрема банките кои не работат согласно законските одредби

- притоа, зависно од отстапувањето, предвидена е цела лепеза на корективни активности, со следнава градација: писмено предупредување; свикнување на Управниот одбор или на Собранието на банката; писмена наредба за усогласување со законските одредби и супервизорските стандарди; склучување на протокол на мерки и динамика на нивно спроведување меѓу НБРМ и соодветната банка; изрекување на мерки со решение; укинување на согласноста на работоводниот орган; именување на повереник или принуден управник и одземање на дозволата за работа на банката како најтешка мерка;
 - за разлика од претходните решенија, во новиот Закон прецизно се дефинираат постапките кои НБРМ мора да ги преземе во случај на нарушување на одредени супервизорски стандарди, како на пример кога стапката на адекватност на капиталот се намалува под 8%. Така, точно се наведени мерките кои се преземаат ако стапката падне под 6%, под 4% и под 2%. На тој начин, и банките и супервизорските органи однапред знаат за кое нарушување каква мерка е предвидена, што создава предвидливост и ја максимизира респонзивноста и одговорноста на двете страни за навремена реакција;
 - доколку проблемите на банката се од посериозна природа која предизвикува постојана неусогласеност со законските одредби, НБРМ може да именува повереник, кој во рок од 30 дена треба да изработи план на активности за излегување од кризата. Доколку банката е несолвентна, НБРМ може да назначи привремен управник, или да поднесе предлог за отварање на ликвидациона или стечајна постапка. Во однос на стечајната постапка, се настојува да се избегнат сите одредби од Законот за стечај со кои може да дојде до нејзино пролонгирање;
 - во рамките на казнените одредби, во Законот се предвидени построги мерки за незаконско работење за работоводниот орган, членовите на управниот одбор и другите лица со посебни овластувања. Во случај на потешки нарушувања на законските одредби кои довеле до стечај на банката, предвидена е и можност за третман на кривично дело, со казна затвор од 3 до 10 години.
- Донесувањето на новиот Закон за банки, продаж-

бата на најголемата македонска банка и другите промени на законската регулатива, во финансиската сфера, се дел од реформските активности од т.н. "втора генерација" насочени кон заздравување и модернизација на банкарскиот систем, подобрување на финансиската дисциплина и што е многу важно - намалување на превисоките активни каматни стапки. Сите овие реформски мерки се дел од договорените активности со Аранжманот со Светската банка наменет за реструктурирање на финансискиот сектор и на претпријатијата (ФЕСАЛ). Од институционален аспект, со ФЕСАЛ аранжманот е предвидена и една значајна организациона промена - во рамките на НБРМ формирана е посебна единица за справување со проблематични банки. Таа ќе има задача да го следи работењето на банките, при што доколку на некоја банка и е загрозувана ликвидноста или солвентноста, веднаш ќе бидат преземени корективни мерки.

Меѓу останатите реформски активности кои се насочени кон подобрување на состојбите во банкарскиот систем, е и предвиденото донесување на нов Закон за девизно работење до крајот на 2000 година. Со овој закон се планира да се внесе поголем степен на либерализација на девизниот пазар и да се создаде можност стопанските субјекти да можат полесно да доаѓаат до девизни средства. Цената на тие средства ќе се формира целосно врз пазарни принципи на понуда и побарувачка, а исто така ќе се создаде можност извозниците неограничено да можат да ги држат сопствените средства на девизни сметки. Со тоа, се очекува да се постигне поголема мотивираност кај извозниците девизните средства да ги носат во земјата, а не тие да остануваат во странство. Воедно, се предвидува воведување на можност за термински откуп на девизи, како и либерализација на долгорочните и среднорочните капитални трансакции (во прва фаза) и либерализација на краткорочните капитални трансакции (во подоцнежна фаза).

Последен крупен реформски проект кој ќе се спроведува во оваа и во првата половина од следната година, се реформите на платниот промет, со кои се предвидува воведување на тнр. "систем на бруто порамнување во реално време (РТГС), а банките ќе добијат главна улога во извршувањето на платниот промет. Тоа ќе овозможи банките да имаат подобар увид врз ликвидноста на комитентите, што ќе го подобри процесот на управување со ликвидноста (cash-flow management) и ќе влијае за создавање на поздрав и поликвиден банкарски систем.

ТРЕЗОРСКИ СИСТЕМ - ПРВ ДЕЛ

Трезорот на јавните финансии претставува организациона единица во рамките на Министерството за финансии за управување и контрола на готовинските и безготовински финансиски средства и долгови на државата и јавните приходи и трошоци (плаќања).

Ванчо
КАРГОВ

1. ПОИМ

Зборот "трезор" кај нас вообичаено асоцира на сигурна, чувана, обезбедена просторија каде што се оставаат пари, накит, благородни метали и други драгоцености. Во финансиската терминологија под поимот "трезор" се подразбира организациона единица за управување и контрола со готовински и безготовински финансиски средства во секаков облик. Вакви организациони единици постојат скоро во сите финансиски институции, осигурителни друштва, инвестициони фондови и други организации кои располагаат и управуваат со значителни финансиски ресурси. Оттука, трезорот на јавните финансии претставува организациона единица во рамките на Министерството за финансии за управување и контрола на готовинските и безготовински финансиски средства и долгови на државата¹⁾ и јавните приходи и трошоци (плаќања).

2. УПРАВУВАЊЕ СО ЈАВНИТЕ ФИНАНСИИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Моментално, приходите се евидентираат на околу 8.000 приходни сметки (жиро сметки)²⁾ специфицирани според видот на приходот и локацијата на наплата. Жиро сметките кои се однесуваат на даночни наплати се управувани од страна на Управата за јавни приходи и Царинската управа, со што се пролонгира процесот на ставање на средствата на располагање на трезорот, односно во функција на навремено и целосно финансирање на јавните расходи. Заводот за платен промет (ЗПП) врши контрола, евидентирање и синтетизирање на податоците за наплатените јавни приходи и на дневна основа го известува Министерството за финансии за видот и износот на наплатените приходи.

2.1. Финансирање преку Буџетот на Република Македонија

1) Во рамките на својата организациона структура, трезорска единица треба да имаат и вонбуџетските фондови, а посебно Фондот за здравство и Фондот за пензиско и инвалидско осигурување.

2) Жиро сметките се водат кај ЗПП, а депозитите кај Народна банка на Република Македонија.

3) План на трошоците во смисла на Буџетот претставува право на буџетските корисници на користење средства од Буџетот за точно одредени намени.

4) Сопственик и потписник на оваа жиро сметка е Министерството за финансии, што значи дека има и потполна и непосредна контрола на истата. Покрај трезорската буџетска сметка, Министерството за финансии располага со буџетска сметка како и секој друг буџетски корисник, преку која ги финансира своите активности.

5) Сопственик и потписник на овие жиро сметки се поодделно секој буџетски корисник, што значи дека Министерството за финансии нема непосредна контрола врз нив.

6) ЗПП води евиденција слична на главната книга на Буџетот што се води во Министерството за финансии, така што во секој момент располага со податоци за правата на буџетските корисници по трошковни ставки утврдени со Буџетот, како и за остатокот на за користење на права.

Финансирањето на јавните расходи се врши врз основа на Буџет, како план на трошоци³⁾ по видови, корисници и програми (главна книга), донесен од страна на Собранието на Република Македонија, за секоја година поединечно.

Техниката на финансирање на јавните расходи се одвива на следниот начин:

1. Буџетските корисници доставуваат до Министерството за финансии неделни планови со барања за потребни средства, прикажани по аналитички трошковни ставки;

2. Министерството за финансии ги контролира барањата од аспект на неделните планови и буџетските лимити (права) и доколку е сè во ред, од трезорската буџетска сметка⁴⁾ во ЗПП врши трансфер на средства во корист на буџетската сметка⁵⁾ на буџетскиот корисник во ЗПП по секоја трошкова ставка поодделно. За износот на трансферирано средства по трошковни ставки, на буџетскиот корисник му се намалува правото за користење на средствата по тие трошковни ставки во главната книга на Буџетот;

3. Буџетските корисници за измирување на своите обврски даваат писмен налог на ЗПП за трансфер на средства од нивната буџетска сметка во корист на жиро сметката на добавувачот, наведувајќи ја при тоа трошковната ставка;

4. ЗПП ги контролира писмените налози на буџетските корисници и ги извршува плаќањата доколку се во рамките на расположивите (неискористени) трошковни ставки (права) претходно пренесени од трезорската буџетска сметка на Министерството за финансии, и истовремено му го намалува правото за користење средства од тие трошковни ставки⁶⁾. ЗПП за извршените плаќања изготвува и доставува аналитички дневни извештаи за прометот и состојбата на буџетската сметка на Министерство за финансии и на секој буџетски корисник поодделно.

2.2. Други видови на финансирање на јавните расходи

Покрај претходно наведениот, редовен систем, во Република Македонија се практикува и спореден, или паралелен систем на управување со јавните финансии, надвор од Буџетот и трезорската буџетска сметка. Ова се однесува на приходите кои буџетските корисници ги остваруваат и наплатуваат по различни

основи⁷⁾, но не ги насочуваат на уплатните буџетски сметки, туку ги држат на посебни жиро сметки кај ЗПП⁸⁾ (таканаречени "сметки на сопствени приходи") или на девизни сметки кај НБРМ и кај деловните банки⁹⁾, и со нив финансираат активности за кои не се воопшто предвидени, или пак недоволно се предвидени буџетски средства.

Денарски сметки

Со денарските сметки на сопствени приходи, буџетските корисници располагаат на еднаков начин како што тоа го прават другите правни лица во Република Македонија. Наплатата на остварените и фактурирани приходи ја насочуваат на овие сметки, а користењето на средствата го вршат со доставување вирмански налози до ЗПП¹⁰⁾. За реализираниот промет и состојба на сметките добиваат дневен извод од ЗПП. Министерството за финансии во соработка со ЗПП има развиено систем за добивање дневни информации за прометот и состојбата на овие жиро сметки, но нема можност да влијае врз начинот на трошење на средствата.

Девизни сметки

Буџетските корисници остваруваат девизни приливи врз основа на наплата на фактурирани стоки и услуги во девизи, или врз основа на користени странски наменски кредити и донации. Девизните приливи ги насочуваат на претходно отворени девизни сметки кај НБРМ (а се случува да отворат девизни сметки и кај деловните банки). Со средствата на девизните сметки располагаат на еднаков начин како и сите други правни субјекти во Република Македонија. За прометот и состојбата на девизните сметки добиваат извод од НБРМ или од деловната банка. Министерството за финансии има организирано добивање информации за состојбата на девизните сметки на буџетските корисници само од НБРМ, но нема можност непосредно да влијае врз начинот на трошење на средствата.

3. НЕДОСТАТОЦИ

Претходно опишаниот начин на управување со јавните финансии има недостатоци во повеќе сегменти кои доколку не се елиминираат би можеле да доведат до значително зголемување на финансиската недисциплина, нетранспарентноста и до нарушување на нормалниот процес на финансирање на јавните расходи, а со тоа и функционирањето на државата.

3.1. Ликвидност

Трансферот на средства од трезорската буџетска сметка на буџетската сметка на корисниците истовремено не претставува и трошок, иако во главната книга на трезорот веднаш се евидентира како таков. Трошокот настанува кога корисникот од својата буџ-

етска сметка ќе изврши трансфер, односно плаќање за измирување обврски спрема добавувачите, доверителите итн. Временскиот интервал помеѓу овие два трансфера може да трае од еден ден до една година (кога, според Законот за буџети, салдата на буџетските сметки на корисниците се враќаат во буџетската трезорска сметка). Во услови на недостаток на ликвидни средства во буџетската трезорска сметка, иако некои корисници може да располагаат со значителни износи неискористени средства на своите буџетски сметки, ваквиот начин на финансирање може да предизвика застој на финансирањето на трошо-

Жиро сметките кои се однесуваат на даночни наплати се управувани од страна на Управата за јавни приходи и Царинската управа, со што се пролонгира процесот на ставање на средствата на располагање на трезорот, односно во функција на навремено и целосно финансирање на јавните расходи

ците на другите корисници или функции на државата, или дополнителни трошоци, како на пример, редовни или казнени камати.

3.2. Ажурност

Фактот дека не постои временско совпаѓање помеѓу трансферот на средства од буџетската трезорска сметка на буџетската сметка на корисникот и трансферот на средства од буџетската сметка на корисникот на сметките на добавувачите, доведува до погрешна претстава за видот и висината на направените трошоци по корисници во текот на годината, што од своја страна оневозможува навремено преземање мерки за пренамена и пренасочување на средствата заради нивно поефикасно искористување.

3.3. Праведност

Буџетските корисници кои заради природата на своите активности (мисија) не можат да остваруваат сопствени приходи, се во подредена положба во однос на буџетските корисници кои остваруваат сопствени приходи. Ова бидејќи вторите со сопствените приходи имаат можности во поголем обем и послободно да ги финансираат своите тековни и развојни активности, но и да вршат дополнителни исплати на име плати и надоместоци. Ваквата состојба може да доведе до ситуација каде што буџетските корисници кои остваруваат сопствени приходи би можеле да го игнорират квантитативно и квалитативно извршувањето на нивните основни функции чие финансирање им е

7) Популарно наречени "сопствени приходи".

8) Сопственик и потписник на овие жиро сметки кај ЗПП се поделно секој буџетски корисник, што значи дека Министерството за финансии, иако дава одобрување за отварање на сметките, нема непосредна контрола врз нив.

9) Сопственик и потписник на овие девизни сметки кај НБРМ и кај деловните банки се поделно секој буџетски корисник, што значи дека Министерството за финансии, иако дава одобрување за отварање на сметките, нема непосредна контрола врз нив.

10) За видот и висината на сопствените приходи и расходите кои се финансираат со овие приходи, буџетските корисници треба да имаат донесено посебен финансиски план за секоја фискална година.

обезбедено со средства од буџетот, заради ангажирање во споредни активности со цел остварување дополнителни, вонбуџетски приходи.

3.4. Сеопфатност

Фактот дека дел од јавните приходи (наплатени во девизи или во денари) како и трошоците кои се финансираат со овие приходи се оставени на потполно самостојно располагање на некои буџетски корисници, значи дека Собранието на Република Македонија

Министерството за финансии во соработка со ЗПП има развиено систем за добивање дневни информации за прометот и состојбата на овие жиро сметки, но нема можност да влијае врз начинот на трошење на средствата.

донесува и потврдува извршување на буџет, кој не ги содржи вкупните приходи и расходи на државата остварени во буџетската година.

3.5. Транспарентност

Имајќи ги предвид временското несовпаѓање помеѓу трансферот на буџетските средства и нивното

трошење и наплатата и трошењето јавни приходи надвор од буџетот, реално се наметнува проблемот на нетранспарентност, односно сомнежот за непостоење на целосен увид во јавните финансии, кој уште повеќе доаѓа до израз при користењето на странски наменски кредити и донации.

Трезорот на јавните финансии претставува организациона единица во рамките на Министерството за финансии за управување и контрола на готовинските и безготовински финансиски средства и долгови на државата и јавните приходи и трошоци (плаќања).

Жиро сметките кои се однесуваат на даночни наплати се управувани од страна на Управата за јавни приходи и Царинската управа, со што се пролонгира процесот на ставање на средствата на располагање на трезорот, односно во функција на навремено и целосно финансирање на јавните расходи.

Министерството за финансии во соработка со ЗПП има развиено систем за добивање дневни информации за прометот и состојбата на овие жиро сметки, но нема можност да влијае врз начинот на трошење на средствата.

Драган
МАРТИНОВСКИ

РЕФОРМИ ВО ПЛАТНИОТ СИСТЕМ

Во Република Македонија е во тек реформа на платниот систем чија главна цел е воведување на платен систем кој ќе одговори на барањата на сите субјекти вклучени во платниот промет, и тоа на клиентите, банките и централната банка

Потребата за намалување на ризиците и постојаниот економски раст се главни причини за реформи и унапредување на платните системи во целиот свет. Од друга страна, стабилните и ефикасни платни системи се неопходност за да се одржи и унапредува финансиската стабилност, како и да се избегнат системските потреси.

Во Република Македонија е во тек реформа на платниот систем чија главна цел е воведување на платен систем кој ќе одговори на барањата на сите субјекти вклучени во платниот промет, и тоа на клиентите, банките и централната банка. Реформата е комплексна пред се поради сегашната поставеност на платниот систем кој одговараше на минатиот општествен систем и е дијаметрално спротивен од платните системи во развиените земји. Друга причина за комплексноста на оваа реформа е потребата од значајни финансиски средства за имплементирање на сите потсистеми во новиот платен систем, како и големиот број на дополнителни функции кои сега Заводот за платен промет (ЗПП) ги извршува за сметка на државните институции.

Реформата на платниот систем во Република Македонија е утврдена со Физибилити студија изготвена од странски експерти и финансирана од ФАРЕ програмата.

Основен сегмент на реформата, врз кој ќе се имплементираат сите други сегменти е РТГС системот на централната банка.

РТГС системот претставува бруто систем на порамнување што значи дека наложите за трансфер на сред-

ства се порамнуваат индивидуално, еден по еден во реално време, односно порамнувањето се случува заедно со преносот на информацијата за трансферот. Со РТГС системот, на врвот на платниот систем ќе биде централната банка, која ќе ги води сметките на депозитните институции (банките).

На следното ниво ќе бидат банките кои ќе водат сметки на останатите правни и физички лица и каде евиденцијата ќе биде децентрализирана, односно секоја банка за своите клиенти. За извршување и промптно порамнување на плаќањата со големи вредности и итни плаќања помеѓу банките ќе се користи системот на централната банка.

Пребивањето на плаќањата со мали вредности ќе се врши преку специјализирана институција - клириншка куќа за мали плаќања, а резултатите од овие плаќања подоцна ќе се порамнат во системот на централната банка. Со тоа ќе се надминат недостатоците на досегашниот еднослоен платен систем во кој сите плаќања на правните лица се вршат преку ЗПП.

Моделот на новиот платен систем покрај промените во Народна банка на Република Македонија (НБРМ), бара промени и во деловните банки, кои треба да се опремаат технички и кадровски за водење на сметките на своите клиенти, односно да обезбедат извршување најмалку на оние активности кои во овој момент ги извршува ЗПП.

Имплементацијата на РТГС системот ќе се изврши преку набавка на готов производ за РТГС систем, а набавката ќе се реализира преку меѓународен тендер

во рамките на ФАРЕ програмата. По инсталирањето на овој систем во НБРМ ќе се изврши обука и тестирање на вработени, по што се очекува во април наредната година РТГС системот да започне со работа. Во првата фаза преку овој систем ќе се извршуваат само чистите меѓубанкарски плаќања, а со тек на време, како што ќе бидат подготвени другите системи, пред се клириншката кука за мали меѓубанкарски плаќања и внатрешните системи во банките, преку РТГС системот ќе се извршуваат се повеќе налози за трансфер.

Во рамките на реформите на платниот систем ќе се формира Клириншка кука за мали меѓубанкарски плаќања која ќе произлезе од сегашниот Завод за платен промет. Ова решение иницијално е предложено бидејќи Заводот за платен промет располага со современ хардвер и системски софтвер чиј избор е вршен со намена да може да биде надграден за потребите на клириншката функција, потоа Заводот за

Платниот промет во иднина ќе се одвива преку деловните банки, а порамнувањето и пребивањето на плаќањата зависно од износот ќе се реализира преку централната банка и клириншката кука

платен промет располага со комуникациски софтвер и развиена телекомуникациска мрежа со брзи и безбедни врски до 32 града во Република Македонија, до сите банки и до НБРМ. Освен тоа, Заводот за платен промет има кадровски, просторни и други технички можности за да се започне веднаш со подготовките за воспоставување на клиринг систем и Клириншка кука. Инаку, на подолг рок клириншката кука треба да биде трговско друштво во сопственост на деловните банки.

Определбата за воспоставување на Системот за мали меѓубанкарски плаќања кој ќе се извршува на мултилатерална основа по нето принцип на порамнување се темели главно на предноста што овој систем ја овозможува, со помалку ликвидни средства да се намират поголем број на обврски, при што постигнува значително намалување на трошоците по една трансакција. Учесници во клирингот се Народната банка, банките, како и финансиски и други институции. Преку клиринг системот ќе се извршуваат сите платни трансакции помеѓу учесниците во платниот промет, чии сметки се водат во различни депозитни институции, кои немаат карактер на големи плаќања. Клирингот на мали меѓубанкарски плаќања на мултилатерална основа на крајот на циклусот дава состојба за сите иницирани трансакции, конечна нето состојба на учесникот и вкупна состојба за сите трансакции на одобрување и задолжување, а на Народна-

та банка и овозможува информации за состојбата на секој од учесниците и право на управување со нивните лимити.

Отпочнувањето на работата на Клириншката кука се очекува да биде кон крајот на мај наредната година, по претходно изготвено софтверско решение и обука на кадри.

Заводот за статистика на Република Македонија покрај Народната банка, Заводот за платен промет, Управата за јавни приходи и Министерството за финансии е еден од идните носители на одделни активности во врска со реформата во платниот систем.

Во таа насока Заводот за статистика е задолжен за формирање на Складиштето на податоци, како и за Развој на финансиската статистика.

Во складиштето на податоци ќе се опфатат сите податоци неопходни за пресметка на Системот на националните сметки-методологија за пресметка на макроекономските агрегати и интегрираниот сет на сметки, која ја применуваат земјите со развиена пазарна економија. Методологијата за пресметка на бруто домашниот производ (БДП) на годишно и квартално ниво, по тековни и постојани цени, изработката на интегрираниот сет на економски сметки, пресметката на БДП според паритетот на куповната моќ, како и пресметката на инвестициите на основните средства и другите составни компоненти на БДП, треба да обезбеди конзистентност и споредливост на податоците.

Складиштето на податоци ќе ги содржи податоците за годишните пресметки на деловните субјекти кои ќе се преземат од Централниот регистар, односно од подрегистарот на годишни пресметки, податоците за јавните приходи и расходи кои ќе се преземаат од Министерството за финансии, од даночно-информационата база кои ќе се преземат од Управата за јавни приходи и податоци од социјалните фондови. По утврдувањето на дефинитивното решение на моделот на Складиштето на податоци, предвидена е фаза на тестирање со паралелно водење на податоците во ЗПП и Складиштето на податоци, а отпочнувањето на работата на Складиштето на податоци се очекува во април 2001 година.

Управата за јавни приходи во насока на трансформацијата на платниот систем презема соодветни активности кои пред се, се однесуваат на наплата на јавните приходи. По однос на поефикасна наплата на јавните приходи, во услови на укинување на автоматизмот за присилна наплата на даноците преку носители на платниот промет, Управата за јавни приходи ќе биде приморана да го усоврши постојниот начин на наплата на утврдените, а неплатени даночни обврски. За таа цел, со реформите е предложено

обезбедување на ажурни информации во системот на Управата за јавни приходи за идентификација на даночните обврзници кои ненавремено ги измируваат своите обврски. Ефикасната размена на податоци претпоставува постоење на податоци кои ќе се разменуваат, хардверска основа, апликативно решение, комуникациска врска, како и протокол кој ги дефинира содржината, динамиката и опфатот на размената. Самата комуникација најмногу ќе зависи од тоа кои податоци на кое место ќе можат да се обезбедат, но важно е да се одбере технички наједноставното решение. Најмалку технички зафати, а со тоа и трошоци, ќе има доколку податоците од деловните банки се доставуваат до Управата за јавни приходи преку Клириншката кука или преку Народната банка на Република Македонија, бидејќи на тој начин се одбегну-

ва воспоставувањето на врски помеѓу Управата за јавни приходи и повеќето деловни банки. Од друга страна се избегнуваат и дополнителните трошоци на деловните банки, бидејќи тие и онака мора да воспостават комуникација со клириншката кука и Народната банка.

Со воведувањето на новиот платен систем ќе се обезбеди континуитет во наплатата и евиденцијата на приходите, како и континуитет во исплатата и евиденцијата на расходите. Платниот промет ќе се одвива преку банките, депонентна банка ќе биде Народната банка, ќе се воведат и единствена буџетска сметка, ќе се обезбедат целосни податоци за обврските, а ќе се изврши и осамостојување во вршењето на трезорските функции.

СТРАТЕШКИ НАСОКИ ЗА ТРАНСФОРМАЦИЈА НА УПРАВАТА ЗА ЈАВНИ ПРИХОДИ

Тони
ДИМИТРИОСКИ*

На почетокот на 21 век, Управата за јавни приходи е соочена со најголемиот предизвик: отпочнување на трансформацијата на Управата во модерна, ефикасна и ефективна организација во сите сегменти на своето работење, при што ќе се следат европските и светските искуства на овој план

Воведувањето на нов данок, секогаш и секаде претставува испит на подготвеноста на даночната управа за прилагодување кон зголемен обем на работа, за воведување на постапки различни од дотогашните, за обезбедување на потребни информации за управување и сл. Ова особено важи за данокот на додадена вредност, кој, како современ данок, бара соодветна организација за негово успешно спроведување, а и поради фактот што истовремено треба да се запазат и елементите на усогласеност со барањата на Европската унија, како неопходен услов за членство.

Иако уште од пред неколку години се заговараат пообемни реформи на даночната администрација, токму воведувањето на ДДВ во Република Македонија беше пресудно за соочување со тоа дека Управата за јавни приходи се уште не располага со современи, ефективни и ефикасни механизми за прибирање, администрирање и контрола на јавните приходи. Оценката дека во Управата на почетокот на 21-виот век се уште се користат неефективни, застарени методи на работа, услугите кон даночните обврзници не се развиени, а условите за работа се повеќе од незадоволителни, воопшто не е охрабрувачка. Но, истовремено, свеста за тоа претставува прв и можеби најзначаен чекор во отпочнувањето на трансформацијата на Управата во модерна, ефикасна и ефективна организација во сите сегменти на своето работење, при што ќе се следат европските и светските искуства на овој план.

Задачата која претстои пред Управата не е едноставна: трансформацијата мора да се одвива забрзано, во услови на лимитирани ресурси, а планирањето и имплементирањето на нови не смее да го попречува вршењето на редовните функции. Предизвикот да се

одбере вистинската насока за натамошниот развој станува уште поголем под притисокот на секојдневните промени во околината во која делува Управата (реформи на даночниот систем, платниот систем и сл.).

Поради тоа, како основни стратешки насоки на идниот развој на Управата за јавни приходи се одбрани општи категории кои се оправдани во услови на пазарна ориентација и се сосема независни од моментните или идните состојби, како што се:

- зголемување на ефективноста и ефикасноста на работењето (прибирањето, администрирањето и контролата на јавните приходи);
- подобрување на услугите кон клиентите (даночните обврзници);
- подобрување на процесите на управувањето и
- подобрување на условите за работа.

Целите и мерките за нивна реализација се:

- **намалување на трошоците на работењето преку:** прибирање на јавни приходи со помала цена на чинење; укинување или минимизирање на непродуктивни административни работи; подигнување на нивото на доброволно плаќање на јавните приходи; рационализација (намалување на бројот на подрачни единици); функционална организација (концентрација на еднородни видови работи, специјализација за одредена проблематика); интензивна примена на информатичка технологија (замена на рутински, типично мануелни работи со автоматизирани системи, подобрена достапност на информации, воведување на системи за управување) и др.
- **зголемување на приходите преку:** развој на систем за селекција за контрола; засилено спроведување на казнена политика и присилна наплата;

*Авторот е Директор на Управата за јавни приходи

намалување на корумпираноста (систем за интерна контрола); подигнување на нивото на оспособеност на кадрите и др.

- **подобрување на услугите кон даночните обврзници преку:** дефинирање на правата и заштитата на правата на даночните обврзници; формирање центри за пружање помош и услуги; воведување на сервиси за добивање на информации преку телефон, телефакс, Интернет; воведување на сервиси за прием на информации од даночните обврзници преку телефон, телефакс, електронски пријави; издавање редовни публикации и други средства за информирање; организација на семинари и др.

- **подобрување на процесите на управувањето преку:** прилагодување на структурата и организацијата на Управата, на начин кој ќе овозможи управување со промените; активно вклучување во сите законски проекти кои директно или индиректно се одразуваат во сферата на работењето на Управата; образование на повисоките менаџери; развој и воведување на систем за мерење на остварувањето, систем на наградување/казнување, систем за примање и отпуштање на работ-

ници, постојано и времено вработување за задоволување на моментални потреби; воведување на годишно планирање и известување; подобрување на контролата и следењето во Дирекцијата на Управата за јавни приходи; делегирање на функции на локални менаџери и др.

- **подобрување на условите за работа во Управата преку:** зголемување на платите; воведување на систем за планска професионална надоградба и напредување во рамките на организацијата; подобрување на просторните услови, опременост, потрошни материјали; воведување на системи за интерно информирање и комуникација на вработените и др.

Почетна точка за трансформацијата на Управата за јавни приходи е Стратешкиот план за развој на УЈП. Со овој документ јасно, прецизно и детално се дефинираат насоките, целите, плановите, потребните ресурси (човечки, материјални и временски) и др., заради насочување на напорите и ресурсите кон постигнување на максимално влијание на идните остварувања, обезбедување подлога за дефинирање на приоритети, минимизирање на влијанието на неочекувани надворешни промени и сл.

ЗАШТИТАТА НА ИНВЕСТИЦИИТЕ КАКО ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРИВЛЕКУВАЊЕ НА СТРАНСКИ ИНВЕСТИЦИИ

Заради што поголемо привлекување на странски капитал, државите водат активна стимулативна политика за странските инвеститори во одделни сфери (политиката на трудот, царинската политика, даночната политика, итн), а исто така склучуваат и меѓународни договори со кои се обезбедува поголема правна сигурност за странските инвеститори

м-р Анита
АНГЕЛОВСКА

Во услови на ниско ниво на домашна акумулација, економиите кои се стремат кон одржлив раст и развој своето внимание го насочуваат кон странската акумулација како супститут за домашната.

Основниот фактор кој го детерминира движењето на капиталот во меѓународни рамки претставува профитот. Можноста за заработка е тесно поврзана со компаративните, односно компетитивните предности кои ги имаат државите, односно одделните индустрии во нив. Во суштина, најновите теоретски согледувања повеќе не оперираат со терминот компаративни предности, кои во најголем дел се резултат на природните ресурси со кои располагаат државите, туку се повеќе се обрнува внимание на феноменот компетитивни предности кој базира на теоријата дека ограничените природни ресурси се стимул за вложување во нова технологија, која не само што е супститут за недоволните природни ресурси, туку овозможува и создавање на поголема вредност.

Во оваа смисла, заради што поголемо привлекување на странски капитал, државите водат активна стимулативна политика за странските инвеститори во одделни сфери (политиката на трудот, царинската политика, даночната политика, итн), а исто така склучуваат и меѓународни договори со кои се обезбедува поголема правна сигурност за странските инвеститори.

Многу значаен инструмент кој го применува Република Македонија заради обезбедување на поголем степен на правна сигурност на странските инвеститори претставува Договорот за поттикнување и заемна заштита на инвестиции.

Овој договор има билатерален карактер и со него се обезбедува заштита од некомерцијални ризици на инвестициите на инвеститорите на едната договорна страна извршени на територијата на другата договорна страна.

Постоењето на овој договор е значајно и од аспект

на можноста за осигурување на странската инвестиција кај домашна осигурителна компанија на странскиот инвеститор, како и кај Агенцијата за мултилатерални гаранции за инвестиции (МИГА). Доколку инвестицијата се врши во држава со која државата на странскиот инвеститор нема склучено ваков договор, инвестицијата добива третман на поризична, што подразбира и поголема осигурителна премија, односно може да резултира со неможност за осигурување на истата.

Република Македонија досега има склучено билатерални договори за поттикнување и заемна заштита на инвестиции со следниве држави: (табела на следната страна).

Дел од склучените договори кои се ратификувани од нашиот Парламент се уште не се влезени во сила поради незавршувањето на правната процедура во другите земји договорнички.

Покрај погоренаведените договори, во скоро време се очекува потпишување и на договорите со Велика Британија, Узбекистан, Австрија, Финска и Унгарија, Данска, Белорусија чии текстови се целосно усогласени.

Со договорите за поттикнување и заемна заштита на инвестиции се регулираат следниве суштински прашања: третманот на странските инвестиции, трансферот на вложени средства и приносите од нив, експропријацијата на странските инвестиции и начините на решавање на инвестиционите спорови.

Секое вложување на инвеститор од едната договорна страна на територијата на другата договорна страна, автоматски не подлежи на заштита по основ на овој договор. За едно вложување да биде заштитено, е неопходно да е во согласност со законите и прописите на државата на чија територија истото е извршено. Некои држави, дури одат дотаму што предвидуваат дека вложувањето за да ужива заштита, е потребно посебно одобрение за вложување од надлежен државен орган. Предуслов странски инвеститор да

ужива заштита во Република Македонија, по основ на овој договор, е неговата инвестиција да е извршена во согласност со домашното законодавство.

Предмет на овој договор се различни видови на инвестиции, вклучувајќи:

- движен и недвижен имот, како и стварни права (право на залог, право на службеност);
- акции, удели или друг облик на учество во компаниите;
- парични или други побарувања;
- права од интелектуална сопственост, know-how и good-will;
- кое и да било право од финансиска природа кое произлегува од закон или спогодба, вклучувајќи го правото на концесија, итн.

Третман на инвеститор има правно или физичко лице на едната договорна страна кое инвестира на територијата на другата договорна страна. Критериум за припадност на физичко лице на определена држава е неговото државјанство.

Кога станува збор за припадност на правно лице, во основа, постојат следниве 3 можни критериуми:

- законодавната регулатива според која е основно правното лице;
- седиштето на правното лице; и

- државјанството на лицата кои го поседуваат контролниот пакет на управување со правното лице.

Кај најголем број на договори се среќава комбинација на првите два критериуми. Таков е случајот и со договорите кои ги склучува Република Македонија, во кои се предвидува дека правните лица треба да се конституирани или организирани согласно со законските прописи на една од договорните страни и да имаат свое седиште на територијата на таа договорна страна.

Веќе одобрените инвестиции, односно инвестициите извршени во согласност со законите и прописите на државата, уживаат **третман на најповластена нација, односно национален третман**, во зависност од тоа кој е поповолен.

Третманот на најповластена нација подразбира дека инвестициите на инвеститорите од едната договорна страна извршени на територијата на другата договорна страна можат да го уживаат истиот третман кој го уживаат и инвеститорите на која и да било друга држава. Поинаку кажано, ако Република Македонија додели третман на најповластена нација на земјата А, а потоа обезбеди поповолни услови за инвеститори од земјата Б, Република Македонија ќе биде во обврска поповолниот третман да го додели и на инвеститорите од земјата А.

Држава	Датум на склучување (потпишување)	Датум на стапување во сила	Објавен во Сл.весник на РМ бр
1. Хрватска	06.07.1994 год.	04.11.1995 год.	17/95
2. Турција	14.07.1995 год.	27.10.1997 год.	5/97
3. Словенија	05.06.1996 год.	21.09.1999 год.	55/96
4. СР Југославија	04.09.1996 год.	22.07.1997 год.	69/96
5. СР Германија	10.09.1996 год.		8/97
6. Швајцарија	26.09.1996 год.	06.05.1997 год.	8/97
7. Република Полска	28.11.1996 год.	22.04.1997 год.	17/97
8. Р. Италија	26.02.1997 год.		34/97
9. НР Кина	09.06.1997 год.	01.11.1997 год.	49/97
10. Руска федерација	21.10.1997 год.	09.07.1998 год.	7/98
11. Малезија	11.11.1997 год.	17.03.1999 год.	7/99
12. Албанија	04.12.1997 год.	03.04.1998 год.	15/98
13. ДНР Кореја	15.12.1997 год.	30.04.1998 год.	15/98
14. Р. Франција	29.01.1998 год.	31.03.2000 год.	16/98
15. Украина	02.03.1998 год.	25.03.2000 год.	21/98
Шведска	07.05.1998 год.	01.10.1998 год.	31/98
16. Холандија	07.07.1998 год.	01.06.1999 год.	13/99
17. Белгиско-Луксембуршка Унија	16.02.1999 год.		23/99
18. Р. Бугарија	22.02.1999 год.	05.06.1999 год.	23/99
19. Република Кина Тајван	09.06.1999 год.	09.06.1999 год.	44/99
20. Египет	22.11.1999 год.		7/2000
21. Романија	21.06.2000 год.		
22. Исламска Република Иран	12.07.2000 год.		

Извор: Министерство за финансии, состојба на 23.10.2000 година

Националниот третман значи дека инвестициите на инвеститорите од едната договорна страна извршени на територијата на другата договорна страна можат да го уживаат истиот третман кој го уживаат и домашните инвеститори. На овој начин, странските инвеститори се изедначуваат со домашните инвеститори.

Со договорите за поттикнување и заемна заштита на инвестиции се регулираат следниве суштински прашања: третманот на странските инвестиции, трансферот на вложени средства и приносите од нив, експропријацијата на странските инвестиции и начините на решавање на инвестиционите спорови

Многу земји, за да го избегнат ова изедначување во практика, предвидуваат дополнителен услов дека странската инвестиција треба да се врши под "слични околности" како и домашната, односно предвидуваат можност за исклучок од принципот на националниот третман. Ова е особено карактеристично за земјите во развој, кои сакаат да обезбедат привилегирана положба за домашните инвеститори, со цел зачувување на националниот идентитет на нивната економија.

Во секој случај, инвестициите и инвеститорите уживаат правичен и непристрасен третман, како и целосна заштита и сигурност, во согласност со принципите на меѓународното право. Ова ја претставува долната граница под која не може да се движи третманот на странските инвестиции.

Согласно со овие договори, странските инвестиции **нема да бидат подложени на експропријација, национализација или на други мерки со ист ефект како експропријација**, освен кога станува збор за јавен интерес. При спроведувањето на експропријацијата, треба да се почитуваат следниве принципи:

- недискриминација;
- законска постапка; и
- ефективен, промптен и адекватен надоместок.

Првиот принцип означува еднаков третман на сите инвестиции во процесот на експропријација, независно од тоа од која држава е инвеститорот. Во оваа смисла, некои земји дури и експлицитно ја предвидуваат примената на принципот на најповластена нација во одредбите кои ја регулираат експропријацијата.

Образложението за ова е дека општата одредба за обезбедување на третман на најповластена нација се однесува на постојните инвестиции, а не и на инвестициите кои се веќе експроприирани.

Вториот принцип значи спроведување на експропријацијата според законска постапка, односно според постапка предвидена со домашното законодавство. Со оглед на тоа што законските постапки во одделни земји може значајно да отстапуваат од она што е меѓународен стандард, често пати, во договорите се

инсистира на правото на ревизија на случајот од страна на судска или друга независна институција. Целта на ревизијата е да се утврди дали процесот на експропријација е во согласност со правилата и принципите на меѓународното право.

Третиот принцип значи дека експропријацијата треба да биде придружувана со ефективен и адекватен надоместок, кој ќе биде исплатен промптно. Основна за определување на надоместокот е пазарната вредност на инвестицијата пред да се изврши експропријацијата, односно пред таа да стане општопознат факт. Во договорите не се предвидува прецизно начинот, односно методот на проценка на вредноста на инвестицијата. Дали ќе се користи методот на ликвидациона вредност, книговодствена вредност, или пак методот на дисконтирани парични приливи, е оставено да одлучи државата која ја спроведува експропријацијата, со тоа што, во секој случај, надоместокот треба да биде адекватен. Надоместокот ќе вклучува и камата од денот на експропријацијата, односно национализацијата до денот на исплата.

Доколку странските инвестиции претрпат **штета поради војна или друг оружен судир**, во однос на надоместокот, во основа, имаат ист третман како и домашните инвеститори, односно инвеститорите од која и да било трета држава. Ова значи дека тие имаат апсолутно право на надомест, како во случај на експропријација, туку ќе остварат надомест само доколку тоа право го остваруваат домашни или други инвеститори. Апсолутно право на надомест Република Македонија досега има обезбедено само за инвеститорите од Австрија, Велика Британија, Грција, Италија и Швајцарија.

Според овие договори, на странските инвеститори им се гарантира **слободен трансфер на инвестициите и на средствата во врска со инвестициите**, вклучувајќи, особено, трансфер на:

- почетниот капитал, како и подоцнежните вложувања со цел одржување и проширување на инвестициите;
- профит, дивиденди, камати и други тековни приходи;
- надоместоци за права од интелектуална сопственост и др. надоместоци;
- средства за отплата на кредити непосредно поврзани со инвестициите;
- приходи од целосна или делумна продажба или ликвидација на инвестициите;
- надоместоци по основ на експропријација, национализација или други мерки со ист ефект;
- заработките на странските државјани кои се ангажирани околу инвестициите и сл.

Некои држави, имајќи ги предвид можните платно-

1) Република Македонија ја потпиша Конвенцијата за решавање на инвестициони спорови меѓу држави и државјани на други држави и официјално стана членка на ИЦСИД на 26 ноември 1998 год.

билансни проблеми, предвидуваат определени рестрикции на трансферите. Предмет на рестрикции обично се капиталните трансакции, додека тековните трансакции се слободни, што е во согласност и со Статутот на Меѓународниот монетарен фонд.

Во договорите кои ги склучува Република Македонија, предуслов за слободен трансфер е инвеститорот да нема неисполнети обврски спрема државата.

Трансферот на средствата се врши без одлагање, во валутата во која е извршено почетното вложување или во некоја друга конвертибилна валута, за која ќе се согласи инвеститорот.

Девизен курс кој ќе се примени е важечкиот курс на денот на трансферот. Некои земји (на пр. Италија), со цел да ги заштитат своите инвеститори од можните неповолни осцилации на девизните курсеви, инсистираат да се прецизира рок во кој ќе се изврши трансферот, а по истекот на овој рок бараат да се применува важечкиот курс на денот на поднесеното барање за трансфер.

Во случај, кога инвеститорот не може да ги оствари правата кои произлегуваат од овие договори, односно во случај на појава на **инвестиционен спор**, истиот ќе се реши преку:

- компетентен суд на државата на чија територија е извршена инвестицијата;
- меѓународна ad hoc арбитража, согласно со Арбитражните правила на Комисијата за меѓународно трговско право на ООН (UNCITRAL); или
- Меѓународниот центар за решавање на инвестициони спорови (ICSID)¹, согласно со Конвенцијата за решавање на инвестициони спорови меѓу држави и државјани на други држави.

Иако има одредени држави кои инсистираат инвестиционите спорови да се решаваат исклучиво преку Центарот за решавање на инвестициони спорови, сепак, повеќето, предвидуваат повеќе начини за решавање, а оставаат инвеститорите да го изберат начинот кој најмногу им одговара (што е карактеристично и за Република Македонија).

Доколку инвеститорот ја има осигурено својата инвестиција во национална осигурителна институција и по основ на тоа оствари надомест, осигурителната институција, согласно со Договорот, ги презема и ги остварува правата на инвеститорот. Во овој контекст, се наметнува прашањето: дали осигурителната институција, која е обично владина институција, ќе може да го оствари правото на обраќање до ICSID со цел решавање на спорот, имајќи предвид дека Центарот решава само спорови меѓу држави и инвеститори од други држави? Во овој случај, бидејќи државата е суброгирана во правата на инвеститорот, Центарот би требало да решава спор меѓу две држави. На оваа

тема се водени значајни за и против дискусии, кои резултираа со тоа инвеститорот да го задржи правото на обраќање до Центарот и во случај кога има добиено надомест од осигурителна институција. Целта на ова решение е да се избегне можноста за решавање на меѓудржавни спорови од страна на Центарот.

Доколку се јави **спор во врска со толкувањето и примената на договорите**, станува збор за меѓудржавен спор кој ќе се настојува, да се реши по пат на консултации меѓу државите. Доколку спорот не може да се реши по пат на консултации, се прибегнува кон меѓународна арбитража.

Ad hoc арбитражата подразбира неинституционална арбитража, која ќе се спроведе согласно со правилата предвидени во договорите. Стандардна одредба во договорите е дека секоја договорна страна именува свој арбитер, а потоа тие два арбитри именуваат трет арбитер -претседател на арбитражниот трибунал. Доколку не се постигне согласност околу изборот на претседателот, обично се повикува претседателот на Меѓународната трговска комора или пак претседателот на Меѓународниот суд на правдата да го изврши именувањето.

Согласно со овие договори, странските инвестиции нема да бидат подложени на експропријација, национализација или на други мерки со ист ефект како експропријација, освен кога станува збор за јавен интерес

Процедуралните правила, обично, ги утврдува самиот трибунал.

Со оглед на тоа дека станува збор за меѓународен договор, арбитражните одлуки ќе базираат на меѓународното право. Токму од оваа причина, повеќето земји не инсистираат на договорни одредби со кои се регулира правната основа на која базираат арбитражните одлуки. Во договорите кои ги склучува Република Македонија, главно, се предвидува дека арбитражните одлуки ќе базираат на одредбите од Договорот, домашното законодавство и меѓународните правила и принципи.

За Република Македонија, склучувањето на Договорите за поттикнување и заемна заштита на инвестиции е од несомнена важност. Иако правната заштита која ја уживаат странските инвестиции во Република Македонија, до одреден степен, е веќе обезбедена со домашното законодавство, Договорите истата ја надополнуваат и прошируваат. Со склучување на овие договори, државата презема меѓународни обврски кои преовладаат над домашното законодавство и кои истовремено се гаранција дека и во услови на промена на домашното законодавство, странските инвеститори ќе уживаат одредени права.

РАЗВОЈОТ НА ОСИГУРИТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ ВО ЗЕМЈИТЕ НА ЦЕНТРАЛНА И ИСТОЧНА ЕВРОПА

Во повеќето земји на централна и источна Европа, покрај стабилната макроекономска ситуација и високиот пораст на БДП како предуслови за развој на осигурителната дејност, дооформувањето на осигурителната правна регулатива и основањето на супервизорски тела за спроведување на истата, исто така обезбедуваат предуслови за развој на осигурителните пазари

Александра
НАКЕВА

Стабилниот развој на осигурителната индустрија е условен од стабилноста на макроекономските показатели. Растот на осигурителната дејност во најголем обем е поврзан со растот на БДП, додека високите стапки на инфлација се пречка за развој на осигурителната дејност, особено за развојот на животното осигурување. Релативно развиениот пазар на капитал е клучен за планирање на стабилна инвестициона стратегија од страна на осигурителните компании. Прогресот во приватизацијата е уште еден предуслов за пазарно ориентиран осигурителен сектор.

Следејќи ја силната рецесија во почетната фаза на транзицијата, повеќето земји од централна и источна Европа започнаа со економски развој од 1993 и 1994 година. Во истиот период во повеќето од овие земји стапките на инфлација забележија значително опаѓање. Пазарите на капитал се развиваат континуирано и приватизацијата е во прогрес. Некои земји постигнаа повеќе од 70% учество на приватниот сектор во БДП.

Со оглед на движењето на овие показатели, може да се заклучи дека општите макроекономски услови кои се фундаментални за развој на осигурителниот пазар, во повеќето земји на регионот се позитивни.

Вкупната премија во регионот (како показател за развој на осигурителната дејност) во 1996 година изнесуваше околу 12.061 мил. УСД, што претставува приближно 0,6% учество во светскиот осигурителен пазар. Вкупната премија се зголемуваше по стапка од повеќе од 10% годишно почнувајќи од 1993 година, што претставува многу побрз развој во споредба со земјите на OECD, каде што премијата растеше со 6,6% во 1994 и 9,5% во 1995 година.

Сепак, пазарот на осигурување е релативно мал во однос на БДП во регионот и популацијата.

Учеството на осигурителната индустрија (вкупната премија) во БДП, иако константно се зголемува, е се

уште далеку пониско од просекот во ЕУ каде што се движи околу 7,5%. Во Словенија истото изнесува 4,9%, Словачка и Полска 2,3%, а во сите останати земји на регионот овој однос се движи од 0,1% до 2,2%. Во Република Македонија овој однос изнесуваше 2,9% и 3% во 1998 и 1999 година респективно.

Во однос на популацијата, вкупната премија по жител во земјите на ЕУ во 1996 год. изнесуваше 1.608 УСД, во Словенија 432 УСД, а во останатите земји на регионот се движеше од 110 УСД во Чешка, околу 40 УСД во Република Македонија до 4 УСД во Албанија.

Во споредба со земјите на ЕУ, БДП по жител во регионот е понизок што резултира со пониско трошење за осигурување по жител. Ова е резултат на фактот што трошоците за осигурување имаат тенденција на зголемување откако ќе се задоволат базичните животни потреби.

Една од најглавните карактеристики на регионот на централна и источна Европа е што пазарот на неживотно осигурување е далеку поголем од пазарот на животното осигурување. Во земјите на OECD пропорцијата помеѓу двата вида на осигурување е скоро еднаква, додека во овој регион неживотното осигурување зафаќа скоро 70% од вкупниот пазар. Во Република Македонија, неживотното осигурување учествува со нешто повеќе од 98% во вкупното осигурување (податоци за 1999 година).

Овој феномен е резултат на следното:

- Системот на социјална заштита игра се уште значителна улога во повеќето од земјите на централна и источна Европа, обезбедувајќи широк спектар на осигурувања;
- Стапките на инфлација се се уште релативно високи, со што се обесхрабрува населението да купува животното осигурување;
- Во споредба со земјите на OECD, БДП во регионот е значително понизок, што го лимитира

вложувањето во животно осигурување;

- Пазарите на капитал се помалку развиени во однос на земјите на OECD, со што изостануваат можностите за адекватно инвестирање на средствата од животното осигурување.

Сепак, се очекува иден релативно брз развој на животното осигурување во регионот земајќи ја предвид реализацијата на следните претпоставки:

- Општата економска ситуација е стабилизирана. Особено стапките на инфлација рапидно се намалуваат;
- Повеќето од земјите на централна и источна Европа покажаа стабилен раст на БДП;
- Општествата во регионот созреваат многу побрзо од оние во развиените земји;
- Во некои од земјите на регионот е веќе воведен приватен пензиски систем;
- Пазарите на капитал се развиваат рапидно.

Како резултат на тоа, односот на животното осигурување наспроти неживотното се зголемува постојано со почеток од 1993 година и ќе продолжи да расте во блиска иднина.

Иако поранешните монополи се уште имаат доминантна позиција во повеќето од овие земји, учеството на пазарот константно им опаѓа. Најзначаен фактор за овие промени е влезот на странските осигурителни компании. Иако овие се уште имаат мало пазарно учество во земјите на централна и источна Европа, со исклучок на Унгарија, порастот на пазарното учество е импресивен во некои од земјите на регионот.

На пример, во Полска, пазарното учество на странски осигурителни друштва во текот на последните 10 години се зголемуваше со околу 10% на годишно ниво. Во Унгарија, странски осигурувач кој инвестираше во осигурителната дејност во раните 90-ти, веќе во 1997 година прерасна во најзначајно друштво за животно осигурување во земјата.

Во Република Македонија, минатата година е завршена трансформацијата на капиталот на најголемото осигурително друштво, кое учествува со околу 90% во вкупната премија на осигурителниот сектор во земјата. Оваа година, преку откуп на акции про-

даден е мнозински дел од друштвото на странски инвеститор.

Во повеќето земји на централна и источна Европа, покрај стабилната макроекономска ситуација и високиот пораст на БДП како предуслови за развој на осигурителната дејност, дооформувањето на осигурителната правна регулатива и основањето на супервизорски тела за спроведување на истата, исто така обезбедуваат предуслови за развој на осигурителните пазари. Во прилог на тоа, структурните промени на осигурителните пазари (преку приватизација на поранешните монополи и основање на нови осигурителни друштва) се во прогрес.

Некои од земјите на регионот (помеѓу кои и Република Македонија) треба итно да донесат, односно да ја модернизираат постојната осигурителна регулатива и да основаат соодветни тела кои ќе вршат ефикасна контрола и надзор врз осигурителната индустрија

Земајќи го предвид исполнувањето на овие предуслови, идните перспективи за осигурителните индустрии во регионот се во насока на постоење на високо регулирани пазари, кои ќе ја почитуваат конкурентноста и професионалноста, отворени за нови инвестиции, при што пазарот на животно осигурување има особено значаен потенцијал.

Сепак, развојот на осигурителните пазари во земјите на централна и источна Европа не треба премногу да се генерализира. За некои земји, како што се Романија, Бугарија и Русија, стабилноста на општата економска ситуација се уште претставува приоритет, доколку сакаат да остварат стабилен осигурителен систем. Одредени земји се уште немаат завршено со приватизација на поранешните државни монополи кои продолжуваат да доминираат на нивните пазари. Некои од земјите на регионот (помеѓу кои и Република Македонија) треба итно да донесат, односно да ја модернизираат постојната осигурителна регулатива и да основаат соодветни тела кои ќе вршат ефикасна контрола и надзор врз осигурителната индустрија.

РЕФОРМИ НА ЦАРИНСКИОТ СИСТЕМ

Царинскиот Закон беше подготвуван врз основа на претходните искуства од сите домени на работењето, како и под постојана експертиза на стручни лица од Европската Унија. Ова значи дека новиот Закон кореспондира со правилата на Унијата, особено во доменот на поедноставувањето на царинската постапка и надлежноста на царинските службеници

Драган
ДАРАВЕЛСКИ*

Царината е институција која по својот предмет на работа претставува репер за исполнувањето на заложибите на националниот просперитет, промоција на фер трговија и креирање на безбедноста и сигурноста како предуслов за ефикасен проток на стоки и патници во Република Македонија.

Оттука произлегува и целта на царинската управа, која е во интерес на заштита и промоција на националното стопанство и која преку својата организациона мрежа настојува да обезбеди брз, едноставен и ефикасен проток на патници, стоки, капитал и услуги на територијата на РМ; заштита на заедницата и сузбивање на царинските прекршоци и криминалитетот од секаков вид, како и навремено и правилно прибирање на фискалните давачки, царините и даноците, кои спаѓаат во нејзина надлежност.

Правци кон исполнување на овие цели се:

- прилагодување, имплементирање на меѓународните правила и европските стандарди во прилог на хармонизација, стандардизација и поедноставување на царинските постапки;
- постигнување на повисок степен на ефикасност и ефективност преку донесување и примена на соодветна легислатива и Работни планови;
- афирмација на националното стопанство и активно креирање на атмосфера на слободна трговија и непречен проток на стоки, лица, капитал и услуги;
- развивање и унапредување на меѓународната соработка помеѓу царинските служби во светот, како и со останатите меѓународни организации во интерес на размена на информации и сузбивање на царинските прекршоци и разните видови на инкриминирани дела.

Поставена врз основите и препораките на Светската царинска организација со стратегија за пристапу-

вање и прилагодување кон стандардите на Европската Унија, Царинската управа на Република Македонија во оваа година оформи повеќе статусни параметри од организационата, трудовата и законодавната сфера, кои значаеа:

- подготовки за примена на новиот царински Закон;
- донесување на нов Правилник за систематизација и организација на службата;
- потпишување на колективен договор во интерес на почитување на правата и обврските на вработените;
- донесувањето на Царинскиот етички кодекс;
- оформување на нов територијален опфат на Царинарниците по однос на нивната месна надлежност.

ОРГАНИЗАЦИЈА И УПРАВУВАЊЕ / МЕНАЏМЕНТ /

Во текот на 1999 год. се идентификувани повеќе недостатоци во оваа област, како што се: непостоење на одредени сектори и служби; недоволна обмисленост на кадровската екипираност; несоодветна поставеност и координација меѓу Управата и Царинарниците; што доведуваше до нестандардизиран пристап при царинењето, примената на прописите и неповолно влијание врз ефикасноста и квалитетот на функционирањето на Царинската Управа.

ЦЕЛ во овој домен: Спроведување директни, интерактивни методи на планирање, управување и комуникација со цел да се развие и одржува ефективна и ефикасна царинска служба во согласност со потребите.

За надминување на овие слабости, имајќи ги предвид моделите на организација и функционирање на царинските служби во повеќето европски земји, во 1999 година е подготвен нов Правилник за систематизација и организација на службата, прифатен и од страна на Владата на Република Македонија.

* Авторот е Директор на Царинската управа на Република Македонија

Со вградените промени во овој акт, Царинската Управа во своето функционирање создаде правна основа за надминување на горенаведените недостатоци, преку:

- Подготовка на прописи и нивна еднообразна примена во царинската постапка на секое ниво и во сите сегменти на царинското работење, компатибилно на прописите и постапката на царинските служби во Европската Унија;
- Нов територијален опфат на Царинарниците и нивната функционална поставеност во зависност од обемот на работата, а во интерес на консолидација на стопанството, задоволување на фискалните потреби на државата и меѓународниот патнички и стоков промет;
- За прв пат на ниво на Сектор е поставена функцијата на контрола и истраги, со посебни Одделенија и служби за разузнавање и мобилни екипи, со предвиден оптимален број на вработени. По целосното ostruchување и екипирање на овој Сектор, во иднина се очекува поголема заштита на државните интереси и безбедноста преку зголемено откривање и пријавување на криумчарење, злоупотреби, даночни затајувања и др.;
- Формирано е Одделение за комуникација со правосудните органи и органите на прогон, кое ќе обезбедува насоки за работа на царинарниците при откривање на кривичните дела и прекршоци и нивно застапување пред правосудните органи;
- Службата за царинска вредност и ДДВ и Службата за надворешно-трговски систем и потекло, ќе се грижат за спроведување на заклучоците на Техничкиот комитет при Светската царинска организација и други меѓународни тела, при контрола на царинската вредност кај увозниците, како и проверка на документи за потеклото на стоки;
- Воспоставување на внатрешно и надворешно информирање и меѓународна соработка со цел за развивање на службата согласно стандардите на модерно развиените царински служби во периодот на претпристапување.

Во прилог на уредување на правата и обврските на вработените во почетокот на 1999 година помеѓу Синдикатот на Царинската служба и Директорот на Царинската Управа е потпишан **Колективен договор**, по што се вложени заеднички напори за негово почитување и воспоставување на фер односи.

На овој начин се постигна правно врамковено задоволување на договорната волја и интересите на работниците и работодавецот заради исполнување на стандардите на работната околина, почитување на законските права и обврски, како и приближување

кон стандардите за реална сатисфакција и мотивација во работењето.

ЦАРИНСКА ЕТИКА

Во рамките на Колективниот договор потпишан е и **Царинскиот кодекс**, кој по принципот на транспарентност е истакнат во секоја организациона единица во службата и со чие почитување се очекува дека во значителна мера ќе се подобри работната дисциплина и етичноста во службата, како клучни индикатори при градењето на имиџот на истата.

ЦЕЛ: Развој на Царинска служба, која треба да обезбеди спроведување на принципот - владеење на правото и исполнување на царинските обврски на фер, чесен, правдољубив и професионален начин .

Согласно со националната легислатива, како и со задоволување на меѓународната правна рамка - стандард на ЕУ, Аруша Декларација, Колумбиска Декларација, правила на ООН и правила на OECD, беше изготвен Етичкиот кодекс, кој и според стручното мислење на претставници на европската комисија беше оценет како компатибилен со Европските стандарди.

Овој Кодекс како модел во есента 1999 година беше презентираан пред 12-те земји-партнери на PHARE, кои изразија отворена согласност за негово антиципирање во нивните служби со модификација кон националните потреби. Ова беше прв случај на земја која е примач на PHARE помош да даде целосна изработка на еден од стандардите на Европската Унија, кој како модул ќе се примени во регионот.

Во интерес на запознавање на вработените со Етичката политика на службата, Етиката како засебен предмет се предвиде и во основната обука на царинските службеници.

ОБУКА

ЦЕЛ во овој домен: Развивање на Програма за обука, која целосно и независно ќе ја поддржува Работната стратегија на царинската служба и ќе придонесе за подобрување на извршувањето на работните задачи преку обука и развој на вработените.

Согласно развојната Стратегија, се продолжува со реформа на постојната Основна обука и специјализираните обуки со примена на современи техники, подготовка на сопствени материјали и прирачници, воспоставување на евиденција на обученоста на вработените.

Врз основа на начелото за спроведување на соодветна обука, која ќе ги задоволи потребите и приоритетите на службата од организационен, тековен и перспективен карактер, во 1999 година беа спроведени повеќе обуки, особено во соработка со Програмата PHARE и Евро-царинска.

Од областа на царинската постапка, а со цел за навремена едукација за постапувањето на царинските работници согласно новиот Царински закон и изготвувањето на подзаконските акти, во Царинската Управа е одржан семинар од страна на експерт од Швајцарија. Дел од царинските службеници, кои го посетуваа овој семинар, имаа можност и за остварување на студиска посета во Австрија со што се здобија и со практично искуство за примена на постапката во спроведувањето на Законот.

Со цел да се развијат правилна организација и практична работа, како и аналитичките методи за одредени производи, за дел од вработените во царинската лабораторија е организирана студиска посета во царинската лабораторија во Рим, Италија.

Значајна соработка е остварена со експерти од Холандија кои за раководителите од Царинската Управа одржаа два семинара од областа на менаџментот на кои беа обработени теми во врска со Стратегијата за раководење со кадри и подготовка на работни планови, како и поделбата и описот на работните места.

Со цел за развој на постапки компатибилни со ЕУ

Поставена врз основите и препораките на Светската царинска организација, со стратегија за пристапување и прилагодување кон стандардите на Европската Унија, Царинската Управа на Република Македонија во оваа година оформи повеќе статусни параметри од организационата, трудовата и законодавната сфера

меѓу шпедитерите и царинската служба, во ЦУ формирана е работна група за подготовка на правна регулатива царина-шпедиција која по одржаните консултации со експертите од Холандија се очекува да помогне во донесувањето на легислативата за работа на шпедициите, како и упатства и методи на релација царина-шпедиција.

ЛЕГИСЛАТИВА

Новиот Царински закон е донесен во 1998 година и е објавен во Службен Весник бр. 21 / 98. Во однос на статусните одредби, овој Закон се применува од 01.01.1999 година, додека со примената на делот во однос на царинските постапки се започна од 01.04.2000. Ова е од причина што требаше да се донесе соодветна подзаконска регулатива, која ќе го олесни и правно ефектуира спроведувањето на Законот.

ЦЕЛ: Да се изгради стабилен и сеопфатен законски систем кој ќе обезбеди еднаква примена на царинската легислатива на Европската Унија, кој е замислен да ги зајакне овластувањата на царинските службеници, при што обврските и правата на царинските службеници, стопанските субјекти и јавноста ќе се третираат транспарентно.

Царинскиот закон беше подготвуван врз основа на претходните искуства од сите домени на работењето, како и под постојана експертиза на стручни лица од Европската Унија. Ова значи дека новиот Закон кореспондира со правилата на Унијата, особено во доменот на поедноставувањето на царинската постапка, надлежноста на царинските службеници, постапките кои ќе овозможат поефикасна контрола на илегалната трговија, воведувањето на институтот - контролирани испораки и сл.

На овој начин се создадоа правни претпоставки за сатисфакција на современиот начин на контролирање на стоковиот проток, преку селективен пристап, анализа на ризикот, што е прилог и кон создавање на интерактивен однос со стопанствениците.

Согласно потребите на службата се изготвија и повеќе Правилници за примена на Законот, Упатства врз основа на истиот, како и предлог - измени за дел од одредбите.

ИСТРАГИ И КОНТРОЛА

Со донесување на новата Систематизација на Царинската Управа се формираше и Сектор за контрола, кој согласно препораките на меѓународната заедница ќе значи прва институционализирана единица за борба против недозволената трговија, шверцот и сузбивањето на софистицираните видови на криминал - перење на пари, организиран криминал, корупција.

ЦЕЛ: Во интерес на развивање на ефикасна и ефективна царинска служба, способна за откривање, превенција и истраги на царински прекршоци и инкриминирани дела, ќе се развива служба која ќе биде доволно флексибилна за да реагира на секаков вид на разузнавачка стратегија согласно со методите за проценка на ризични ситуации, а со цел да се обезбеди правилна наплата на приходите и заштита на општеството.

Под овој Сектор спаѓа Одделението за контрола и ревизија, Одделението за истраги, Службата за разузнавање и Мобилната служба.

Конкретните резултати кои се постигнати во текот на 1999 година, гледани од финансиски аспект се дека:

- од извршените делумни и детални контроли, откриени се царински прекршоци во вкупна вредност на стоката и давачките од 596.993,00 ДЕМ;
- по извршената документарна контрола во повеќе царински испостави, утврдена е дополнителна наплата на царина и други давачки од 119.864,00 ДЕМ
- поради сомневање во веродостојноста на увозните фактури, извршена е проверка на истите и врз основа на утврдена злоупотреба реализирана е

дополнителна наплата на царински давачки од 9.185,00 ДЕМ.

Вкупниот финансиски резултат од оваа област за 1999 година изнесува 726.042,00 ДЕМ.

Воедно се реализирани и Проектот за царинско-аналитичко информациско разузнавање, кој е финансиран и координиран од PHARE координативната единица. Покрај пренесените искуства, по основ на овој Проект добиен е и софтвер, кој служи за креирање на мрежа за размена на податоци за борба против недозволената трговија и криминалот од секаков вид.

ИНФРАСТРУКТУРА

Адекватната инфраструктура и опрема на граничните премини и останатите објекти на службата претставуваат битен предуслов за правилно извршување на царинската постапка.

ЦЕЛ: Заради поддржување на Работната стратегија потребно е да се има соодветна современа опрема и развиена инфраструктура, која ќе ги подобри работните услови и ќе овозможи соодветна дистрибуција преку модерна технологија.

Во 1999 година преку проектот PHARE за меѓугранична соработка на Европската Унија и Република Македонија, извршено е:

- реновирање на граничниот премин Богородица, а во тек е изградба на терминал на истиот премин;
- изведба на инфраструктурно решение на граничниот премин Меџитлија, кој се наоѓа во завршна фаза;
- реконструкција на простории во Царинската Управа, која ќе служи за обука на царински службеници.

Исто така од страна на Светската банка се работи и на Проект за олеснување на транспортот и трговијата, наменет за модернизација на царинските гранични формалности (инфраструктура и унапредување на работењето) како и подобрување и забрзување на процесот на царинење на стоки. Со овој Проект опфатени се три гранични премини и тоа: Деве Баир, Кафасан и Табановце-автопат. Во тек е изработка на идеен проект за граничниот премин Табановце по предлогот на Светската Банка, а исто така се работи и на еден еколошки проект.

Во однос на Проектот за модернизација на граничниот премин Блаце, одобрени се средства од 5 милиони УС \$ преку Европската Унија односно Холандската влада, додека преговорите за решавање на инфраструктурните прашања од другата страна се во тек.

Во тек се преговорите за изградба на привремен царински терминал во близина на Стенковец, со средства обезбедени од страна на Владата на САД.

КОМПЈУТЕРИЗАЦИЈА

Секторот за информатика и автоматска обработка на податоци во Царинската Управа продолжува со реализација на Проектот за воведување на информациски систем во царинската служба, како и со Проектот за олеснување и контрола на транзитот. За таа цел беше реализиран кредитот од Светската банка со што беше набавена опрема за воспоставување компјутерски мрежи на граничните премини и поврзување на истите во царинскиот информационален систем (МАКЦИС).

ЦЕЛ: Развој на Информатичка служба и интегрирана информатичка околина, која ќе ја олеснува трговијата и ќе овозможува најефикасно извршување на работните задачи на царинската служба.

Во поглед на функционирањето на информациониот систем извршено е подобрување и проширување на локалните мрежи со приклучување на нови компјутери во царинските испостави и поврзување на нови надворешни корисници. Според сегашната состојба во информациониот систем се поврзани околу 350 царински компјутери и околу 300 надворешни корисници (шпедитери, аеродромски претпријатија, железница, пошта, брзи пошти, Министерство за финансии итн.).

Во текот на 1999 година Царинската Управа воспостави и Интернет сервер во царинската мрежа за комуникации.

ТАРИФА, ВРЕДНОСТ, ДДВ, ПОТЕКЛО И НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКИ СИСТЕМ

Во овој домен активностите беа главно насочени кон :

- хармонизирање на царинската тарифа;
- работа на приближување кон стандардите на Светската трговска организација и Европската Унија;
- правилно распоредување на стоките по царинската тарифа и утврдување на царинската основица со предлагање на мерки за правилно обезбедување на еднообразна примена на Тарифата и правилата за царинска вредност.

Иако се уште недоволно екипирано, ова одделение при контрола на царинската вредност откри голем број на двојни фактури, што резултираше со дополнителна наплата на царина и давачки од 15.000.000,00 денари или 500.000,00 ДЕМ.

Како резултат на активноста на царинската лабораторија во спречување на неправилно пријавување на стоките според Царинската тарифа, донесени се решенија за дополнителна наплата на царина и давачки во износ од 75.230.817,00 денари или 2.428.000,00 ДЕМ.

МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА

Меѓународната царинска соработка, која претставува медијатор на активностите во регионот и пошироко, ја одбележуваат првенствено склучените билатерални спогодби за взаемна царинска соработка во 1999 година со: Република Италија, Република Бугарија, Република Кина - Тајван, додека започнати се преговори со: Република Словенија, Кралството Холандија, Кралството Белгија и Република Романија.

Исто така, склучени се и Спогодби за слободна трговија, каде на интер-ресорско ниво Царинската Управа активно учествуваше во подготовка и имплементација на истите. Тука спаѓаат Спогодбите за слободна трговија со Република Словенија, СР Југославија, Република Хрватска и Европската Унија, а од 01.01.2000 година започна со примена Спогодбата за слободна трговија со Република Бугарија, а од 30.09.2000 и Спогодбата со Турција. Од 01.01.2001 ќе

започне да се применува Спогодбата за слободна трговија со земјите од EFTA.

На мултилатерален план највпечатлива е регионалната соработка со земјите од Централна и источна Европа, СЕКИ иницијативата за оформување на организационата и правната структура на регионалниот центар за сузбивање на прекуграничниот криминал.

Исто така, од координативната соработка со Светската царинска организација, најзначаен е проектот на RILO - Светски центар за информации и разузнавање.

Во интерес на зајакнување на капацитетите за спроведување на легислативата за контрола на дрога во регионот, Царинската управа на Република Македонија, активно е вклучена во трилатералниот проект на Комисијата за контрола на дроги при Обединетите нации /UNDCP/ и PHARE во која се вклучени Република Бугарија и Република Романија.

ПРОГРАМА НА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ФИНАНСИИ ЗА 2000 ГОДИНА

(Објавена во април 2000 година)

Почитувани граѓани,

Пред вас е Програмата за работа и реформски проекти на Министерството за финансии за оваа и за следната година, која несомнено ќе се ревидира и надополнува со нови содржини и реформски проекти.

Министерството за финансии е едно од позначајните министерства од каде што треба да произлезат дел од реформските проекти чија цел е подобра иднина на сите граѓани во Македонија. Оваа програма ја објавуваме заради поголема транспарентност и предвидливост во работата на министерството. Секако дека ова е само дел од напорите што владата ги превзема и ќе ги превзема како реформски зафати. Програмата која беше усвоена уште во јануари, ја објавуваме сега кога веќе сме убедени на дело дека брзата динамика која си ја поставивме пред нас како цел, со многу работа и труд може да се исполни навреме. Ние веруваме дека реформите на долг рок се самоисплатливи.

Нашиот стил на работење е најголемиот дел од законските проекти да ги споредуваме со оние од ЕУ и другите развиени држави, односно да ги подготвуваме со комбинација на користење домашни и странски (меѓународни експерти од дадената област). Сите рокови споменати овде поврзани со закони се рокови во кои се предвидува поминување на владината процедура.

Ние веруваме дека реализацијата на оваа програма ќе создаде можности за рационализација на јавната потрошувачка, што е најважниот предуслов за намалување на даночното оптоварување и за создавање на попогоден амбиент за креирање на нови работни места и зголемени инвестиции од страна на приватниот сектор. Остануваме заедно со Вас да го следиме остварувањето на нашите реформски проекти и да креираме поблагопријатен амбиент за живеење на СИТЕ граѓани во Република Македонија.

НАШАТА ВИЗИЈА е да создадеме модерна и ефикасна пазарна економија која ќе обезбеди повисок економски раст и ПОДОБАР СТАНДАРД НА ГРАЃАНИТЕ. Во таа смисла, Министерството за финансии има многу сериозна и одговорна задача - управување со финансиските средства на државата, исто како што стопанственикот управува со средствата на неговото претпријатие, или како што секое семејство управува со домашниот буџет. Тоа имплицира две основни

барања во однос на буџетската политика: транспарентност и одговорност за резултатите.

ФИСКАЛНАТА СТРАТЕГИЈА која ќе ја спроведуваме во оваа и во следните две години ќе биде насочена кон подобрување на економската и административната инфраструктура и создавање на услови за силен развој на приватниот сектор. За таа цел, ќе пристапиме кон рedefинирање на улогата на државниот сектор и кон реструктурирање на фискалните инструменти, со интенција да се задржи постигнатата ценовна стабилност, но и да се овозможат неопходните реформски зафати во реалниот, во фискалниот и во финансискиот сектор.

Основните цели на ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА за периодот 2000 - 2001 година се:

- Намалување на буџетската потрошувачка и нејзино одмерување на ниво кое ќе соодветствува на степенот на економскиот развој на земјата. Тоа подразбира забрзување на структурните реформи кои ќе резултираат со намалување на обврските на јавниот сектор и зголемување на неговата ефикасност;

- Одржување на глобална балансираност на приходите и расходите на државата и одржување на низок фискален дефицит, што создава најповолен макроекономски амбиент за реализација на предвидениот економски раст;

- Со цел да се постигнат најдобри ефекти во насока на стимулирање на штедењето, инвестициите и развојот на приватниот сектор и да се создаде поадекватен систем на социјална заштита на граѓаните, прилагодувањето на нивото на буџетски приходи и расходи ќе биде проследено и со прилагодување на нивната структура;

- Целосна контрола и одговорност при трошењето на буџетските средства. Со посебно внимание ќе се пристапи при проектирањето на буџетските средства за образованието, социјалната заштита на граѓаните, одбраната и безбедноста, како клучни и најзначајни услуги од јавен интерес;

Најзначајни РЕФОРМСКИ АКТИВНОСТИ во текот на оваа и во следната година, Министерството за финансии ќе спроведе во следните области:

1. ЗАКОНИ КОИ СЕ ОДНЕСУВААТ НА СОПСТВЕНИЧКИТЕ ОДНОСИ

Донесени се два многу значајни закони:

● ЗАКОНОТ ЗА ИЗМЕНИ НА ЗАКОНОТ ЗА ДЕНАЦИОНАЛИЗАЦИЈА (март-април 2000-ЗАВРШЕНО)

Со овој закон се исправа историската неправда направена кон сопствениците чии имоти беа неправедно одземени пред 50 години. Со овој Закон ќе им бидат вратени на поранешните сопственици постоечките имоти и објекти, а за останатите е предвидено обесштетувањето да биде преку давање на надомест од националното богатство на државата (земјишта, објекти и сл.), давање на резидуални акции и како последна варијанта издавање на државни обврзници. Имплементацијата на овој Закон во практика во следните две години ќе претставува многу сериозна задача, заради што Министерството презема комплексни мерки за подготовка на сите подзаконски акти:

- Уредба за начините и постапката за спроведување на денационализацијата (рок: мај - јуни 2000),

- Уредба за проценка на вредноста на утврдување надомест на денационализиран имот (рок: мај-јуни 2000)

- Книга за посебна евиденција на предметите за денационализација (рок: мај-јуни 2000)

- Образец за барање за денационализација (јуни 2000);

- Комисии кои ќе решаваат по предметите денационализација и едукација на нивните членови (рок: мај-јуни 2000)

- Владин комитет за спроведување на Законот за денационализација (април-мај 2000)

- Друго.

● ЗАКОН ЗА ОБЕСШТЕТУВАЊЕ НА ДЕВИЗНИТЕ ШТЕДАЧИ

(рок: март-април 2000-ЗАВРШЕНО),

Со овој закон државата ја исполнува обврската преземена кон девизните штедачи чии влогови беа заробени во тогашниот систем на Народна банка на Југославија при политичкото и економското осамостојување на Република Македонија во 1991 година. Решавањето на овој наследен долгогодишен проблем ќе овозможи **ВРАЌАЊЕ НА ПАРИТЕ НА ШТЕДАЧИТЕ** кои им беа принудно имобилизирани, но истовремено ќе претставува значаен фактор кој ќе придонесе за враќање на **ДОВЕРБАТА НА ГРАЃАНИТЕ ВО БАНКИТЕ**; Покрај другото, котирањето на берза на обврзниците кои беа издадени по овој закон (рок: септември - октомври 2000) позитивно ќе делува на развој на пазарот на капитал во Македонија, како и транспарентност и јасна позиција при купопродажбите.

2. ВТОРА ГЕНЕРАЦИЈА НА РЕФОРМИ ВО БАНКАРСКИОТ СИСТЕМ

Реформските зафати во банкарскиот систем се неоп-

ходни за да се создаде ефикасен и здрав банкарски систем кој на најоптимален начин ќе ја извршува функцијата на алоцирање на финансиските средства во најпродуктивните проекти. Недоволната развиеност на пазарот на капитал во Република Македонија и ниската кредитна поддршка на стопанството и на населението од страна на банките, се основните причини за ниското ниво на инвестиции и остварувањето на ниски стапки на развој на македонската економија. Долгогодишното одржување на високи номинални и реални каматни стапки на банкарските пласмани, кое е детерминирано од незаокружената системска регулатива, ниското ниво на штедење во банките и недоволната ефикасност на банкарските институции, го оневозможува финансиското реструктурирање на претпријатијата и излегувањето од маѓелсаниот круг на неликвидност и несолвентност. Тоа повратно ја влошува наплатата на кредитите од страна на банките, со негативни импликации врз здравоста на нивното портфолио, што условува помалку кредити, повисоки каматни стапки, итн.

Од тие причини, ќе се преземат комплексни мерки за здравување на македонскиот банкарски систем (во соработка со НБРМ и други институции) и негово прераснување во силна финансиска локомотива која ќе го повлече развојот на стопанството во целина. Во таа насока, Министерството за финансии во 2000 година ги презеде или ќе ги преземе следните активности:

● Нов ЗАКОН ЗА БАНКИ (рок јули 2000-ЗАВРШЕНО)

Овој закон ќе биде насочен кон натамошно јакнење на стабилноста и сигурноста на банкарскиот сектор и приближување кон меѓународните стандарди и директивите на ЕУ. Во таа смисла, законските решенија ќе бидат насочени кон: 1/ подобрување на системот на управување и воспоставување на адекватни внатрешни контролни механизми; 2/ натамошно усогласување со меѓународните стандарди за супервизија; 3/ доизградување на системот на мерки спрема банки кај кои се констатирани неправилности и незаконитости; 4/ преиспитување на функционирањето на Фондот за осигурување на штедни влогови и друго. Донесувањето на новиот Закон за банки ќе предизвика респективни **измени на ЗАКОНОТ ЗА НАРОДНА БАНКА на Република Македонија; (рок: јули 2000-во договор со Светска банка, одложено за март 2001)**

Министерството за финансии во содејство со Народна банка на Република Македонија започна и ќе продолжи да презема низа комплементарни активности со кои ќе се создадат предуслови за намалување на каматните стапки на банкарските пласмани. Во тој правец се планира:

- во соработка со Министерството за правда донесување на измени на **ЗАКОНОТ ЗА ИЗВРШНА ПОС-**

ТАПКА (рок јуни-јули 2000-ЗАВРШЕНО), и нов ЗАКОН ЗА ХИПОТЕКА (рок јуни-јули 2000-ЗАВРШЕНО).

Со овие законски проекти ќе се забрза постапката на наплата на хипотекуите при финансиските спорови. Банките побрзо ќе ги наплаќаат хипотекуите од должниците кои навремено не ги враќаат кредитите и ќе бидат во можност веднаш, наплатените средства да ги пласираат кај други проекти, било во стопанството или кај граѓаните. Ова се најболните точки на банкарството во Македонија, а преку него трпи и стопанството.

Истовремено, до крајот на мај оваа година, се планира да се започне постепено **префрлање на средствата на јавниот сектор од централната банка кај комерцијалните банки**, (почеток мај-јуни 2000-во договор со Шведска банка, ќе се реализира по целосната имплементација на презорскиот систем) што позитивно ќе влијае на ликвидноста и солвентноста на банките, кредитниот потенцијал со кој тие располагаат и довербата.

Ова ќе биде проследено со **намалување на есконтната стапка и на другите каматни стапки на НБРМ (рок: април 2000- ЗАВРШЕНО).**

Исто така, се очекува **влезот на странски стратешки инвеститори во Стопанска банка а.д. Скопје и во Кредитна банка** да ја зголеми понудата на финансиски средства со пониска каматна стапка во однос на домашната. Влегувањето на сериозни и здрави странски инвеститори во домашните банки ќе биде поттикнувано со сите законски решенија и со одржување на стабилен макроекономски амбиент, затоа што се очекува новите инвеститори да внесат и нови, модерни финансиски производи, знаење и експертиза, и да ја зајакнат конкуренцијата на домашниот банкарски пазар;

● измени на Законот за **ДЕВИЗНО РАБОТЕЊЕ (рок: април-мај 2000-ЗАВРШЕНО)**

● **Нов ЗАКОН ЗА ДЕВИЗНО РАБОТЕЊЕ (рок: јули-септември 2000-Законот е во завршна фаза)**

● **НОВ ЗАКОН ЗА КРЕДИТНО РАБОТЕЊЕ СО СТРАНСТВО (рок: октомври-декември 2000) ќе се интегрира во Законот за девизно работење.**

Реформскиот пакет на закони од областа на девизната регулатива ќе биде дополнет и со нов **Закон за надворешнотрговско работење (рок: октомври-ноември 2000)**, кој е во инженеринг на Министерството за трговија (сега Министерство за економија).

Основна цел на новата законска регулатива ќе биде да се осовремени постоечката легислатива со внесување на повисок степен на либерализација во девизното работење во Република Македонија, што ќе биде атрактивно и за потенцијалните странски инвеститори. Создавањето на предуслови за поефикасно функционирање на девизниот пазар, целосно пазарен пристап во утврдувањето на цената на девизните сред-

ства, помали и поретки интервенции на централната банка на девизниот пазар, овозможување стопанските субјекти послободно да располагаат со сопствените девизни средства, воведувањето на можност за термински откуп на девизи, либерализација на долгорочните и евентуално среднорочните капитални трансакции, во првата фаза, и либерализација на краткорочните капитални трансакции, во подоцнежна фаза, како и поголема контрола врз работењето на менувачниците, се основните постулати на новите законски решенија во оваа сфера. Најакутните постоечки проблеми, како што се: ограничувањето на можноста за пласирање на прибраните девизни штедни влогови на граѓаните во македонското стопанство до висина од 25% во просек, активностите врз менувачниците кои работат без лиценца и ограничувањето на држењето на девизниот прилив на стопанските субјекти најмногу до 90 дена, ќе се решаваат под итно, односно со измени на постојниот Закон кои се планираат да се направат во периодот април-мај 2000 (завршено).

Крупен реформски проект кој е во тек и кој ќе се комплетира до средината на 2001 година, а во голема мерка ќе влијае во насока на зголемување на ефикасноста на работење на банкарскиот систем е

● **РЕФОРМАТА НА ПЛАТНИОТ ПРОМЕТ (рок за целосно завршување на реформата јуни 2001, но над половина од работата треба да биде завршена до декември 2000)**

Министерството за финансии во соработка со НБРМ планира воведување на тнр. систем на бруто порамнување за големите плаќања во рамките на НБРМ, и префрлање на сметките на претпријатијата кај банките и извршување на платниот промет од нивна страна, при што порамнувањето за малите плаќања ќе го извршува клириншка куќа. Тоа значајно ќе го подобри процесот на ликвидносно управување од страна на банките, со позитивни ефекти не само врз нивната ликвидност, туку и врз кредитната активност и каматната политика; Најдоцна до крајот на горенаведениот рок треба во целост да заврши реструктурирањето на ЗПП и префрлањето на платниот промет во банките). Во меѓувреме се предвидуваат и измени во Законот за платен промет.

● **нов ЗАКОН ЗА ИЗДАВАЊЕ И ТРГУВАЊЕ СО ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ (рок:јуни-јули 2000-ЗАВРШЕНО);**

Овој закон значи целосно усогласување на работењето во оваа сфера со директивите на Европската унија. Тргувајќи од практиката на земјите со развиен пазар на хартии од вредност и на повеќето земји во транзиција, во новиот закон ќе се изврши доработка на постоечките одредби за внатрешното тргување, јавното објавување на сите материјални и финансиски податоци, ќе се регулира третманот на малите акцио-

нери, ќе се зајакне регулаторната и контролната функција на Комисијата за хартии од вредност и ќе се предвидат одредби што го третираат процесот на првото евидентирање на издадените хартии од вредност и соодветно ажурирање на промените што произлегуваат од секундарното тргување односно функционирањето на Централниот регистар за хартии од вредност.

Позитивна улога во овој дел очекуваме и од **ЗАКОНОТ ЗА ИНВЕСТИЦИОНИ ФОНДОВИ (рок: февруари 2000-ЗАВРШЕНО)**, кој ќе овозможи натамошен развој на пазарот на хартии од вредност во Република Македонија, ќе го зголеми и интересот за инвестирање на Берзата, како на домашните така и на странските инвеститори. На овој закон се подготвуваат неколку подзаконски акти (рок: јули-септември 2000). На падот на каматните стапки очекуваме индиректно влијание и од **укинувањето на лимитите за кредитирање на банките** од страна на НБРМ (рок: април 2000-ЗАВРШЕНО).

3. РЕФОРМИ ВО ДАНОЧНИОТ СИСТЕМ

Реформските процеси во даночниот систем, во кои имплементацијата на сеопфатниот данок на додадена вредност зазема централна позиција, се насочени кон промоција на подинамичен економски раст преку создавање на поповолен институционален и административен амбиент за работење на приватниот сектор. Најсериозниот исчекор во структурните реформи во даночната сфера е направен со

Донесување на ЗАКОНОТ ЗА ДАНОК НА ДОДАДЕНА ВРЕДНОСТ (01.04.2000 година), на што претходеа обемни подготовки (јануари-март 2000). Основната придобивка од неговото воведување е што овој данок овозможува да се создаде фискален систем кој ќе обезбедува поголема извесност за економските субјекти и поголема транспарентност на фискалните власти.

Дизајнирањето на даночниот систем мора да базира врз карактеристиките на македонската економија како мала и отворена земја, со настојување да се создаде: едноставен даночен систем, кој ќе содржи мал број на даноци и едноставни административни процедури; даночен систем кој ќе биде пријателски поставен во однос на стопанските субјекти и кој нема да содржи елементи на даночна дискриминација и нееднаквост. Воведувањето на ДДВ е само првиот од низата реформски чекори во даночната сфера во Република Македонија. Општата ориентација во натамошните реформски мерки во даночниот систем ќе биде **намалување на товарот на непосредните даноци, за сметка на посредните даноци**. Поконкретно, натамошните активности на Министерството за финансии во оваа година ќе бидат насочени кон преиспитување на можностите за **намалување на даночното оптоварување од персоналниот да-**

нок и анализа на оптималноста на законските решенија кај данокот од добивка, при што се планира:

- **измени на ЗАКОНОТ ЗА ПЕРСОНАЛЕН ДАНОК (рок: септември-ноември 2000-нацрт верзијата на Законот е завршена),**

- **измени на ЗАКОНОТ ЗА ДАНОК НА ДОБИВКА (рок: септември-ноември 2000- нацрт верзијата на Законот е завршена),** а истовремено ќе бидат анализирани и првичните искуства од примената на ДДВ и во зависност од резултатите, ќе се согледаат можностите за евентуални корекции во периодот ноември-декември, или префрлање на одредени производи од една во друга даночна група. Основниот акцент на анализите ќе биде ставен врз можноста за корекции на стапките на акцизи кај производите кои се истовремено оптоварени со акцизи и ДДВ, со можност да бидат вградени во буџетските проекции за 2001 година.

- **НОВ ЗАКОН ЗА АКЦИЗИ (рок: септември-ноември-нацрт верзијата на Законот е завршена),** со кој регулативата во оваа област ќе се модернизира и во целост ќе се приближи кон европските стандарди и решенија.

- **Нов ЗАКОН ЗА ДАНОЧНА УПРАВА (рок: септември - октомври- нацрт верзијата на Законот е завршена),** со кој организацијата, поставеноста и функционирањето на даночната управа ќе се постават на модерна основа, компатибилна со развиените земји. Мали измени и корекции се предвидени и кај **ДАНОКОТ НА ИМОТ**, кои ќе бидат дизајнирани и ќе влезат во процедура до крајот на мај 2000 година (завршено).

Покрај ова, оваа година ќе се извршат и подготовки за **воведување на фискални машини**.

4. ПОЛИТИКА НА УПРАВУВАЊЕ СО НАДВОРЕШНИОТ И ВНАТРЕШНИОТ ДОЛГ

Според степенот на учество на надворешниот и внатрешниот долг во БДП, Република Македонија спаѓа во групата на средно задолжени земји. Но, и покрај тоа, перманентното следење и анализирање на задолженоста на земјата спаѓаат во приоритетните активности на Министерството за финансии, посебно доколку се имаат предвид фискалните импликации од донесените закони за решавање на старото девизно штедење, денационализацијата, продажбата на државните претпријатија и на Стопанска банка, фискалните трошоци поврзани со структурните реформи во стопанството и со реформите на јавната администрација.

Спроведувањето на овие реформски зафати бара целосна внимателност и одговорност при конципирањето на фискалната политика на среднорочен временски период. Користа од овие реформски мерки набрзо ќе ги надмине трошоците кои се поврзани со нивното спроведување, што создава предуслови за водење на здрава

фискална и макроекономска политика. Но, во преодниот период од 1-2 години, пристапот кон буџетските трошење и задолжувањето со нови кредити од странство треба да биде внимателен и селективен, посебно ако се има предвид интенцијата за намалување на персоналниот данок. За таа цел, организационата структура на Министерството за финансии е надополнета со **Одделение за управување со јавниот долг**.

Се очекува воспоставување на системот на заокружена и целосна контрола на буџетските расходи преку **ВОВЕДУВАЊЕ НА ТРЕЗОРСКИ СИСТЕМ (рок јули-септември-во тек е неговата имплементација)** во рамките на Министерството за финансии, кој ќе обезбеди максимална контрола врз трошењето на парите на даночните обврзници и ќе овозможи максимална прегледност и контрола од страна на Министерството за финансии врз сите други приходи на органите на државната управа, но и на вонбуџетските фондови.

● **ИЗМЕНИ НА ЗАКОНОТ ЗА БУЏЕТИ (рок: мај 2000-ЗАВРШЕНО)** ќе придонесе за зацврстување на буџетскиот систем, и негова компатибилност со ЕУ.

Реформите на пензискиот систем и новата законска регулатива во сферата на здравството, подготвени од страна на надлежните Министерства, се гаранција за подобра контрола и координација на буџетските расходи во однос на Пензискиот фонд и Фондот за здравство.

Покрај ова, од организационен аспект, во рамките на Министерството за финансии до октомври 2000 година се предвидува формирање на **единица за централизиран систем на внатрешна ревизија (завршено)**, која ќе врши ревизија на трошењето и воопшто располагањето со буџетските средства од страна на сите Министертства.

5. ОСТАНАТИ ЗАКОНСКИ АКТИ

● **ЗАКОН ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЦАРИНСКИОТ ЗАКОН (рок: март 2000-ЗАВРШЕНО)**, со кој се вршат суштински измени во делот на спроведување на царинската постапка. Законот е хармонизиран со европските директиви и регулативата на Европската Унија;

● **измени на ЗАКОНОТ ЗА ЦАРИНСКА ТАРИФА (јуни-септември 2000-нацрт верзијата е завршена)** со овој закон кој ќе се донесе заедно со МИНИСТЕРСТВОТО за трговија (сега: економија) и други министерства се предвидува укинување на царините на сите сировини кои не се произведуваат во РМ или се произведуваат во многу мали количества, а кои се важни за производството во РМ.

● **ПАКЕТ НА УРЕДБИ ОД ЦАРИНСКАТА ОБЛАСТ (рок: март 2000 - ЗАВРШЕНО)**

● **ПРОЕКТ: КОМПЈУТЕРСКО ПОВРЗУВАЊЕ НА СИТЕ ЦАРИНСКИ ТЕРМИНАЛИ (рок: јуни 2001)**

Овој проект на кој веќе се започнати првите активности треба да помогне во спречувањето на сивата економија, заедно со зајакнувањето на секторот за внатрешна контрола, и модернизација со нова опрема на царината. Кон ова треба да помогне и **НОВИОТ ПРАВИЛНИК ЗА НАГРАДУВАЊЕ** на царинските работници.

● **ЗАКОН ЗА СПРЕЧУВАЊЕ НА ПЕРЕЊЕ ПАРИ**, кој е еден од најважните законски акти во правец на зголемување на финансиската дисциплина и намалување на сивата економија. Донесувањето на овој закон е значаен чекор во приближувањето на законската регулатива во Република Македонија кон барањата на меѓународната заедница и посебно е значаен во подобрување на преговарачката позиција со Европската Унија. Инаку, дизајнирањето на **мерки против сивата економија** е еден од проектите кој Министерството за финансии го планира во текот на 2000 година;

● **ИЗМЕНИ НА ЗАКОНОТ ЗА ПРИВАТИЗАЦИЈА (рок: јуни 2000-завршено)** ќе следат заради допрецизирање на процедурата при продажбата на компаниите и друго.

● **ИЗМЕНИ НА ЗАКОНОТ ЗА ИГРИ НА СРЕКА** (рок: мај-јуни 2000 - нацрт верзијата на Законот е завршена). Измените се планира да се направат пред се во правец на прецизно дефинирање и утврдување на игрите на среќа, јасно дефинирање на условите кои треба да ги исполнат субјектите кои ќе приредуваат игри на среќа, создавање на еднакви услови за сите субјекти во оваа област, поедноставување на постапката за добивање на лиценци односно одобренија, воведување на механизми за поголема контрола и увид во работењето на субјектите кои приредуваат игри на среќа, прецизно утврдување на давачките кон државата и нивната распределба, учество на странски капитал во оваа област и слично.

Во рамките на реформите на вкупниот финансиски систем на Република Македонија, една од поважните активности од делокругот на Министерството за финансии е подготовката на

● **нов ЗАКОН ЗА ОСИГУРУВАЊЕ (октомври-ноември 2000 година-нацрт верзијата на законот е завршена)**. Со донесувањето на новиот Закон за осигурување ќе се изврши натамошно усогласување на домашната регулатива од сферата на осигурувањето со директивите на Европската Унија што ја регулираат оваа проблематика. При изготвувањето на новиот Закон, особено ќе се посвети внимание на онаа материја од осигурувањето што се однесува на контролата и надзорот, техничките резерви на друштвата за осигурување и нивните пласмани.

Истовремено, за да се реализираат определбите за поголема транспарентност и одговорност на органите

на државната управа, предвидено е до крајот на 2000 година заедно со Министерството за правда донесување на

● **ЗАКОН ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ЈАВНИ НАБАВКИ (рок: октомври - декември 2000);**

Во 2000 година во рамките на програмските активности на Министерството за финансии се извршени и се предвидуваат и следните активности:

● **ИЗМЕНА И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА СМЕТКОВОДСТВО (рок: јуни-септември) и Уредба за измена на сметководствениот план (рок: април 2000-ЗАВРШЕНО)**

● **измени во ЗАКОНОТ ЗА ФИНАНСИСКО РАБОТЕЊЕ и ЗАКОНОТ ЗА ТРГОВСКИ ДРУШТВА,** со кои тие ќе се усогласат со промените во другите системски закони со кои се поврзани, а со цел сметководството кај трговските друштва да се регулира со единствен закон. На тој начин, се очекува да се осовремени и заокружи целокупната законска тематика која го регулира финансиското работење на стопанските субјекти и на финансиските институции во Република Македонија, со општа насока кон остварување на што е можно повисок степен на хармонизација на легислативата со европските критериуми и стандарди, но со нужен степен на почитување на домашните услови и можности и степенот на развој на македонската економија.

● **ЗАКОН ЗА ДОНЕСУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА НАЧИНОТ НА ПЛАЌАЊЕ НА ЗАОСТАНАТИТЕ НЕИЗМИРЕНИ ОБВРСКИ ПО ОСНОВ НА ПРИДОНЕСИ ОД ПЛАТИ И ПЕРСОНАЛЕН ДАНОК ОД ДОХОД (рок: јануари 2000-ЗАВРШЕНО)** со овој Закон се предвидува давање на можност на фирмите во Македонија на одложен рок да ги платат обврските кон државата;

● **ЗАКОН ЗА ДОНЕСУВАЊЕ НА ЗАКОН ЗА ЗАДОЛЖУВАЊЕ НА РМ КАЈ ЕКСИМ БАНКАТА ОД САД, за реализација на проектот за набавка на специјална полициска опрема и возила за Министерството за внатрешни работи (рок: јануари-февруари 2000-ЗАВРШЕНО),**

● **ЗАКОН ЗА ИЗМЕНИ НА ЗАКОНОТ ЗА АКЦИЗИ (рок: март 2000-ЗАВРШЕНО),** усогласување со ДДВ и друго.

● **ЗАКОН ЗА ЗАДОЛЖУВАЊЕ НА РМ КАЈ БАНКАТА ЗА РАЗВОЈ НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ДОГОВОРОТ ЗА КРЕДИТ ПО ПРОЕКТОТ ЗА СОЦИЈАЛНИ СТАНОВИ (рок: март-април 2000 - завршено)**

● **ЗАКОН ЗА ЗАДОЛЖУВАЊЕ НА РМ КАЈ ЕВРОПСКАТА ИНВЕСТИЦИОНА БАНКА (рок: мај-јуни 2000-завршено),** кое значи регулирање на последната транша од заемот чиј вкупен износ е 150 милиони евра.

● **ЗАКОН ЗА ЗАДОЛЖУВАЊЕ НА РМ КАЈ KfW (Кредитна банка за развој на Германија) (рок: април 2000 - ЗАВРШЕНО).** Обезбедените средства се под екстра поволни услови (0.75% годишна камата, 10 години грејс период и 40 години рок на враќање). Намети се за финансирање на мали, средни и микро претпријатија.

● **ЗАКОН ЗА ДОНЕСУВАЊЕ НА ЗАКОН ЗА ИМОТОТ НА ПОРАНЕШНИТЕ ОПШТЕСТВЕНО - ПОЛИТИЧКИ ОРГАНИЗАЦИИ (рок: мај-јуни 2000).**

● **ЗАКОН ЗА ЗАДОЛЖУВАЊЕ НА РМ КАЈ ИДА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПРОЕКТОТ ЗА ОЛЕСНУВАЊЕ НА ТРАНСПОРТОТ (во рамките на СЕКИ програмата-завршено) и ЗАКОН ЗА ЗАДОЛЖУВАЊЕ НА РМ КАЈ СВЕТСКАТА БАНКА ЗА ПРОЕКТОТ ЗА НАВОДНУВАЊЕ (рок: мај-јуни 2000).**

● **ЗАКОН ЗА ЗАДОЛЖУВАЊЕ КАЈ СВЕТСКАТА БАНКА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПРОЕКТОТ ФЕСАЛ 2 (рок: јуни-август 2000- СЕ ОЧЕКУВА ПРЕЗЕНТАЦИЈА НА АРАНЖМАНОТ ПРЕД БОРДОТ НА СВЕТСКА БАНКА).**

Со овој проект се вршат структурни реформи во финансискиот систем и во секторот на претпријатијата. Во истиот период се очекува и склучување на ТРИГОДИШЕН АРАНЖМАН СО ММФ.

● **ЗАВРШНА СМЕТКА ЗА БУЏЕТОТ НА РМ ЗА 1999 (рок: мај-јуни 2000),**

● **ЗАКОН ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ВОДЕЊЕ НА РЕГИСТРИ ВО РМ (рок: септември-октомври)**

● **три Буџетски закони: БУЏЕТ НА РМ, ЗАКОН ЗА ИЗВРШУВАЊЕ НА БУЏЕТОТ НА РМ, ЗАКОН ЗА ОГРАНИЧУВАЊЕ НА ИЗВОРНИТЕ ПРИХОДИ ЗА ФИНАНСИРАЊЕ НА ЈАВНИТЕ ПОТРЕБИ ЗА 2001 (ноември-декември 2001).**

ТРАДИЦИЈА

Детали: филигрански момент, сребрен цвет... црвено-црн вез...
облина на ум... Богородица со Исус: испукана икона...
Сенки пренетуваат преку деталите, како времето да беге,
а предметите да стојат.

Потем: прсти, стара рака, алат: работат на филигранските цветови.
И најсетна: лицето на мајсторот: заносено, набрчкано, добричко,
бродосано... Внесен во правењето.

Па, насмевка. Задоволен од направеното.

Работилницата: затрупана со прекрасни предмети кои ги голта
темницата, и силен зрак светлина низ единственото пенџерче.
Како платно од Рембрант.

Го спрема коњот, црн, прекрасен. Внуката млада, убава, истрчува
од дома, трча по сакакот, го гушка со солзи во очите.

Поаѓа. На улицата народ, пазар, аскер, була. . .

Го поминува мостот.

Полека излегува од градот. Зад него остануваат куќите залепени
на рид. Поаѓа на далечен пат. Нога пред нога. А пред него:
седум планини. Зад седумте планини: центо.

Оди, а по небото трчаат облаци.

И прекрасна земја: пукнал широк пејсаж, срцето да ти заигра,
а женски глас нео, одокува. И сонцето заоѓа.

Минуваат денови.

На целта е, стасал. Запира на ритче, насмевка.

Долу: бранови и галеби.

Долу: Дубровник.

Соба тежи од сребро, стакло и стар мебел. Медитеранско сонце
низ ролетните. Студена жена сикува од кристал, а дуздисан
дубровачки трговец игра шах. Со себа. Зафатен. На вратата
кратко стои стариот мајстор. Жената погледнува кон мајсторот
надмено. Трговецот нетрпелив. Мајсторот приоѓа, им подава
долапче, го отвара. Светлина одатре.

И одеднаш: светлина ги полсва. Од отвореното долапче набаре
блика жешко сонце и ги блиска трговецот и жената, им ги исполнува
очите, им ги зацрвенува образите, им прави сенки по лицето.

Па, неколку блесоци од благото што мајсторот го направил со
своите десет прсти: блесоци премногу куси очите да ги го погледат,
а доволно долги да ги кажат што е. Прекрасен филигран. Пеперутка.
Устата на трговецот: подзината. Па, се насмевнува.

Погледнува кон мајсторот со восхит. Неизмерна восхит.

БРАВО.

Мајсторот скромно климнува. Трговецот му подава рака.

“ОТИ Е ДОБРО. ОТСЕКОГАШ. ОД МАКЕДОНИЈА.”
ДА КУПУВАМЕ МАКЕДОНСКИ ПРОИЗВОДИ!

ПОДГОТВУВА И ИЗДАВА:

**МИНИСТЕРСТВО ЗА ФИНАНСИИ
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

ул. "Даме Груев" 14, 1000 Скопје, Тел: (389) 91 117 288, Факс: (389) 91 117 280

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

м-р Зоран Ставрски

РЕДАКЦИСКИ КОЛЕГИУМ:

Ванчо Каргов

м-р Анита Ангеловска

Александра Наќева

Дафина Талева - Хаџи Васкова

Александар Стојков

"ПРОДУКЦИЈА М"

ДИЗАЈН:

Зоран Ризовски - Рижо

Мирослав Милановиќ

ФОТОЛИТИ:

МагнаСкен, Скопје

ПЕЧАТИ:

Нико Компани, Скопје

Тираж:

500 примероци

**ПРИ КОРИСТЕЊЕТО НА ПОДАТОЦИТЕ ОД ОВАА
ПУБЛИКАЦИЈА, ГИ МОЛИМЕ КОРИСНИЦИТЕ
ЗАДОЛЖИТЕЛНО ДА ГО НАВЕДАТ ИЗВОРОТ**